

Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών
Κοινό Διαπανεπιστημιακό Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα
Σπουδών: Δημιουργική Γραφή

Διπλωματική Εργασία
«Περιήγηση στην Ερμούπολη της Σύρου του 19ου αιώνα: Ψηφιακές
αφηγήσεις για την ενίσχυση της άτυπης μάθησης»

Ζωή Βαφειάδου

Επιβλέπων Καθηγητής: Μενέλαος Τζιφόπουλος

Πάτρα, Ιανουάριος 2025

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή/φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο/η συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του/της συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του/της συγγραφέα/δημιουργού. Ο/Η συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών
Κοινό Διαπανεπιστημιακό Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα
Σπουδών: Δημιουργική Γραφή

Διπλωματική Εργασία

«Περιήγηση στην Ερμούπολη της Σύρου του 19ου αιώνα: Ψηφιακές
αφηγήσεις για την ενίσχυση της άτυπης μάθησης»

Ζωή Βαφειάδου

Επιτροπή Κρίσης

Επιβλέπων Καθηγητής:
Μενέλαος Τζιφόπουλος
Επικουρος Καθηγητής ΠΤΔΕ ΠΔΜ
Κ/Σ ΕΑΠ

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:
Θαρρενός Μπράτιτσης
Καθηγητής ΠΤΝ ΠΔΜ
Κ/Σ ΕΑΠ

Πάτρα, Ιανουάριος 2025

Στην οικογένειά μου

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται την παρουσίαση, μέσω της ψηφιακής αφήγησης, της δημιουργίας της πόλης της Ερμούπολης της Σύρου του 19ου αιώνα, στα πλαίσια της άτυπης μάθησης. Επιχειρεί να ερευνήσει και να συγκεντρώσει πληροφορίες και τεκμήρια για τη δημιουργία της μοναδικής ελληνικής πόλης που γεννήθηκε με το ξέσπασμα της ελληνικής επανάστασης του 1821 και να τα παρουσιάσει με τρόπο σύγχρονο και ελκυστικό. Η ταχύτατη και εντυπωσιακή εμπορική, ναυτιλιακή, ναυπηγική, βιομηχανική, οικονομική, πολιτιστική, οικιστική και αρχιτεκτονική ανάπτυξη της Ερμούπολης, αποτελεί μοναδικό φαινόμενο στον ελλαδικό χώρο. Πρόκειται για μία νέα πόλη, ηλικίας διακοσίων ετών, που διατηρεί σχεδόν αναλλοίωτη της εικόνα της από τον σχηματισμό της έως σήμερα. Κατά τη διάρκεια λίγων δεκαετιών, η Ερμούπολη δημιουργήθηκε και αναπτύχθηκε, γνώρισε την ακμή και την παρακμή. Πειστήρια της μεγάλης της άνθησης παραμένουν τα πολυάριθμα νεοκλασικής αρχιτεκτονικής ιδιωτικά και δημόσια κτίρια, καθώς και τα κτίρια και ερείπια πολλών εργοστασίων που ιδρύθηκαν και λειτούργησαν στην Ερμούπολη, ορισμένα μέχρι και τα τέλη του 20ου αιώνα.

Στο θεωρητικό μέρος της εργασίας παρουσιάζονται τα ιστορικά στοιχεία για τη δημιουργία και ανάπτυξη της πόλης στους τομείς της οικονομίας, της αρχιτεκτονικής και πολεοδομίας, της πνευματικής, πολιτιστικής και κοινωνικής ζωής. Παρουσιάζονται, επίσης, οι όροι της αφήγησης και της ψηφιακής αφήγησης, τα βασικά στοιχεία για τη δημιουργία ψηφιακών ιστοριών, τα πλεονεκτήματα της ψηφιακής αφήγησης και τα πεδία εφαρμογής της. Στο δημιουργικό μέρος, παρουσιάζεται η έννοια της άτυπης μάθησης στα πλαίσια της δια βίου εκπαίδευσης ενηλίκων και ανηλίκων, και η σχέση της με την ψηφιακή αφήγηση. Με τη χρήση πολυμέσων και των εργαλείων της ψηφιακής αφήγησης δημιουργήθηκαν και παρουσιάζονται τρεις ψηφιακές ιστορίες - περιηγήσεις για την Ερμούπολη του 19ου αιώνα. Ένα βίντεο και ένα κόμικ, που απευθύνονται σε εφήβους και ενήλικες, και μία φωτοϊστορία η οποία απευθύνεται σε άτομα όλων των ηλικιών. Τέλος, παρατίθενται τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την παρουσίαση της δημιουργίας της Ερμούπολης μέσω των ψηφιακών αφηγήσεων.

Λέξεις – Κλειδιά

Ψηφιακή Αφήγηση, Άτυπη μάθηση, Ερμούπολη, 19ος αιώνας, Σύρος.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Ζωή Βαφειάδου, «Περιήγηση στην Ερμούπολη της Σύρου του 19ου αιώνα: Ψηφιακές αφηγήσεις για την ενίσχυση της άτυπης μάθησης»

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

«Tour of Ermoupolis in the 19th-century, Syros: Digital narratives to enhance informal learning»

«Zoe Vafeiadou»

Abstract

This dissertation deals with the presentation, through digital narration, of the creation of the city of Ermoupolis in Syros in the 19th century, in the context of informal learning. It attempts to research and gather information and evidence for the creation of the unique Greek city that was born with the outbreak of the Greek revolution in 1821 and to present it in a modern and attractive way. The rapid and impressive commercial, nautical, architectural, industrial, economic, cultural, residential and architectural development of Ermoupolis is a unique phenomenon in the Greek territory. It is a new city, two hundred years old, which has kept its image almost unchanged since its formation, until today. Ermoupolis was created, developed and experienced its ups and downs over the course of a few decades. The numerous private and public buildings of neoclassical architecture, as well as the buildings and premises of many factories that were founded and operated in Ermoupolis, some of them until the end of the 20th century, remain as demonstrations of the great flourishing of the past.

The theoretical part of the work presents the historical data for the creation and development of the city in the fields of economy, architecture and urban planning, intellectual, cultural and social life. We presented the terms of narration and digital narration, the basic elements for the creation of digital stories, the advantages of digital narration and its fields of application. In the creative part, we presented the concept of informal education in the context of lifelong learning for adults and minors, and its relationship with digital narration. Three digital stories - tours of 19th century Ermoupolis were created and presented by use of multimedia and digital narration tools. A video and a comic addressed to adolescents and adults and a photostory addressed to people of all ages. The conclusions that emerged from the presentation of the creation of Ermoupolis through digital narratives, are finally presented.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Ζωή Βαφειάδου, «Περιήγηση στην Ερμούπολη της Σύρου του 19ου αιώνα: Ψηφιακές αφηγήσεις για την ενίσχυση της άτυπης μάθησης»

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Keywords

Digital Story Telling, Informal Learning, Ermoupolis, 19th century, Syros.

Περιεχόμενα

Περίληψη	v
Λέξεις – Κλειδιά.....	vi
Abstract	viii
Keywords.....	ix
Περιεχόμενα.....	x
Κατάλογος Εικόνων.....	xii
Συντομογραφίες & Ακρωνύμια.....	xiv
Μέρος Α - Θεωρητικό πλαίσιο.....	1
1. Κεφάλαιο πρώτο - Γενικά στοιχεία για το νησί της Σύρου	2
1.1 Σύντομη ιστορική αναδρομή.....	2
1.1.1 Αρχαιότητα	2
1.1.2 Μέσοι και νεότεροι χρόνοι.....	3
2. Κεφάλαιο δεύτερο - Η δημιουργία της Ερμούπολης κατά τον 19ο αιώνα.....	4
2.1 Η έναρξη του νέου οικισμού.....	4
2.2 Η διοικητική οργάνωση της Σύρου.....	5
2.3 Η ονοματοδοσία της νέας πόλης.....	7
2.4 Ο Πληθυσμός και η δόμηση της Ερμούπολης στα πρώτα χρόνια της δημιουργίας της.....	8
3. Κεφάλαιο τρίτο – Οικονομική ανάπτυξη της Ερμούπολης.....	10
3.1 Εμπόριο.....	10
3.2 Ναυτιλία.....	12
3.3 Ναυπηγική.....	13
3.4 Βιομηχανία.....	14
3.5 Χρηματοπιστωτικές δραστηριότητες - Ασφάλειες.....	17
3.5.1 Ναυτασφάλειες.....	19
4. Κεφάλαιο τέταρτο – Η κοινωνία της Ερμούπολης.....	20
4.1 Κοινωνική διαστρωμάτωση.....	20
4.2 Συντεχνίες εργαζομένων – Η πρώτη απεργία.....	21
4.3 Φιλανθρωπία.....	23
4.4 Η πορνεία.....	25
5. Κεφάλαιο πέμπτο – Πνευματική και πολιτιστική κίνηση.....	26
5.1 Παιδεία.....	26
5.2 Τυπογραφία - Έντυπο.....	28
5.3 Κοινωνική και πολιτιστική ζωή.....	35
5.4 Λέσχες και επαγγελματικοί σύλλογοι.....	36
5.5 Διασκέδαση.....	37
5.6 Θέατρο.....	39
6. Κεφάλαιο έκτο - Πολεοδομία – Αρχιτεκτονική – Κτίρια.....	41
6.1 Πολεοδομία.....	41
6.2 Αρχιτεκτονική.....	43
6.3 Κτίρια.....	44
6.3.1 Κατοικίες.....	44
6.3.2 Καταστήματα, Αποθήκες, Εργοστάσια.....	45
6.3.3 Δημόσια κτίρια– Εκκλησίες.....	47
7. Κεφάλαιο έβδομο - Η παρακμή της Ερμούπολης.....	52

8. Κεφάλαιο όγδοο - Ψηφιακή αφήγηση	53
8.1 Ορισμοί της αφήγησης	53
8.2 Ορισμοί της ψηφιακής αφήγησης	54
8.3 Ψηφιακή αφήγηση και Τεχνολογία	55
8.4 Τύποι ψηφιακών αφηγήσεων	56
8.5 Βασικά στοιχεία για τη δημιουργία ψηφιακών αφηγήσεων	57
8.6 Πεδία εφαρμογής της ψηφιακής αφήγησης	59
8.7 Πλεονεκτήματα από τη χρήση της ψηφιακής αφήγησης	60
Μέρος Β – Δημιουργικό πλαίσιο	62
9. Κεφάλαιο Ένατο - Παρουσίαση της δημιουργίας της Ερμούπολης κατά τον 19ο αιώνα - Δημιουργία ψηφιακών αφηγήσεων για ενήλικους και ανήλικους στα πλαίσια της άτυπης μάθησης	63
9.1 Άτυπη μάθηση	63
9.2 Ψηφιακή αφήγηση και άτυπη μάθηση	65
9.3 Σκοπός της δημιουργίας ψηφιακών αφηγήσεων για τη δημιουργία της Ερμούπολης.....	66
9.4 Βήματα δημιουργίας των ψηφιακών αφηγήσεων	68
9.5 Δημιουργία βίντεο	68
9.5.1 Εύρεση φωτογραφικού υλικού, ήχων και μελωδιών	69
9.5.2 Επιλογή κειμένων	69
9.5.3 Επιλογή ψηφιακού εργαλείου και δημιουργία βίντεο	75
9.6 Δημιουργία ψηφιακού κόμικ	75
9.6.1 Ψηφιακά κόμικς και εκπαίδευση	75
9.6.2 Η Ερμούπολη του 19ου αιώνα μέσα από ένα ψηφιακό κόμικ	77
9.6.3 Εύρεση υλικού	77
9.6.4 Συγγραφή κειμένων	78
9.6.5 Επιλογή ψηφιακού εργαλείου και δημιουργία του κόμικ.....	78
9.7 Δημιουργία φωτοϊστορίας	83
9.7.1 Εύρεση φωτογραφικού υλικού, ήχων και μελωδιών	83
9.7.2 Συγγραφή κειμένων	83
9.7.3 Επιλογή προγράμματος	83
9.8 Συμπεράσματα	89
Βιβλιογραφία	93
Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία.....	93
Ξενόγλωσση βιβλιογραφία.....	98
Διαδικτυακές πηγές	100
Παράρτημα Α: «Εφημερίδες του 19 ^{ου} αιώνα»	102

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1: Δίπλωμα του Εργατικού Συνδέσμου «ΑΛΛΗΛΟΒΟΗΘΕΙΑ», έτος 1891 – Πηγή: ΕΛΙΑ.....	22
Εικόνα 2: Εξώφυλλο βιβλίου για τα Εγκαίνια της «Σχολής των Απόρων Παίδων», έτος έκδοσης 1874 – Πηγή: Γ.Α.Κ.....	24
Εικόνα 3: Εξώφυλλο βιβλίου «Η ΜΑΓΕΙΡΙΚΗ», Β' έκδοση 1992. - Το πρώτο βιβλίο που τυπώθηκε στην Ερμούπολη -Α' έκδοση 1828 – Πηγή: Γ.Α.Κ.....	29
Εικόνα 4: Εξώφυλλο βιβλίου «ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑΣ Η ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΝΕΟΜΕΘΟΔΟΝ», έτος έκδοσης 1842 – Πηγή: Γ.Α.Κ.....	30
Εικόνα 5: Εξώφυλλο μυθιστορήματος «Η ΟΡΦΑΝΗ ΤΗΣ ΧΙΟΥ ή Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΗΣ ΑΡΕΤΗΣ» του Ιάκωβου Πιτζιπίου, έτος έκδοσης 1839 – Πηγή: Γ.Α.Κ.....	30
Εικόνα 6: Εφημερίδα «ΑΣΤΗΡ ΤΩΝ ΚΥΚΛΑΔΩΝ», Αρ. φυλ. 12, 3 Ιουλίου 1857 – Πηγή: Δημοτική Βιβλιοθήκη Σύρου – Ερμούπολης.....	31
Εικόνα 7: Εφημερίδα «ΗΛΙΟΣ», Αρ. φυλ. 11, 23 Αυγούστου 1875 – Πηγή: Δημοτική Βιβλιοθήκη Σύρου – Ερμούπολης.....	32
Εικόνα 8: Εφημερίδα «ΠΑΝΟΠΗ», Αρ. φυλ. 187, 26 Σεπτεμβρίου 1874 – Πηγή: Δημοτική Βιβλιοθήκη Σύρου – Ερμούπολης.....	32
Εικόνα 9: Εφημερίδα «Ο ΕΡΜΗΣ», Αρ. φυλ. 203, 6 Φεβρουαρίου 1843 – Πηγή: Δημοτική Βιβλιοθήκη Σύρου – Ερμούπολης.....	32
Εικόνα 10: Περιοδικό «Η ΜΕΛΙΣΣΑ ΤΩΝ ΚΥΚΛΑΔΩΝ», Αρ. 6, Μαΐος 1845 – Πηγή: Δημοτική Βιβλιοθήκη Σύρου – Ερμούπολης.....	33
Εικόνα 11: Περιοδικό «ΙΑΤΡΙΚΗ ΠΡΟΟΔΟΣ», έτος έκδοσης 1896 – Πηγή: ΕΛΙΑ.....	33
Εικόνα 12: Εξοπλισμός τυπογραφείου του Φρέρη Νικόλαου – Πηγή: Δημοτική Βιβλιοθήκη Σύρου – Ερμούπολης.....	34
Εικόνα 13: Κτίριο της «ΛΕΣΧΗ ΕΛΛΑΣ». Σήμερα στεγάζεται η Δημοτική βιβλιοθήκη του Δήμου Σύρου -Ερμούπολης και το Πνευματικό Κέντρο– Πηγή: Προσωπικό αρχείο.....	36
Εικόνα 14: Δίπλωμα του συλλόγου «Η ΠΟΔΗΛΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΩΣ», έτος 1895 – Πηγή: ΕΛΙΑ.....	37
Εικόνα 15: Συριανοί οργανοπαίκτες στα μέσα του 19ου αιώνα. – Πηγή: Γ.Α.Κ.....	38
Εικόνα 16: ΘΕΑΤΡΟ ΑΠΟΛΛΩΝ - Πηγή: Προσωπικό αρχείο.....	40
Εικόνα 17: Η πλατεία Όθωνος, σήμερα Πλατεία Μιαούλη, πριν χριστεί το Δημαρχείο. – Πηγή: Γ.Α.Κ.....	42
Εικόνα 18: Μέγαρο Τσιροπινά στην ομώνυμη πλατεία. Σήμερα στεγάζεται η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου – Πηγή: Προσωπικό αρχείο.....	44
Εικόνα 19: Νεοκλασικό κτίριο στην οδό Απόλλωνος – Πηγή: Προσωπικό αρχείο.....	45
Εικόνα 20: Η όψη του κτιρίου «Αλευρόμυλοι Γ. Βέλτσου», έτος κατασκευής 1865– Πηγή: Προσωπικό αρχείο.....	46
Εικόνα 21 «Χρωματοουργείο Κατσιμαντή», έτος κατασκευής 1888. Σήμερα στεγάζεται το Βιομηχανικό μουσείο – Πηγή: Προσωπικό αρχείο.....	47
Εικόνα 22: Αποθήκες διαμετακόμισης και Τελωνείο – Πηγή: Προσωπικό αρχείο.....	48
Εικόνα 23: Ιερός Ναός Μεταμόρφωσης του Σωτήρος – Πηγή: Προσωπικό αρχείο.....	48
Εικόνα 24: Ιερός Αγίου Νικολάου – Πηγή: Προσωπικό αρχείο.....	49
Εικόνα 25: Δημαρχείο– Πηγή: Προσωπικό αρχείο.....	51
Εικόνα 26: Φωτοϊστορία - 1η εικόνα - Προσωπικό αρχείο.....	84
Εικόνα 27: Φωτοϊστορία - 2η εικόνα - Προσωπικό αρχείο.....	84
Εικόνα 28: Φωτοϊστορία - 3η εικόνα - Προσωπικό αρχείο.....	85

<i>Εικόνα 29: Φωτοϊστορία - 10η εικόνα - Προσωπικό αρχείο.....</i>	<i>85</i>
<i>Εικόνα 30: Φωτοϊστορία - 11η εικόνα - Προσωπικό αρχείο.....</i>	<i>86</i>
<i>Εικόνα 31: Φωτοϊστορία - 14η εικόνα - Προσωπικό αρχείο.....</i>	<i>86</i>
<i>Εικόνα 32: Φωτοϊστορία - 21η εικόνα - Προσωπικό αρχείο.....</i>	<i>87</i>
<i>Εικόνα 33: Φωτοϊστορία - 23η εικόνα - Προσωπικό αρχείο.....</i>	<i>87</i>
<i>Εικόνα 34: Φωτοϊστορία - 26η εικόνα - Προσωπικό αρχείο.....</i>	<i>88</i>
<i>Εικόνα 35: Φωτοϊστορία - 28η εικόνα - Προσωπικό αρχείο.....</i>	<i>88</i>

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

αι.	αιώνας
Γ.Α.Κ.	Γενικό Αρχείο Κράτους
Ε.Τ.Ε.	Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος

ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Ζωή Βαφειάδου, «Περιήγηση στην Ερμούπολη της Σύρου του 19ου αιώνα: Ψηφιακές αφηγήσεις για την ενίσχυση της άτυπης μάθησης»

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Μέρος Α - Θεωρητικό πλαίσιο

1. Κεφάλαιο πρώτο - Γενικά στοιχεία για το νησί της Σύρου

Η Σύρος είναι νησί του συμπλέγματος των Κυκλάδων. Απέχει 78 ναυτικά μίλια από τον Πειραιά, 62 από τη Ραφήνα και έχει έκταση 84 τ.χλμ. Βρίσκεται στο κέντρο των Κυκλάδων και είναι πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού (Τελώνης, 2009 · Φραγκίδης, 1975). Ο μεγαλύτερος οικισμός της Σύρου είναι η Ερμούπολη, η οποία βρίσκεται στην ανατολική πλευρά του νησιού, και αποτελεί έδρα του Δήμου Σύρου-Ερμούπολης, καθώς και έδρα της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου. Βάσει της απογραφής πληθυσμού της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής το 2021, ο μόνιμος πληθυσμός της Σύρου ανέρχεται στις 21.124 κατοίκους και ο αντίστοιχος πληθυσμός της Δημοτικής Ενότητας Ερμούπολης ανέρχεται στις 13.399 κατοίκους¹.

1.1 Σύντομη ιστορική αναδρομή²

1.1.1 Αρχαιότητα

- Προϊστορική περίοδος

Το νησί της Σύρου κατοικείται από τη Νεότερη Νεολιθική περίοδο, όπως επιβεβαιώνουν αρχαιολογικά ευρήματα στο νότιο μέρος του νησιού. Στην πρώτη εποχή του χαλκού αναπτύσσονται στη Σύρο δύο σημαντικοί πρωτοκυκλαδικοί πολιτισμοί, στο βόρειο τμήμα του νησιού, ο οικισμός της Χαλανδριανής (2700-2033π.χ.) και ο οικισμός Καστρί (2300-2200π.χ.). Πήλινα ειδώλια, αγγεία και τηγανόσχημα διακοσμημένα αγγεία καθώς και ολομάρμαρη οχύρωση έχουν έρθει στο φως στον χώρο που εκτείνονταν οι οικισμοί. Η Σύρος εξακολουθεί και κατοικείται κατά τη μέση και ύστερη εποχή του Χαλκού.

- Κλασική περίοδος

Αρχιτεκτονικά λείψανα μαρτυρούν την ύπαρξη πόλης κατά τα χρόνια της κλασσικής αρχαιότητας πάνω στην οποία, πολύ αργότερα, θα θεμελιωθεί η Ερμούπολη. Κατά την

¹https://www.statistics.gr/documents/20181/17286366/APOF_APOT_MON_DHM_KOIN.pdf/41ae8e6c-5860-b58e-84f7-b64f9bc53ec4

²<https://history.syros-ermoupolis.gr/>

Ρωμαϊκή περίοδο η Σύρος, όπως και άλλα νησιά των Κυκλάδων, οδηγείται σε παρακμή εξαιτίας των πειρατικών επιθέσεων και βαρβαρικών επιδρομών.

1.1.2 Μέσοι και νεότεροι χρόνοι

Κατά τη βυζαντινή περίοδο η Σύρος μαζί με τα άλλα νησιά των Κυκλάδων αποτελεί τμήμα του Θέματος του Αιγαίου. Έπειτα από την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους, το 1204, η Σύρος υπάγεται στο Δουκάτο της Νάξου που ιδρύθηκε από τον Ενετό Μάρκο Σανούδο. Η Σύρος ασπάζεται το καθολικό δόγμα, διατηρώντας τη γλώσσα και μια μικρή ορθόδοξη ενορία. Τον 15ο αιώνα αποτελεί προτεκτοράτο της Βενετίας και ιδρύεται η Άνω Σύρος. Το 1537 ο Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσα καταλαμβάνει τις Κυκλάδες. Καταλύεται το Δουκάτο της Νάξου το 1579 και η Σύρος γίνεται μέρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η συνθήκη που είχε υπογραφεί, ήδη, από το 1535 μεταξύ της Γαλλίας και της Υψηλής Πύλης με την οποία οι καθολικοί της οθωμανικής αυτοκρατορίας είχαν τεθεί υπό την προστασία των Γάλλων, οδήγησε τη Σύρο σε ένα καθεστώς ημιαυτονομίας. Οι συνθήκες ήταν ευνοϊκές για την οικονομική και εμπορική άνθιση της Σύρου. Οι ευνοϊκές αυτές συνθήκες, καθώς και η επικράτηση του καθολικού δόγματος, είναι οι κύριοι λόγοι που η Σύρος θα διατηρήσει την ουδετερότητα της κατά τα πρώτα χρόνια της Επανάστασης.

2. Κεφάλαιο δεύτερο - Η δημιουργία της Ερμούπολης κατά τον 19ο αιώνα

2.1 Η έναρξη του νέου οικισμού

Η Σύρος πριν από την Ελληνική Επανάσταση του 1821 ήταν ένα νησί που οι κάτοικοί του δεν ξεπερνούσαν τις 4.000. Κατοικούσαν στον οικισμό του νησιού, στο λόφο της Άνω Σύρου, και ήταν κυρίως αγρότες και ναυτικοί (Τραυλός & Κόκκου, 1980). Κατά τον Χρήστο Λούκο (2022) ο αριθμός των κατοίκων την περίοδο αυτή κυμαινόταν μεταξύ 4.000 και 5.500, οι περισσότεροι από τους οποίους ασπάζονταν το καθολικό δόγμα και ένα ποσοστό 5-10% το ορθόδοξο. Στην παραλία υπήρχαν λίγα κτίσματα για να εξυπηρετούν τα πλοία που προσέγγιζαν το νησί, και υγειονομείο.

Με το ξέσπασμα της ελληνικής επανάστασης οι καθολικοί κάτοικοι της Σύρου επέλεξαν την ουδετερότητα. Συνέχισαν να πληρώνουν τον φόρο στην Πύλη και να τελούν υπό τη γαλλική προστασία. Διαφοροποιούνταν από τους επαναστάτες και επεδίωκαν, και με τη συνδρομή του πάπα, τη διατήρηση της ιδιαιτερότητάς τους, ακόμη και μετά τη διαφαινόμενη προοπτική να δημιουργηθεί αυτόνομη ελληνική κρατική οντότητα (Τραυλός & Κόκκου, 1980 · Λούκος, 2022).

Η ασφάλεια που παρείχε το φυσικό λιμάνι της Σύρου και η προστασία που παρείχαν οι ευρωπαϊκές χώρες οδήγησαν τους πρόσφυγες, από τα παράλια της Μικράς Ασίας (Σμύρνη, Κυδωνίες κ.λπ.) το 1821, από τη Χίο και τα Ψαρά κατά το 1822-1823, και αργότερα από την Κάσο και την Κρήτη, να επιλέξουν τη Σύρο ως προσωρινό τόπο διαμονής. Στα 1821 καταπλέουν στη Σύρο τα πρώτα πλοία με πρόσφυγες, οι πρώτοι οικιστές, οι «πάροικοι», όπως τους ονόμασαν οι αυτόχθονες Συριανοί (Δρακάκης, 1979 · Τραυλός & Κόκκου, 1980 · Λούκος, 2022).

Η Σύρος δεν αποτέλεσε την πρώτη επιλογή των προσφύγων ως τόπο εγκατάστασής τους. Άλλα νησιά, κυρίως η Τήνος, δέχτηκαν τον μεγαλύτερο αριθμό προσφύγων, που υπολογίζεται στις 40.000. Ο εποικισμός της Σύρου την πρώτη αυτή περίοδο, όπως σημειώνει η Χριστίνα Αγριαντώνη (2024), υπήρξε σταδιακός και διαλειμματικός. Η επιδημία χολέρας που ξέσπασε το 1823 στην Τήνο αποτέλεσε την αφορμή για τη μετακίνηση των προσφύγων

στη Σύρο. Οι σημαντικότεροι λόγοι για την επιλογή της Σύρου ήταν η προστασία που παρείχαν οι Γάλλοι στους αυτόχθονες καθολικούς, η οποία και εξασφάλιζε την ανοχή των Τούρκων, και η θέση της Σύρου στο κέντρο των Κυκλάδων, με το φυσικό της λιμάνι, που επέτρεπε την ανάπτυξη του εμπορίου. Μέχρι το 1823 ο αριθμός των προσφύγων στη Σύρο δεν υπερέβαινε τις 4.000 – 5.000, οι περισσότεροι εκ των οποίων διέμεναν στον οικισμό της Άνω Σύρου και οι υπόλοιποι σε πρόχειρα, ξύλινα στέγαστρα στην περιοχή του λιμανιού. Οι πρόσφυγες θεωρούσαν την εγκατάστασή τους στη Σύρο προσωρινή, μέχρι να επανέλθει η ειρήνη, καθώς ήλπιζαν να επιστρέψουν στην πατρίδα τους. Για τον λόγο αυτό, κανείς πρόσφυγας, μέχρι το τέλος του 1823, δεν είχε οικοδομήσει οικία στην παραλία και δεν υπήρχε ορθόδοξος ναός, ούτε σχολείο, ούτε κάποιο δημόσιο κατάστημα (Αγριαντώνη, 2024 · Δρακάκης, 1979 · Τραυλός & Κόκκου, 1980).

Έως και το 1823 οι πρόσφυγες οικοδομούν ξύλινα παραπήγματα ως οικίες και καταστήματα στην περιοχή της παραλίας. Από το 1824 και έπειτα αρχίζει να διαμορφώνεται ο μόνιμος, πλέον, οικισμός της νέας πόλης, της Ερμούπολης. Σταδιακά τα ξύλινα παραπήγματα στην παραλία αντικαθίστανται από λίθινα οικοδομήματα ενώ οι κατασκευές εκτείνονται και στα γήπεδα πέραν της παραλίας. Η αυθαίρετη κατάληψη των κτημάτων από τους πρόσφυγες, κοντά στη παραλία, αποτέλεσε λόγο τριβής μεταξύ των κατοίκων της Σύρου και των προσφύγων. Με εξαίρεση την αβαθή θαλάσσια περιοχή η οποία δημιουργήθηκε με επιχωμάτωση, το «πρόχωμα», και η οποία χαρακτηρίστηκε αργότερα από το ελληνικό κράτος ως δημόσια έκταση, οι αυτόχθονες καθολικοί ισχυρίζονταν πως η περιοχή ανήκε στην ιδιοκτησίας τους και διεκδίκησαν, όχι μόνο τα γήπεδα, αλλά και τα κτίσματα που είχαν οικοδομηθεί σε αυτά. Το «πρόχωμα» αποτέλεσε τον τόπο άσκησης των εργασιών των πρώτων προσφύγων (Δρακάκης, 1979 · Λούκος, 2022 · Φενερλή, 2008).

2.2 Η διοικητική οργάνωση της Σύρου

Τον Μάιο του 1823 οι Συριανοί γνωστοποιούν στην Εθνοσυνέλευση ότι η Σύρος δεν τελεί πλέον υπό την προστασία των ευρωπαϊκών δυνάμεων αλλά μένει στην υποταγή της Ελληνικής Διοίκησης. Τον Ιούλιο του 1823 η προσωρινή Κυβέρνηση διορίζει τον πρώτο Έλληνα Διοικητή, τον Έπαρχο Σύρου και Μυκόνου, Αλέξανδρο Αξιώτη. Εγκαθιδρύονται

αστυνομία και λιμεναρχείο, διορίζεται Επίσκοπος Σύρου και Άνδρου και οργανώνεται το πρώτο υποτυπώδες δικαστήριο. Οι Γάλλοι προέβαλαν αντιδράσεις στην προσπάθεια του Αξιώτη να οργανώσει τη διοίκηση της Σύρου, καθώς θεωρούσαν ανώτατη εξουσία στο νησί, αυτή του Βασιλιά της Γαλλίας. Οι τεταμένες σχέσεις μεταξύ των αυτοχθόνων συριανών και των προσφύγων, λόγω θρησκευματος ή οικονομικών συμφερόντων, δημιούργησαν επιπλέον εμπόδια στην προσπάθεια του Επάρχου (Αγριαντώνη, 2024 · Αμπελάς, 1874 · Τραυλός & Κόκκου, 1980).

Κατά τη διάρκεια της Επανάστασης ο νέος οικισμός στη Σύρο οργανώνεται με ταχείς ρυθμούς. Στην παραλιακή ζώνη χτίζονται μαγαζιά, αποθήκες και μικρά σπίτια ενώ πολλά πλοία, ελληνικά και ξένα, φιλοξενούνται καθημερινά στο λιμάνι. Δημιουργούνται προσωρινές εγκαταστάσεις για τελωνείο, υγειονομείο και λαζαρέττα, απαραίτητες για την ομαλή λειτουργία του λιμανιού. Το 1824 θεμελιώνεται ο πρώτος ορθόδοξος ναός του νέου οικισμού, ο ναός της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος. Δημιουργείται νεκροταφείο σε μη κατοικημένη περιοχή, στην οποία μετέπειτα εγκαταστάθηκαν οι πρόσφυγες από τα Ψαρά και δημιούργησαν την συνοικία «Ψαριανά». Μέχρι τη περίοδο αυτή οι πρόσφυγες είχαν εγκατασταθεί στους πρόποδες του λόφου της Ανάστασης, η οποία πήρε το όνομά της από τον ομώνυμο ναό που χτίστηκε στη κορυφή του το 1878. Το έτος 1824 ιδρύεται το πρώτο νοσοκομείο σε σκηνές στον προαύλιο χώρο του ιερού ναού της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος. Ιδρύονται τα πρώτα σχολεία και το 1825 θεμελιώθηκε νέο κτίριο για νοσοκομείο. Το 1826 γίνεται η ονοματοδοσία της νέας πόλης, της Ερμούπολης. Έπειτα από την επίσημη αναγνώριση, από την Κυβέρνηση, της Ερμούπολης, οι Ερμούπολίτες εκλέγουν τους πρώτους δημογέροντες. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει η Αγριαντώνη (2024, σ. 44) «*Η νέα πόλη είχε πλέον σταθερά αγκιστρωθεί στο βραχώδες νησί της Σύρου*» (Αγριαντώνη, 2024 · Αμπελάς, 1874 · Τραυλός & Κόκκου, 1980).

Το 1828, έτος άφιξης του Καποδίστρια στην Ελλάδα, η Ερμούπολη είναι συγκροτημένη πόλη με 13.805 κατοίκους, σύμφωνα με την απογραφή του 1828. Το ίδιο έτος η Σύρος ορίζεται έδρα των Βόρειων Κυκλάδων στις οποίες περιλαμβάνονταν τα νησιά Σέριφος, Κέα, Κύθνος, Άνδρος, Τήνος, Μύκονος και Δήλος. Ως έδρα, πλέον, ολόκληρης επαρχίας, η Ερμούπολη οργανώνεται πιο συστηματικά, ανασυγκροτείται επίσημα το Εμποροδικείο και είναι μία από τις πέντε πόλεις όπου εγκαταστάθηκαν ταχυδρομεία. Ακόμη, αποφασίζεται το 1829 ότι η

Σύρος θα είναι διαμετακομιστικό κέντρο για την ελληνική επικράτεια, όπως και για τις ξένες επικράτειες (Αγριαντώνη, 2024 · Τραυλός & Κόκκου, 1980).

Η εποχή ακμής για την Ερμούπολη αρχίζει με την Οθωνική περίοδο. Το 1833, κατά τον καθορισμό της διοικητικής διοίκησης της χώρας, η Σύρος υπάγεται στον νομό Κυκλάδων και η Ερμούπολη ορίζεται πρωτεύουσα του νομού, με πρώτο νομάρχη τον Ιακωβάκη Ρίζο Νερουλό. Ως έδρα του νομού, εγκαθίστανται στην Ερμούπολη Εμποροδικείο, Ειρηνοδικείο, Κακουργοδικείο, Πρωτοδικείο, Εφετείο. Επιπλέον, το 1833 η Ερμούπολη ορίζεται έδρα της «Επισκοπής Κυκλάδων», περιλαμβάνοντας και τα νησιά Τήνος, Μύκονος, Δήλος και Αμοργός. Ο πρώτος δήμαρχος της πόλης, ο Γεώργιος Πετρίτσης, εκλέγεται το 1835. Το 1858, χρονιά στην οποία λειτουργεί η τηλεγραφική επικοινωνία, η Ερμούπολη αποκτά τον πρώτο τηλεγραφικό σταθμό. Το 1870 αποφασίζεται η ίδρυση Σώματος πυροσβεστών, απαραίτητο σε μία πόλη με πολλές αποθήκες και εργοστάσια. Η Ερμούπολη, χάρη στην εμπορική και βιομηχανική ανάπτυξή της, γίνεται έδρα πολλών ευρωπαϊκών προξενείων (Γαλλίας, Αγγλίας, Αυστρίας, Κάτω Χωρών, Νορβηγίας, Τουρκίας κ.α.) (Αγριαντώνη, 2024 · Τραυλός & Κόκκου, 1980).

2.3 Η ονοματοδοσία της νέας πόλης

Ο νέος οικισμός των προσφύγων επεκτείνεται. Οι καθολικοί παρακολουθούν την ανάπτυξη του οικισμού απομονωμένοι στον οικισμό που βρίσκεται στον λόφο της Άνω Σύρου, αποφεύγοντας τη δημιουργία επαγγελματικών και οικονομικών σχέσεων με τους πρόσφυγες. Ο οικισμός των καθολικών παραμένει στάσιμος. Ο νέος οικισμός ονομαζόταν από τους ντόπιους, τους πρόσφυγες, όσους είχαν εμπορικές συναλλαγές με τους πρόσφυγες «Νέα Σύρα», «Μεγάλη Χώρα», «Κάτω Χώρα», «Νέα Χώρα». Το όνομα στον νέο οικισμό δόθηκε κατά τη συνένευση των προσφύγων που πραγματοποιήθηκε στον προαύλιο χώρο του Ναού της Μεταμόρφωσης (Αμπελάς, 1874 · Δρακάκης, 1983). Ο Λουκάς Ράλλης, εμπνευστής του ονόματος «Ερμούπολη» της νέας πόλης, αναφέρει στα απομνημονεύματά του: *Κατά το έτος 1825 (νομίζω) οι κάτοικοι της παραλίου πόλεως βλέποντες την πρόοδο αυτής, ησθάνθησαν την ανάγκην να δοθή μία ιδιαίτερα ονομασία εις την πόλιν αυτών.[...]εγένετο πολλάί προτάσεις*

περί της ονομασίας της πόλεως` μεταξύ των άλλων αναστάς και εγώ, είπα` Κύριοι, υπό την σκέπην του Ερμού, Εφόρου του Εμπορίου, συνέστη και προήχθη η πόλις αυτή, δίκαιον και πρόπον διά τούτο νομίζω να την αφιερώσωμεν εις τον Κερδώνον Ερμήν, και να την ονομάσωμεν «Ερμούπολιν». Ερμούπολιν! Ερμούπολιν! Αντήχησαν πανταχόθεν όλων αι φωναί και συνετάχθη κατά συνέπειαν πρωτόκολλον, το οποίον παραλαβών ο κυρ Μανσόλας, ενήργησε παρά τη Κυβερνήσει και έκτοτε καθιερώθη το όνομα της νέας πόλεως «Ερμούπολις» (Ράλλης, 1910, σ. 8).

Υπάρχει μία ασάφεια σχετικά με την ημερομηνία κατά την οποία πραγματοποιήθηκε η συνέλευση για την ονοματοδοσία της Ερμούπολης. Κατά τον Α. Δρακάκη (1983), το έτος 1825 πρέπει να είχαν ξεκινήσει οι συζητήσεις και οι συνελεύσεις για το όνομα της πόλης και η ημερομηνία που δόθηκε το όνομα στη νέα πόλη είναι η 24^η Ιουνίου 1826. Την ημέρα αυτή οι κάτοικοι γιόρταζαν τιμούσαν ιδιαιτέρως την εορτή του Αγ. Ιωάννη του «ΦΑΝΙΣΤΟΥ», και μάλλον ήταν ημέρας αργίας, κατάλληλη για την πραγματοποίηση της συνέλευσης. Επιπλέον, ο Δρακάκης σημειώνει ότι στο υπ' αριθ. 72/25-06-2026 φύλλο της «Γενικής Εφημερίς της Ελλάδος» δημοσιεύτηκε η είδηση της εκλογής Δημογεροντίας και την ονοματοδοσίας της πόλης (Δρακάκης, 1983).

Η εντυπωσιακή ανάπτυξη του εμπορίου από τους πρόσφυγες ήταν η αιτία τόσο για την επιλογή του ονόματος της πόλης, όσο και της δημιουργίας μιας μοναδικής στο ελλαδικό χώρο, εμπορικής και μετέπειτα βιομηχανικής πόλης, εν μέσω της ελληνικής επανάστασης.

2.4 Ο Πληθυσμός και η δόμηση της Ερμούπολης στα πρώτα χρόνια της δημιουργίας της

Η ανάγκη για τον εύκολο προσδιορισμό των φόρων οδήγησε τη Δημογεροντία στην πραγματοποίηση της πρώτης απογραφής το 1828. Σε αυτήν, καταγράφηκαν στην Ερμούπολη 3.167 οικοδομές και 13.805 κάτοικοι. Οι πάροικοι που καταγράφηκαν στην Άνω Σύρο ήταν 1.134, οι αυτόχθονες 5.268 και οι οικοδομές 1.175. Σε αυτόν τον πληθυσμό αν προσθέσουμε και τους περαστικούς από το νησί, τους ταξιδιώτες, τους εμπόρους, πληρώματα πλοίων και φιλέλληνες που επισκέπτονταν τη Σύρο, μπορούμε να έχουμε μία πιο σαφή εικόνα για την εμπορική και οικονομική κίνηση που παρουσίαζε το λιμάνι της Σύρου κατά τα πρώτα χρόνια

της δημιουργίας της Ερμούπολης (Αγριαντώνη, 2024 · Αμπελάς, 1874).

Οι πάροικοι με κοινή καταγωγή, δημιούργησαν συνοικισμούς όπου το όνομα του καθενός από αυτούς παρέπεμπε στον τόπο καταγωγής τους όπως τα «Ψαριανά», η «Χιώτικη Γειτονιά», τα «Υδραίικα», «Εγρυπιώτικα» - πρόσφυγες από την Εύβοια και μετέπειτα η περιοχή του Αγ. Νικολάου (Αμπελάς, 1874 · Δρακάκης, 1979).

3. Κεφάλαιο τρίτο – Οικονομική ανάπτυξη της Ερμούπολης

3.1 Εμπόριο

Η γεωγραφική θέση της Σύρου στο κέντρο των Κυκλάδων, κοντά στην ελληνική ηπειρωτική επικράτεια, αποτελούσε πλεονέκτημα για να καταστεί ενδιάμεσος σταθμός των ιστιοφόρων πλοίων μεταξύ των λιμανιών της Μικράς Ασίας, της Δυτικής Μεσογείου και της Κρήτης. Με αφετηρία και προορισμό τα λιμάνια της Μεσογείου και της Μαύρης Θάλασσας, ένας τεράστιος όγκος βιομηχανικών αγαθών από την Ευρώπη και αγροτικών προϊόντων από την ανατολή, διακινούνταν με ενδιάμεσο σταθμό τη Σύρο. Ο (Καρδάσης, 1987, σ. 23) αναφέρει σχετικά: *Πέρα όμως από τον διαμετακομιστικό ρόλο της, η Σύρος υπήρξε το μεγαλύτερο εισαγωγικό κέντρο της Ελλάδος. Με αφετηρία το λιμάνι της αναπτύχθηκε ένα πλατύ ακτοπλοϊκό συγκοινωνιακό δίκτυο από μικρά ιστιοφόρα, που μετέφεραν εισαγόμενα εμπορεύματα στα λιμάνια της χώρας. Σε μικρότερο βαθμό η Σύρος ήταν τόπος εξαγωγής των εγχώριων προϊόντων.*

Η ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων με επίκεντρο το λιμάνι της Σύρου οφείλεται και «[σ]την εκμετάλλευση των αναγκών των εμπολέμων, Ελλήνων και Τούρκων, σε βασικά αγαθά, κυρίως σιτηρά, αλλά και πολεμοφόδια. Εδώ πρωτοστάτησαν και ξένοι έμποροι, αλλά κυρίως Έλληνες που είτε διέθεταν κάποια χρηματικά ποσά ή με διάφορους τρόπους τα απέκτησαν» (Λούκος, 2022, σ.34). Η παρουσία τυχοδιωκτών, πειρατών, κακοποιών και οι παράνομες εμπορικές δραστηριότητές τους, από την αγορά και τη μεταπώληση λαφύρων πολέμου καθώς και πειρατικών λειών, κατέστησε την Σύρο το μοναδικό σημείο στην επαναστατημένη χώρα, στο οποίο ήταν δυνατή η αναζήτηση χρήματος και η πραγματοποίηση οικονομικών συναλλαγών μεγάλης κλίμακας, όπως η σύναψη δανείων (Δρακάκης, 1979 · Λούκος, 2022). Ο (Δρακάκης, 1979, σ. 305) σημειώνει: *Η εξάπλωση όμως της εμπορίας των κουρσευομένων εμπορευμάτων, κυρίως, είχε ως αποτέλεσμα ο λιμήν της Σύρας όχι μόνον να υπερκεράσει την κρίση, αλλά και να εμφανίσει κατά τα δύο τελευταία έτη της ερευνόμενης περιόδου, ήτοι κατά τα έτη 1826 και 1827, μία τεραστίαν οικονομικήν ανάπτυξιν και μίαν συγκέντρωσιν πλούτου, η οποία ασφαλώς δεν θα παρατηρείτο εάν συνεχίζετο η κανονική ροή των εμπορικών συναλλαγών.*

Οι Χιώτες και οι Σμυρνιοί έμποροι που προσέφυγαν στη Σύρο διατήρησαν τη συνεργασία που είχαν αναπτύξει στο παρελθόν με τους Έλληνες εμπόρους και τραπεζίτες της διασποράς. Όταν δεν τους ένωναν συγγενικοί δεσμοί, τους έδενε η κοινή καταγωγή. Ερμούπολίτες έμποροι όπως οι Ράλληδες, ο Θ. Ροδοκανάκης, ο Ζ. Νεγρεπόντης, ο Ζ. Βούρος, ο Ε. Τζίτζινιας κ.ά, συνεργάζονταν στενά με τους εμπορικούς οίκους που είχαν ιδρύσει οι συγγενείς τους και οι συμπατριώτες τους στα εμπορικά κέντρα της Ανατολής και της Δύσης. Τα ερμούπολίτικα δίκτυα έφθαναν μέχρι και τη Βηρυτό όπου δραστηριοποιούνταν ελληνικές επιχειρήσεις (Αγριαντώνη, 2024 · Καρδάσης, 1987).

Οι έποικοι της Ερμούπολης, διέθεταν ευρύ δίκτυο πληροφόρησης μέσω των ανταποκριτών τους στους τόπους από τους οποίους προμηθεύονταν τα προϊόντα τους ή σε αυτούς που τα διοχέτευαν, τόσο στην ελληνική, όσο και στις ξένες επικράτειες. Το ρόλο του ανταποκριτή ασκούσε ο εμπορικός οίκος με τον οποίον συνεργάζονταν ή κάποιος μόνιμος αντιπρόσωπος τους, των οποίων η μεταξύ τους επικοινωνία ήταν πολύ συχνή. Ο ανταποκριτής ενημέρωνε τον έμπορο για τη σοδειά του προϊόντος στον τόπο παραγωγής του, την τιμή αγοράς του φορτίου και για το ύψος του ναύλου μεταφοράς του που πρόσφεραν οι πλοίαρχοι στα λιμάνια της Ανατολής και της Δύσης. Ο έμπορος, μέσω του ανταποκριτή του, προέβαινε στην αγορά του προϊόντος, το οποίο μεταφερόταν στην Σύρο και παρέμενε στις αποθήκες διαμετακόμισης. Ο έμπορος κατέβαλε στο τελωνείο της Σύρου τέλος διαμετακόμισης 1% ή 2% επί της αξίας του εμπορεύματος, ανάλογα με τον όγκο και το βάρος του, για δικαίωμα αποθήκευσης τεσσάρων μηνών. Όταν ο έμπορος αποφάσιζε να πουλήσει το εμπόρευμα, οι τόποι προέλευσης και προορισμού του προϊόντος προσδιόριζαν το είδος του εμπορίου και τις ταμειευτικές υποχρεώσεις προς το δημόσιο και τον τοπικό δήμο. Έτσι, από τους τέσσερις τύπους εμπορίου που ασκούνταν στη Σύρο, εσωτερικό, εξαγωγικό, εισαγωγικό και διαμετακομιστικό, το διαμετακομιστικό αποτέλεσε τον πυρήνα των οικονομικών δραστηριοτήτων για πολλές δεκαετίες στην Ερμούπολη, με το εισαγωγικό να ακολουθεί. Οι τελωνειακές εισπράξεις της Σύρου, λόγω της ύπαρξης πολλών κερδοφόρων επιχειρήσεων, αποτέλεσαν μία από τις μεγαλύτερες πηγές εσόδων του κράτους την περίοδο που η Ερμούπολη ήταν μεγάλος διαμετακομιστικός σταθμός της Ανατολικής Μεσογείου (Καρδάσης, 1987).

Η Σύρος κατάφερε να γίνει η «κεντρική αγορά». Οι ελληνικές πόλεις, τα νησιά της

ελεύθερης και της υπόδουλης Ελλάδας, η Συρία, η Αίγυπτος και οι τουρκικές επαρχίες, ιδιαίτερα στα παράλια της Μ. Ασίας, προμηθεύονταν τα εμπορεύματα από τη Σύρο. Στις αποθήκες της συγκεντρώνονταν προϊόντα από την Αγγλία, Τεργέστη, Μασσαλία, Ρωσία, Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη, Κρήτη κ.α.. Υφάσματα, σίδηρος, δέρματα, σιτηρά, γέμιζαν τις αποθήκες διαμετακόμισης της Σύρου για να διοχετευτούν σταδιακά στις αγορές της ανατολικής και δυτικής Μεσογείου. Το 1836 η Ερμούπολη, μαζί με το Ναύπλιο και την Πάτρα, ορίζονται ως οι τρεις πόλεις όπου ιδρύονται για πρώτη φορά Εμπορικά Επιμελητήρια και το 1837 ιδρύθηκε στην Ερμούπολη ο εμπορικός σύλλογος «Ερμής» (Αγριαντώνη, 2024 · Τραυλός & Κόκκου, 1980).

Η ταχύτατη ανάπτυξη του εμπορίου οδήγησε στο να οριστεί το 1829 επίσημα η Σύρος ως διαμετακομιστικό κέντρο για την ελληνική επικράτεια καθώς και για τις ξένες επικράτειες. Την ίδια χρονιά, οι Χιώτες ιδρύουν το πρώτο ασφαλιστικό κατάστημα το «Το Ελληνικόν Ασφαλιστικόν Κατάστημα». Το 1826 εγκαθίσταται και ο πρώτος δημόσιος μνήμονας, που καταγράφει πάσης φύσης συμβόλαια και λοιπές πράξεις, τα οποία προβάλλουν ανάγλυφα τη δημιουργούμενη πόλη και τις δραστηριότητες των πρώτων οικιστών. Πλήθος από μικρομάζαγα δραστηριοποιούνται για να καλύψουν τις ανάγκες του πληθυσμού σε τρόφιμα, ένδυση και άλλα αγαθά, αλλά και για την εξυπηρέτηση της κίνησης του λιμανιού. Ανοίγουν ξενοδοχεία και καφεενεία (Λούκος, 2022 · Τραυλός & Κόκκου, 1980).

3.2 Ναυτιλία

Η ναυτιλία αναπτύχθηκε παράλληλα με το εμπόριο στη Σύρο. Στο τέταρτο μισό του 18^{ου} αι., αναπτύχθηκε η εμπορική ναυτιλία των νησιών του Αιγαίου, με κύρια κέντρα την Ύδρα, τις Σπέτσες και τα Ψαρά, με τη μεταφορά σιτηρών που απέφερε τεράστια κέρδη στους Έλληνες εμποροκαρaboκυραίους. Στη διάρκεια του Αγώνα τα παραδοσιακά ναυτιλιακά κέντρα του Αιγαίου μετατρέπουν τα εμπορικά τους πλοία σε πολεμικά με αποτέλεσμα τη μείωση της εμποροναυτικής δύναμή τους. Την ίδια περίοδο η Σύρος, λόγω και απουσίας ισχυρών ανταγωνιστών, προχώρησε δυναμικά στο να καταστεί αναγκαίος διαμετακομιστικός σταθμός κατακτώντας την πρωτοκαθεδρία της ελληνικής ναυτιλίας. Τα συριανά ιστιοφόρα με διαφορετική σημαία, κυρίως τη ρωσική λόγω της απαγόρευσης των ταξιδιών των ελληνικών

πλοίων που επέβαλαν οι Άγγλοι, έπλεαν καθημερινά στο λιμάνι της Ερμούπολης μεταφέροντας ποικιλία εμπορευμάτων, τα οποία στοιβάζονταν στις αποθήκες διαμετακόμισης. Αυτή η δραστηριότητα συνέβαλε στη συσσώρευση σημαντικών κεφαλαίων από τους πλοιοκτήτες της Σύρου, γεγονός που επέτρεψε τεράστιες επενδύσεις στη ναυπήγηση ιστιοφόρων πλοίων και την επέκταση των ναυτιλιακών επιχειρήσεων (Καρδάσης, 1987 · Λούκος, 2022).

Η ανάπτυξη της ναυτιλίας οφείλεται και στη δράση της «Ελληνικής Ατμοπλοΐας», την πρώτη ελληνική ατμοπλοϊκή εταιρεία που ιδρύθηκε το 1856, με έδρα την Ερμούπολη. Την περίοδο αυτή, οι περισσότερες μεταφορές εμπορευμάτων και ανθρώπων γινόταν με μεγάλα ή μικρά ιστιοφόρα πλοία. Στη Σύρο, όμως, προσέγγιζαν και ατμόπλοια που μετέφεραν επιβάτες από το εξωτερικό. Από το 1857 με τα ατμόπλοια, «Υδρα», «Βασίλισσα της Ελλάδος» και «Πανελλήνιον», η «Ελληνική Ατμοπλοΐα» διεξήγαγε τη συγκοινωνία στα νησιά και τις παράλιες πόλεις, και συνέδεε ατμοπλοϊκά την Ελλάδα με το εξωτερικό. Τα πρώτα δρομολόγια έφταναν στον Πειραιά, στα παράλια της Πελοποννήσου ως τη Ζάκυνθο, στις Κυκλάδες και στον Ευβοϊκό και Μαλιακό Κόλπο. Το 1861 η «Ελληνική Ατμοπλοΐα» εγκαινίασε το ατμοκίνητο σιδηρουργείο της το «Νεώριον και Μηχανουργεία Σύρου» (Δρακάκης, 1983 · Κρίνος, 2005 · Τραυλός & Κόκκου, 1980).

3.3 Ναυπηγική

Η Ερμούπολη οφείλει την ανάπτυξη των ναυπηγείων της στους Χιώτες, κυρίως, ναυπηγούς που κατέφυγαν στη Σύρο μετά την καταστροφή της Χίου το 1822 και σε τεχνίτες από την Ύδρα, τις Σπέτσες και τα Ψαρά. Τα πρώτα εργαστήρια επισκευής πλοίων δημιουργούνται στην παραλία, τα οποία, κατά τη διάρκεια του αγώνα, θα δεχτούν τις πρώτες παραγγελίες από την κυβέρνηση της επαναστατικής Ελλάδας για την κατασκευή πυρπολικών. Ο Καρδάσης (1987, σ. 169) επισημαίνει: *«Ήδη κατά την ίδρυση του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους το ναυπηγείο της Σύρου κατείχε τη σπουδαιότερη θέση στη κατασκευή εμπορικών ιστιοφόρων πλοίων μέσα στην επικράτεια»* (Καρδάσης, 1987 · Τραυλός & Κόκκου, 1980).

Η έκταση στην οποία ήταν εγκατεστημένα τα ναυπηγεία άνηκε στον Δήμο Ερμούπολης και

κατά το 1845 καταλάμβανε 12.000 τ.μ.. Ο κάθε ναυπηγός ενοικίαζε τμήμα του ναυπηγείου στο οποίο αποθήκευε την ακατέργαστη και την κατεργασμένη ξυλεία, την οποία προμηθεύονταν από την Τουρκία και τη Ρωσία. Ενοίκιο πλήρωνε και ο παραγγελιοδότης του πλοίου, ανάλογο με τον χώρο που καταλάμβανε το υπό κατασκευή πλοίο και το χρονικό διάστημα που απαιτούσε η κατασκευή του. Επιπλέον, ο παραγγελιοδότης αγόραζε, βάσει του σχεδίου ναυπήγησης, τα απαραίτητα υλικά για την ναυπήγηση, όπως πανιά από την Αγγλία και τη Μάλτα, από τη Τεργέστη σχοινιά και πάσσαλους, πρόκες, άγκυρες, αλυσίδες, σίδερο και μακαράδες από την Αγγλία, τα οποία και έβρισκε στην αγορά της πόλης. Κάθε ναυπηγός είχε υπό την επίβλεψη του σχεδόν μόνιμο προσωπικό, το οποίο πληρωνόταν από τον παραγγελιοδότη του σκάφους. Ανειδίκευτοι εργάτες και ειδικευμένοι τεχνίτες, όπως, καλαφατάδες, μαραγκοί, καρφωτές, εργάζονταν καθημερινά στο ναυπηγείο. Ο αριθμός των απασχολούμενων εργατών στο ναυπηγείο κατά το 1845 ανέρχεται στους 1.500, σημαντικά μεγάλος αριθμός σε σχέση με τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό του νησιού, ο οποίος ανερχόταν σε 7.650 άτομα, κατά το 1850 (Αγριαντώνη, 2024 · Καρδάσης, 1987).

Κατά το πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα τα πλοία που κατασκευάζονταν στη Σύρο είναι βρίκια, γολέτες, βομβάρδες, λέμβοι, τζερνίκια. Ο αριθμός, μόνο αυτών που φέρουν ελληνική σημαία, υπολογίζεται σε εκατό πλοία το χρόνο, χωρητικότητας 134.318 τόννων. Το 1866 συστάθηκε από το Δήμο, ως μετοχική εταιρεία με την επωνυμία «Εταιρεία του Ναυπηγείου Ερμούπολεως» και το Δημοτικό Ναυπηγείο, σε έκταση που παραχωρήθηκε από την τότε κυβέρνηση. Ο Παντολέον Μάσχας, ένας από τους πρώτους ναυπηγούς και κατασκευαστής πυρπολικών, εγκαταστάθηκε στη Σύρο το 1828 και είναι ο πρώτος που κατασκεύασε πλοία βάσει σχεδίων. Στη Σύρο, το 1854, κατασκευάστηκε το «Ασπίζ», το πρώτο ατμόπλοιο σε ιδιωτικό ναυπηγείο στην Ελλάδα, από τον Ν. Παγίδα. Ήταν ξύλινο, τροχήλατο και τρίστο, 190 τόννων και δούλεψε ως το 1872 ρυμουλκό στο Δούναβη (Τραυλός & Κόκκου, 1980).

3.4 Βιομηχανία

Κατά τον 19ο αι. στην αναπτυσσόμενη Ερμούπολη, οι όροι «βιομηχανία» και «βιοτεχνία» χρησιμοποιούνταν χωρίς να είναι ξεκάθαρο ποιες ακριβώς δραστηριότητες περικλείουν και αναφέρονται. Οι βιομηχανικές δραστηριότητες που εμφανίστηκαν στη Σύρο κατά χρονολογική σειρά ήταν:

- «Η πρώτη βιομηχανία που ακμάζει στο νησί, ήταν η κατεργασία δερμάτων» (Τραυλός & Κόκκου, 1980, σ. 41). Κατά τον Καρδάση (1987, σ. 148) *«η βυρσοδεψική βιομηχανία ήταν αναμφισβήτητα ο κλάδος που σημείωσε τη μεγαλύτερη ανάπτυξη στη Σύρο την περίοδο 1832-1857»*. Ο Λούκος (2022, σ. 90) σημειώνει πως *«η βυρσοδεψία αποτέλεσε την πρώτη «πραγματική βιομηχανία» της πόλης, άμεσα εξαρτημένη από το μεγαλεμπόριο δερμάτων»*. Το πρώτο βυρσοδεψείο λειτούργησε το 1829 από τον Χιώτη Π. Καλουτά και έπειτα από λίγα χρόνια, το 1834, ακολούθησε ο Κρητικός Εμμ. Σαλούστρος. Το βυρσοδεψείο του Καλουτά κατά το 1874 απασχολούσε γύρω στους 300 εργάτες, ενώ του Σαλούστρου ήταν το μακροβιότερο της πόλης, το οποίο λειτουργούσε μέχρι το 1936 (Δρακάκης, 1983).

Για τα δύο στάδια κατεργασίας των δερμάτων που απαιτούσαν ξήρανση σε μεγάλους λάκκους και δέψη αυτών μέσα σε εκχύλισμα δεσικών υλών, που προέρχονταν κυρίως από βελανιδιά, ήταν απαραίτητα το αλάτι και το νερό της θάλασσας. Για τον λόγο αυτό τα εργαστήρια κατεργασίας δερμάτων εγκαταστάθηκαν στην παραλία της Ερμούπολης. Η ποιότητα των παραγόμενων δερμάτων στη Σύρο δεν ήταν εφάμιλλη των δερμάτων χωρών του εξωτερικού, όπως της Γαλλίας (Καρδάσης, 1987).

Κατά την πρώτη περίοδο της βυρσοδεψικής στη Σύρο, ως το 1840, τα ζώα αγοράζονταν ζωντανά από την ελληνική επικράτεια και σφάζονταν στα σφαγεία της Ερμούπολης. Με την αύξηση της ζήτησης των ακατέργαστων δερμάτων, βυρσοδέπτες προμηθεύονταν την απαραίτητη πρώτη ύλη από την Αργεντινή, τη Γαλλία, την Αγγλία και την Τουρκία. Η αγορά των δεσικών υλών, βελανιδιά και κομμάτια ξύλου βελανιδιάς, γινόταν αποκλειστικά από περιοχές της Ελλάδας, κυρίως από τη Στερεά Ελλάδα και τη Μάνη. Τα κατεργασμένα δέρματα διοχετεύονταν κυρίως στο εσωτερικό της χώρας. Παρατηρήθηκαν και σημαντικές εξαγωγές κατεργασμένων δερμάτων, με την ανάπτυξη του κλάδου λόγω και της χρήσης νέων τεχνολογιών και βελτίωσης της ποιότητάς τους, σε χώρες όπως η Τουρκία και η Αίγυπτος. Το 1851 υπήρχαν στη Σύρο 12 βυρσοδεψικά εργαστήρια, ενώ το 1852 ο αριθμός τους μειώθηκε σε 7. Η οικονομική κρίση των ετών 1852-1855 ήταν η αιτία για τη μείωση της συριανής βυρσοδεψίας. Ωστόσο, η βυρσοδεψία παρέμεινε, μέχρι και το τέλος του 19ου αι., μία από τις πιο ανεπτυγμένες βιομηχανίες της Σύρου (Καρδάσης, 1987).

- Η κατεργασία του σιδήρου συγκαταλέγεται και αυτή στις πρώιμες βιομηχανικές δραστηριότητες. Τα πρώτα σιδηρουργεία ήταν μικρά εργαστήρια, στα οποία κυριαρχούσε η ατομική εργασία, και κατασκεύαζαν προϊόντα που προορίζονταν για να καλύψουν τις ανάγκες της τοπικής αγοράς, είτε για οικιακή, είτε για επαγγελματική χρήση. Προϊόντα, όπως, καρφιά, κλειδιά, κλειδαριές, σίδερα απαραίτητα στις οικοδομικές εργασίες, άγκυρες και αλυσίδες για τα πλοία. Οι ολοένα και αυξανόμενες ανάγκες της οικοδομικής και ναυπηγικής δραστηριότητας καλύπτονταν και με την εισαγωγή σιδηρουργικών ειδών από τη ξένη αγορά. Το 1861 συστάθηκε το σιδηρουργείο της «Ελληνικής Ατμοπλοϊκής Εταιρείας» για να καλύψει, αρχικά, τις λειτουργικές ανάγκες των ατμόπλοιων της εταιρείας. Τα κυριότερα προϊόντα που κατασκεύαζε ήταν διάφορες μηχανές, λέβητες, εργαλεία, πυροβόλα, σφαίρες, καπνοδόχοι. Επιπλέον, προμήθευε τις βιομηχανίες και βιοτεχνίες της Σύρου με ατμομηχανές και λέβητες (Αγριαντώνη, 2024 · Καρδάσης, 1987 · Τραυλός & Κόκκου, 1980).
- Από τα μέσα του 19ου αι. αναπτύσσεται στη Σύρο η βιομηχανία της αλευροποιίας. Τα πιο γνωστά αλευροποιία είναι των Στ. Χρυσού (1861), Γ. Βέλτσου (1865), Γ. Μπούμπουλη (1866), Α. Παπανικολή και Δ. Βαφειαδάκη (1868) κ.α. Το 1898 οι Αδελφοί Γ. Βρατσάνου ίδρυσαν ατμοκίνητο μακαρονοποιείο (Τραυλός & Κόκκου, 1980, σ. 42). Το παλιότερο και σημαντικότερο εργοστάσιο ήταν του Σταύρου Χρυσού, πρόσφυγα από τις Κυδωνίες, ο οποίος μετά την καταστροφή των Ψαρρών, στα οποία είχε προσφύγει αρχικά, κατέφυγε στη Σύρο, όπου και ίδρυσε μικρό σιδηρουργείο. Το 1852 μετέτρεψε το σιδηρουργείο του σε ατμοκίνητο με τα κέρδη του οποίου οικοδόμησε το μεγαλύτερο εργοστάσιο της πόλης, το οποίο λειτούργησε το 1861, στην περιοχή «Ηρώον». Το εργοστάσιο ήταν τετραώροφο, χωρητικότητας 10.000 κυβικών. Διέθετε τέσσερα τμήματα: άλεσης πεύκης για τις ανάγκες της βυρσοδεψίας, ζυμαρικών, αρτοποιείου, ατμοκίνητο σιδηρουργείο (Δρακάκης, 1983).
- Η βαμβακουργική βιομηχανία εμφανίζεται στη Σύρο το 1870, ακολουθώντας την Πάτρα, τον Πειραιά, τη Λειβαδιά. Το πρώτο μεγάλο εργοστάσιο ιδρύθηκε από τον Γ. Καλαποδόπουλο, η «Ελληνική Βαμβακουργική Εταιρεία Ομόνοια». Το εργοστάσιο της εταιρείας ήταν ατμοκίνητο και περιελάμβανε εκκοκκιστήριο, κλωστήριο,

υφαντήριο και πλεκτήριο. Η βαμβακουργική θα γνωρίσει αλματώδη ανάπτυξη στα τέλη του 19ου αι. και στις αρχές του 20ου, τόσο, ώστε να θεωρείται η Ερμούπολη το «Μάντσεστερ της Αγγλίας». Το 1895 εγκαινιάζεται το υφαντήριο «Ε. Λαδοπούλου & Υιοί» και το 1896 ιδρύεται το εργοστάσιο «Δ. Καρέλλα» (Μαρκουλής, 2009 · Τραυλός & Κόκκου, 1980).

- Άλλες, μικρότερες βιομηχανίες που αναπτύχθηκαν στο νησί ήταν «σαπωνοποιίας», «καλεμκερίων» ή «κεφαλοδεμάτων» που κατεσκάνυζαν μαντήλια για το κεφάλι των γυναικών, «λουκουμοποιεία». Αξιοσημείωτο είναι ότι στην Ερμούπολη ιδρύονται και πολλές, πρωτότυπες, για την εποχή βιομηχανίες όπως: το «παιγνιοχαρτείων» των Σπ. Σαμψωνίδη και Β. Γιαννούτζου, το έτος 1850, που κατασκεύαζε χαρτιά της τράπουλας, εμπορικά κατάστιχα και σφραγίδες, η «κτενοποιία» του Θεμιστ. Μιχάλοβιτς στα μέσα του 19ου αιώνα, η βιομηχανία «πυρείων και σημαντρίδων» από τον Υδραίο Γ. Καλαποδόπουλο. Ακόμα, ιδρύονται πιλοποιείο, σχινοποιείο και πνευματοποιείο που παρασκεύαζε κρασιά και ποτά (Τραυλός & Κόκκου, 1980). 1980).

Η Αγριαντώνη (2008, σ.151) σημειώνει ότι «η «βιομηχανική στροφή» της Ερμούπολης, που πραγματοποιήθηκε στο τέλος του 19ου αιώνα, άντλησε σε μεγάλο βαθμό από τα «κεκτημένα», τις εμπειρίες και τις επιρροές του διεθνούς περιβάλλοντος στο οποίο είχε ενταχθεί η πόλη στο πρώτο μισό του αιώνα, μέσω του διαμετακομιστικού εμπορίου».

3.5 Χρηματοπιστωτικές δραστηριότητες - Ασφάλειες

Η εμπορική και βιομηχανική ανάπτυξη της Σύρου ευνόησε την ίδρυση ασφαλιστικών καταστημάτων και πρακτορείων των ξένων ασφαλιστικών εταιρειών. Τον Απρίλιο του 1829 οι Χιώτες πρόσφυγες ιδρύουν το πρώτο ασφαλιστικό κατάστημα, το «Ελληνικόν Ασφαλιστικόν Κατάστημα» και τον Αύγουστο του 1830 ιδρύεται ακόμη ένα, η «Φιλεμπορική Ασφάλεια». Το 1832 στην Ερμούπολη υπάρχουν πέντε ασφαλιστικά καταστήματα. Υπολογίζεται ότι ιδρύθηκαν συνολικά είκοσι τρία καταστήματα ασφαλιστικά και δέκα πρακτορεία ευρωπαϊκών εταιρειών. Το 1845 η Εθνική Τράπεζα ιδρύει υποκατάστημα, που λειτούργησε αρχικά ως «Πρακτορείον». Ιδρύονται ιδιωτικές τράπεζες, από τις οποίες η πιο

γνωστή είναι η «Ευεργετική Τράπεζα Πανδώρα» του Ν.Γ. Νικολιάδη. Στα τέλη του 19ου αιώνα ακμάζουν οι τραπεζικοί οίκοι των Π. Νεγρεπόντε, Μαυρογορδάτου, Σταμ. Βαφειαδάκη, Αδελφών Παγκάλου κ.ά. (Τραυλός & Κόκκου, 1980).

Στην Ερμούπολη, το 1840, η αγορά και η πώληση συναλλαγμάτων είχε πάρει μεγάλες διαστάσεις, καθώς και η εκτεταμένη δανειοδότηση των οικονομικών δραστηριοτήτων. Ο Γεώργιος Σταύρου, ιδρυτής της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, ο οποίος είχε χρηματίσει τραπεζίτης στην αγορά της Σύρου, γνώριζε τις αντιθέσεις των εμπόρων της Ερμούπολης στην περίπτωση δημιουργίας υποκαταστήματος της Ε.Τ.Ε.. Η πλειοψηφία των εμπόρων είχε απουσιάσει στην πρόσκληση για συμμετοχή τους στο μετοχικό κεφάλαιο της τράπεζας. Η προσπάθεια της Εθνικής Τράπεζας να διεισδύσει στις εμπορικές συναλλαγές της Ερμούπολης, παρά τις αντίξοες συνθήκες που συνάντησε, τελεσφόρησε στις 7 Μαρτίου 1845 (Αγριαντώνη, 2024 · Καρδάσης, 1987).

Η ανάπτυξη του εμπορίου προϋποθέτει τόσο αυτοχρηματοδότηση, όσο και εξωτερικές πηγές χρηματοδότησης των εμπορικών εργασιών. Οι πρώτοι χρηματοδότες του εμπορίου ήταν οι έμποροι της Σύρου και στη συνέχεια τα ασφαλιστικά καταστήματα που οι ίδιοι δημιούργησαν. Το υψηλό ποσοστό κέρδους που επιτύγχαναν έδινε σε ορισμένους εμπόρους τη δυνατότητα χρηματοδότησης άλλων συναδέλφων τους. Δημιουργήθηκε, έτσι, ένα εμπορικό κύκλωμα αυτοχρηματοδότησης, στο οποίο οι περισσότεροι από αυτούς που μετείχαν ήταν συγχρόνως δανειστές και δανειζόμενοι, με τα εμπορικά κέρδη να επανεπενδύονται στο εμπόριο με τη μορφή πιστώσεων (Καρδάσης, 1987).

Με τη δημιουργία του ελληνικού κράτους άνοιξε ο δρόμος και για πιστώσεις από το εξωτερικό. Οι προμηθευτές εμπορευμάτων από τη Δύση ήταν, συνήθως, εμπορικοί οίκοι που συνεργάζονταν μόνιμα με τους αντίστοιχους της Σύρου. Παρείχαν στους τελευταίους τη δυνατότητα αποπληρωμής των χρεών σε διάστημα τριών ή τεσσάρων μηνών, ώστε η συναλλαγή είχε ουσιαστικά τη μορφή ισόχρονης πίστωσης από τον έμπορο της Μασσαλίας, της Τεργέστης ή του Λονδίνου προς τον έμπορο της Ερμούπολης. Σ' αυτή την περίπτωση ο Συριανός ήταν υποχρεωμένος να αποστείλει μεταλλικό ή συναλλαγματική ή τραβηκτική στο εξωτερικό κατά την ημερομηνία λήξης της εξόφλησης του χρέους (Αγριαντώνη, 2024 · Καρδάσης, 1987).

Τα δάνεια που συνάπτονταν στην Ερμούπολη ήταν, κυρίως, ναυτικά και εμπορικά και ένα

μικρό ποσοστό δανείων δινόταν σε γεωργοκτηματίες. Στα εμπορικά δάνεια επικράτησε ο προεξοφλητικός δανεισμός των εμπορικών συναλλαγμάτων. Ο δικαιούχος της συναλλαγματικής, προσέφευγε σε κάποιον από τους τοπικούς τραπεζίτες, ακόμα και τους εμπόρους της πόλης και προεξοφλούσε τη συναλλαγματική, επιβαρυνόμενος με τον προεξοφλητικό τόκο. Το ναυτικό δάνειο δινόταν από το ναυτοδανιστή στους πλοιοκτήτες και πλοιάρχους για την κατασκευή πλοίου, αλλά και για την εμπορία προϊόντων, που περιελάμβανε την αγορά και το κόστος μεταφοράς. Ο τόκος ήταν αρκετά υψηλός και υπερέβαινε τις περισσότερες φορές το 20%. Ακόμη, ο ναυτοδανιστής ή οι ναυτοδανιστές ήταν έμποροι της πόλης ή κάποια από τις ασφαλιστικές εταιρείες. Ο δανειζόμενος πλοιοκτήτης ή πλοίαρχος είχε την υποχρέωση να ασφαλίσει το πλοίο ή το φορτίο του, ανάλογα με τον τύπο του ναυτοδανείου, σε κάποια από τις ασφαλιστικές εταιρείες της πόλης ή του εξωτερικού (Αγριαντώνη, 2024 · Καρδάσης, 1987).

3.5.1 Ναυτασφάλειες

Οι ναυτασφαλιστικές εταιρείες λειτουργούσαν κυρίως ως ασφαλιστικές και ναυτοδανειστικές. Ο Καρδάσης (1987) επισημαίνει πως *«η ανάπτυξη που σημειώθηκε στον τομέα της ίδρυσης ασφαλιστικών καταστημάτων στην Ερμούπολη την περίοδο 1829-1846, η οποία άλλωστε συνέπεσε με τη φάση της συνολικής οικονομικής προόδου της Σύρου, πείθει ότι τα ασφαλιστικά καταστήματα αποτελούσαν ενισχυτικούς παράγοντες για την άνοδο της ελληνικής ναυτιλίας»*.

Από τα καταστατικά των δύο πρώτων ασφαλιστικών καταστημάτων, «Ελληνικόν Ασφαλιστικόν Κατάστημα» και «Φιλεμπορική» προκύπτει ότι οι εργασίες τους διακρίνονται σε ασφαλιστικές θαλάσσιων κινδύνων και δανειοδοτικές. Η ασφάλιση θαλάσσιων κινδύνων αφορούσε στο σώμα του πλοίου ή στα εμπορεύματα που μεταφέρονταν στη Μεσόγειο και τη Μαύρη Θάλασσα. Τα ασφάλιστρα ήταν ανάλογα με το ταξίδι και η διοίκηση της εταιρεία είχε το δικαίωμα της αναπροσαρμογής των ασφαλίσεων, η οποία ελάμβανε προμήθεια 1%ο επί της αξίας του ασφαλισμένου εμπορεύματος. Σε πολλές περιπτώσεις η ασφάλιση κάλυπτε και τη δόλια βύθιση του πλοίου από μέρους του πλοιάρχου (Καρδάσης, 1987).

4. Κεφάλαιο τέταρτο – Η κοινωνία της Ερμούπολης

4.1 Κοινωνική διαστρωμάτωση

Ο πληθυσμός των ελληνικών κωμοπόλεων μέχρι και την ελληνική επανάσταση αποτελούνταν από τους προύχοντες και τους κοινούς πολίτες. Η Ερμούπολη ήταν από τις πρώτες πόλεις όπου επικράτησε η αστική νοοτροπία και ο τρόπος ζωής με βάση τα δυτικά πρότυπα. Οι κάτοικοι της πόλης, πρόσφυγες προερχόμενοι από σημαντικά αστικά κέντρα τόσο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όσο και της Δύσης, χωρίστηκαν σε τάξεις όχι με βάση την καταγωγή τους, αλλά με βάση τα περιουσιακά και οικονομικά τους στοιχεία και την επαγγελματική τους απασχόληση. Το 1826 είχαν ήδη δημιουργηθεί στην Ερμούπολη ορισμένες τάξεις τις οποίες συνέδεαν τα κοινά συμφέροντα και οι κοινές επιδιώξεις. Ο (Δρακάκης, 1983) κατατάσσει τους κατοίκους της Ερμούπολης στις παρακάτω τέσσερις τάξεις:

- Η τάξη των μεγαλεμπόρων παρουσιάζεται η πιο ισχυρή. Οι έμποροι με τη δραστηριότητά τους έδωσαν την ώθηση για την δημιουργία της Ερμούπολης, την οικονομική ανάπτυξη και ευημερία της. Η τάξη των εμπόρων ρύθμιζε τα θέματα της κοινότητας, της δημογεροντίας, των φόρων, της εκπαίδευσης και όσων σχετίζονταν με τη δημόσια ζωή. Οι περισσότεροι έμποροι είχαν καταγωγή από την Χίο, τη Σμύρνη και την Κωνσταντινούπολη. Η τάξη των μεγαλεμπόρων δημιούργησε τη Συριανή «Αριστοκρατία» η οποία αποτέλεσε μία κλειστή κάστα, απροσπέλαστη από τις άλλες κοινωνικές τάξεις του νησιού.
- Η τάξη των επιστημόνων και των ανθρώπων των γραμμάτων, δηλαδή ιατροί, δικηγόροι, συμβολαιογράφοι, φαρμακοποιοί, κλπ.
- Η τάξη των βιοτεχνών στην οποία περιλαμβάνονται οι ξυλωναυπηγοί, οι σαπωνοποιοί, βυρσοδέπτες, οι χαλβαδοποιοί. Στην τάξη αυτοί εντάσσονται και οι ειδικοί τεχνίτες, όπως χρυσοχόοι, ράπτες, επιπλοποιοί.
- Η εργατική τάξη, στην οποία περιλαμβάνεται ο λοιπός πληθυσμός της νέας πόλης, δηλαδή, εργάτες, μικροεπαγγελματίες, υπηρέτες και υπηρέτριες, μικροϋπάλληλοι και μικροέμποροι.

Ο Λούκος (2022) με βάση τις διάφορες καταχωρήσεις του επαγγέλματος των ανδρών (στο δημοτολόγιο, στις απογραφές, στους εκλογικούς καταλόγους), σημειώνει για την διαστρωμάτωση της ερμουπολίτικης κοινωνίας, πως κατ' αρχήν έχουμε μία κοινωνία εμπόρων, ναυτικών και τεχνιτών, ποικίλων κατηγοριών και διαβαθμίσεων, και κατά δεύτερο λόγο επαγγελματιών. Επιπλέον, ο ίδιος (2022, σ. 109) επισημαίνει ότι: *«για να προσδιοριστεί ακριβέστερα η διαστρωμάτωση μιας συγκεκριμένης κοινωνίας απαιτούνται, εκτός από το επάγγελμα, το ύψος της περιουσίας και του εισοδήματος, και η γνώση ποιοτικών στοιχείων, όπως ο τρόπος ζωής, οι κοινωνικές σχέσεις, η οικογενειακή κατάσταση, το επίπεδο μόρφωσης κ.α. των υπό εξέταση ατόμων ή ομάδων.»*

Η κοινωνική διαστρωμάτωση είναι σαφής κατά το δεύτερο μισό του 19ου αι.. Η ανισότητα αποτυπώνεται όλο και περισσότερο στην ένδυση, στα κτίρια, τη διατροφή, τη μόρφωση, τη διασκέδαση. Οι πολυτελείς οικίες πυκνώνουν και σταδιακά διαμορφώνεται η συνοικία των πλουσίων, τα Βαπόρια. Οι κυρίες των ανωτέρων κοινωνικών στρωμάτων ακολουθούν τη μόδα του Παρισιού στο ντύσιμό τους. Στις χορευτικές δεξιότητες, στο θέατρο, στους περιπάτους επιδεικνύεται ο πλούτος των ενδυμάτων, κοσμημάτων και εδεσμάτων. Η εμπορική τάξη στη Σύρο, η οποία είναι αδιάφορη για την ευρύτερη πολιτική σκηνή, ασκεί την τοπική πολιτική εξουσία. Η ταξική διάρθρωση αποτυπώθηκε, ως ένα βαθμό, και στο νεκροταφείο της πόλης. Για τις ηγετικές ομάδες προσδιορίστηκε σε αυτό ιδιαίτερος χώρος που σταδιακά κοσμήθηκε με λαμπρά ταφικά μνημεία. Οι επιγραφές που αναγράφονται σε αυτά προβάλλουν τη γήινη δράση και παρουσία των Ερμουπολιτών, οι οποίοι επιδιώκουν μέσω αυτών την διαιώνιση του ονόματός τους. Οι τάφοι των ασθενέστερων τάξεων είναι απλοί και συγκεντρωμένοι σε χωριστό τμήμα. Το νεκροταφείο των καθολικών κατοίκων του νησιού είναι συγκριτικά λιτότερο, αντανακλώντας, έτσι, το χαμηλότερο επίπεδο ανάπτυξης της Άνω Σύρου (Καρδάσης, 1987 · Λούκος, 2000 · Λούκος, 2022).

4.2 Συντεχνίες εργαζομένων – Η πρώτη απεργία

Κατά τις πρώτες δεκαετίες του 19ου αι. οι κοινωνικές ισορροπίες δεν διαταράχθηκαν εξαιτίας της μεγάλης ανάπτυξης και της δυνατότητας εύρεσης εργασίας (Λούκος, 2022). Οι εργαζόμενοι οργανώνονται σε συντεχνίες και ιδρύουν εργατικούς και εμπορικούς συλλόγους.

Το 1873 ιδρύθηκε ο εμπορικός σύλλογος «Ερμής», το 1879 ο σύλλογος ξυλουργών του Ναυπηγείου Σύρου, έπειτα ο σύλλογος βυρσοδεψών, το 1891 ο σύλλογος εμποροϋπαλλήλων η «Ερμούπολις» και το 1894 ο σύνδεσμος «Αλληλοβοήθεια», (Εικ. 1) που είχε ως σκοπό του να μορφώνει τους εργάτες, να προικοδοτεί άπορα κορίτσια και γενικότερα να παρέχει βοήθεια σε όσους είχαν ανάγκη (Τραυλός & Κόκκου, 1980). Στο καταστατικό του συλλόγου των ξυλουργών του Ναυπηγείου αναφέρεται ως ένας από τους σκοπούς του η επιδίωξη καθιέρωσης της δεκάωρης εργασίας έναντι της δωδεκάωρης. Το 1879 έλαβε χώρα η πρώτη απεργία (Δρακάκης, 1983).

Εικόνα 1: Δίπλωμα του Εργατικού Συνδέσμου «ΑΛΛΗΛΟΒΟΗΘΕΙΑ», έτος 1891 – Πηγή: ΕΛΙΑ

Ο Εμμανουήλ Λυκούδης (1883, σ. 3) πρωτοδίκης στη Σύρο, αναφέρει για την πρώτη απεργία: *Εν έτη 1879 οι εργάται δύο μέγιστων της Ερμούπόλεως βιομηχανικών κλάδων της βυρσοδεψικής και της ναυπηγικής κοινή συστάσει εν εκατέρα τούτων ενήγηρσαν απεργίαν επιδιώκοντες αύξησιν των εργατικών μισθωμάτων· το γεγονός τούτο, πρώτη εκδηλωθείσα εν Ελλάδι απαρχή της συγκρούσεως της εργασίας προς το κεφάλαιον κατετάραξε την κοινωνία της Ερμούπόλεως· και υπήρχε προς τούτο λόγος, καθόσον η βυρσοδεψική και ναυπηγική της Σύρου βιομηχανία αποτελούν τας δύο ασφαλείς αγκύρας εφ' ων εσάλευνε η βιομηχανική της Σύρου αποκατάστασις.*

Στις απεργιακές κινητοποιήσεις των εργαζομένων στη ναυπηγική και τη βυρσοδεψία που ξεκίνησαν τον Φεβρουάριο του 1879, οι πρώτες στο ελληνικό κράτος, συμμετείχαν 1.500

περίπου άτομα. Κύρια αιτήματα των εργατών στα ναυπηγεία ήταν η κατάργηση της κατ' αποκοπήν εργασίας και η καθιέρωση ημερομίσθιας αμοιβής κατά κατηγορία εργατών και συγκεκριμένου ωραρίου. Οι 1.000 περίπου εργάτες στη βυρσοδεψία διεκδίκησαν κατάργηση της κατ' αποκοπήν εργασίας, ελάττωση των εργάσιμων ωρών, κατάργηση της δώρης και μη αμοιβόμενης αγγαρείας της Κυριακής, καθώς και πληρωμή των ημερομισθίων τους, όχι με τα υποτιμημένα «αγοραία» νομίσματα, αλλά με τα 27% ανώτερης αξίας νομίσματα της διατίμησης, τα μόνα που γίνονταν δεκτά για να μπορούν να αγοράσουν ψωμί και άλλα αγαθά. Η απεργία διήρκεσε αρκετούς μήνες, όμως, τα αιτήματα των απεργών δεν ικανοποιήθηκαν (Λούκος, 2022).

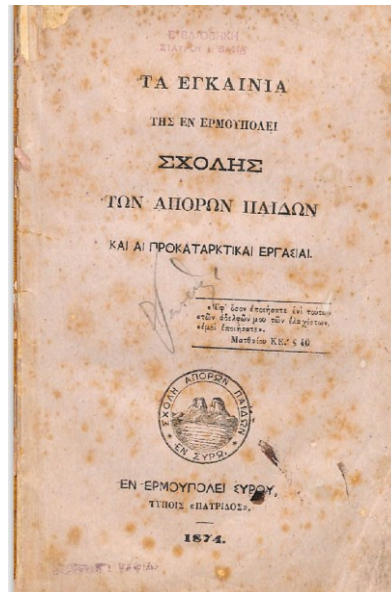
4.3 Φιλανθρωπία

Η παρουσία της φιλανθρωπίας ήταν έντονη στο δεύτερο μισό του 19ου αι.. Η επιδημία της χολέρας που πλήττει την Ερμούπολη τον Αύγουστο του 1854, επιφέρει τη φυγή του 1/3 του πληθυσμού, εκατοντάδες θύματα και ορφανά. Οι φτωχοί, που επλήγησαν περισσότερο από τους κατοίκους της Σύρου, χρήζουν μέριμνας για λόγους φιλανθρωπικούς, αλλά και γιατί απειλούν, ως εστία μόλυνσης, το σύνολο της κοινωνίας. Οι συνειδητοποιήσεις αυτές συνδέονται και με τη σταδιακή μετάβαση από την άμεση (την προσωπική) στη θεσμική φιλανθρωπία (την απρόσωπη). Η θεσμική φιλανθρωπία στοχεύει σε άτομα και ομάδες που ενδεχομένως θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι ανήκουν στο περιθώριο της κοινωνίας της Ερμούπολης, όπως π.χ. οι επαίτες. Στην Ερμούπολη, πόλη-λιμάνι, τα νόθα τέκνα και τα έκθετα βρέφη (τα περισσότερα αποτέλεσμα μη νόμιμων σχέσεων), ήταν μια οδυνηρή πραγματικότητα. Το ποσοστό των έκθετων, στις καταγεγραμμένες μαρτυρίες, ξεπερνά το 6% των νόμιμων γεννήσεων. Οι ηγετικές ομάδες οδηγήθηκαν στην εξεύρεση συγκεκριμένων, θεσμικών μέτρων για την αντιμετώπιση της επαιτείας και των ορφανών. Δεν κυριαρχεί πλέον η καταστολή αλλά η εξομάλυνση (Λούκος, 2000).

Έτσι, το 1855 ιδρύεται το «Ορφανοτροφείο Αρρένων» και το 1871 εγκρίνεται το καταστατικό της «Φιλοπτώχου Εταιρείας Ερμουπόλεως» που είχε ως σκοπό την περίθαλψη (σε ειδικό κατάστημα, το Πτωχοκομείο) των φτωχών και των ανίκανων να εργαστούν, με στόχο της εξάλειψης της επαιτείας. Το 1874 συστήνεται το «Ορφανοτροφείο Θηλέων» με

δωρεά των αδερφών Μπαμπαγιώτου, και εγκαινιάζεται η «Σχολή Απόρων Παίδων Ερμούπολης» (Εικ. 2). Το 1889 ιδρύεται το «Εργαστήριο Απόρων Γυναικών» (Λούκος, 2000 Λούκος, 2022).

Εικόνα 2: Εξώφυλλο βιβλίου για τα Εγκαίνια της «Σχολής των Απόρων Παίδων», έτος έκδοσης 1874 – Πηγή: Γ.Α.Κ.

Στις δύο τελευταίες δεκαετίες του 19ου αι., στην Ερμούπολη των 20-25.000 κατοίκων, με τα μεγάλα προβλήματα στην οικονομία, και άλλες κοινωνικές ομάδες, εκτός από τα ορφανά, τα νόθα και τα έκθετα παιδιά, το πλήθος των πτωχών, τους επαίτες και τις πόρνες, βρίσκονται ξαφνικά κάτω από το όριο της φτώχειας. Φαίνεται, έτσι, να τίθενται ή να κινδυνεύουν να τεθούν πέρα των ορίων της αστικής ευπρέπειας, με απρόβλεπτες συνέπειες για όλο το κοινωνικό σώμα (Λούκος, 2022). Η εμφανής, πλέον, ανισότητα των τάξεων καθώς και η ανησυχία των ηγετικών ομάδων της Ερμούπολης για την εξάπλωση των σοσιαλιστικών ιδεών, οδήγησε τον Λούκο (2000, σ. 168-169) στην εκτίμηση ότι: *οι φιλανθρωπικές ενέργειες των Ερμουπολιτών, όπως κυρίως προκύπτει από τις διαθήκες τους, δεν είχαν πάντα, ή τουλάχιστον αποκλειστικά, αποδέκτη το θείο. Φαίνεται να αναζητούν τρόπους, πρακτικούς ενίοτε, ώστε πράξεις που αφορούν τη σωτηρία της ψυχής να μπορούν να λειτουργήσουν επ' ωφελεία του κοινωνικού σχηματισμού. Υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ότι, σε μερικές τουλάχιστον*

περιπτώσεις, η φιλανθρωπία λειτούργησε προς την κατεύθυνση της κοινωνικής εκτόνωσης, ως αντισταθμιστικό στοιχείο στα αδιέξοδα στα οποία είχε οδηγηθεί ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού της Ερμούπολης λόγω της οικονομικής κρίσης, των δομικών αλλαγών στην οικονομία (όπως ήδη αναφέρθηκε), των δυσμενών πολιτικών συγκυριών και άλλων παραγόντων.

4.4 Η πορνεία

Η μεγάλη κίνηση που παρουσίαζε το λιμάνι της Ερμούπολης με πολλούς ξένους διερχόμενους από την Σύρο λόγω επαγγελματικών αναγκών, οι οποίοι επιθυμούσαν και την διασκέδαση, σε συνδυασμό με τη φτώχεια και τις άσχημες συνθήκες διαβίωσης των κατώτερων λαϊκών, προσφυγικών τάξεων, οδήγησε και στην άσκηση, σε μεγάλο βαθμό, της πορνείας. Η άσκηση της πορνείας γινόταν στη συνοικία «Καλυβάκια» που πήρε το όνομα της από το είδος των οικίσκων που ήταν εγκαταστημένοι εκεί (Δρακάκης, 1983). Εκτός, όμως, από τα ιδιωτικά οικήματα, η πορνεία στεγάστηκε και σε ξενοδοχεία, τα οποία βρίσκονταν σε κεντρικά σημεία της Ερμούπολης. Στα ξενοδοχεία στεγάστηκαν κυρίως οι πόρνες που προέρχονταν από άλλα λιμάνια (Δρίκος, 2017). Επιπρόσθετα στο θέμα της πορνείας, ο Λούκος, (2022) αναφέρει ότι ευάλωτες σε σεξουαλική μεταχείριση ήταν και οι υπηρέτριες μικρές σε ηλικία, πολλές από τις οποίες ήρθαν στην Ερμούπολη από άλλες, νησιωτικές κυρίως περιοχές, και οι οποίες ήταν εκτεθειμένες στις σεξουαλικές επιθέσεις των αρσενικών μελών της οικογένειας στις οποίες εργάζονταν ή από τρίτους. Η άρχουσα τάξη, παρά της διακηρύξεις περί ηθικής και τη λήψη αυστηρών μέτρων για την καταστολή της πορνείας, θεώρησαν προτιμότερη την ύπαρξη των οίκων ανοχής, παρά να απειληθεί η «ηθική τάξη της κοινωνίας».

5. Κεφάλαιο πέμπτο – Πνευματική και πολιτιστική κίνηση

5.1 Παιδεία

Τα πρώτα σχολεία στην Ερμούπολη, έως το 1828, ήταν ιδιωτικά. Η αρχή έγινε το 1825 όταν ο Γεώργιος Κλεόβουλος, εισηγητής της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου στην Ελλάδα, ιδρύει στην Ερμούπολη το πρώτο αλληλοδιδασκτικό σχολείο. Στην πρωτοβουλία των προσφύγων και στη χρηματική τους βοήθεια χρωστάει η Ερμούπολη την άνθηση που γνώρισαν τα σχολεία τον 19^ο αι.. Από το 1827 καθιερώθηκε μικρός φόρος στα εμπορεύματα που εξάγονταν και εισάγονταν από το τελωνείο της Σύρου, για τα θρησκευτικά, εκπαιδευτικά και φιλανθρωπικά καταστήματα. Σπουδαίο ρόλο στην εκπαίδευση τα πρώτα χρόνια έπαιξαν οι ιεραπόστολοι της Αγγλικανικής Εκκλησίας και των άλλων αποστολικών εταιρειών της Αμερικής, Χ.Λ. Κορκ, Φρειδερίκος Χίλδνερ και Ι.Ι. Ρόμπερτσον, με τα σχολεία που ίδρυσαν. Στα 1829 ιδρύεται στην Ερμούπολη και δημόσιο «Ελληνικό Σχολείο» (Τραυλός & Κόκκου, 1980).

Το 1833 ιδρύεται το Γυμνάσιο της Ερμούπολης με πρωτοβουλία των κατοίκων της πόλης, και είναι το πρώτο που λειτούργησε στον ελλαδικό χώρο. Το κτίριό του, το οποίο εγκαινιάστηκε το 1834, είναι μαζί και με το Γυμνάσιο του Ναυπλίου, από τα πρώτα οικοδομήματα που χτίστηκαν ειδικά γι' αυτόν τον σκοπό. Πρώτος διευθυντής του Γυμνασίου ήταν ο Νεόφυτος Βάμβας, ο οποίος δέχτηκε την πρόσκληση των Χίων της Ερμούπολης. Το γυμνάσιο, στο οποίο φοιτούσαν μόνο αγόρια, αρχικά ήταν δημοσυντήρητο και το 1835 αναγνωρίστηκε από το Δημόσιο που ανέλαβε ένα μέρος των εξόδων του. Οι Κλώνος και Κυπαρίσσου Στεφάνου, ο Ανδρέας Συγγρός, ο Ελευθέριος Βενιζέλος, καθώς και μεγάλο τμήμα των ηγετικών ομάδων της Ερμούπολης φοίτησαν στο Γυμνάσιο Σύρου (Λούκος, 2022 · Τελώνης, 2009 · Τραυλός & Κόκκου, 1980).

Το 1842 ιδρύθηκε στην κεντρική πλατεία της πόλης το ιδιωτικό σχολείο «Ελληνικόν Λύκειον» του Χρήστου Ευαγγελίδη και περιελάμβανε Αλληλοδιδασκτικό και Ελληνικό σχολείο. Έκτος από την αγγλική γλώσσα, στο Λύκειο, διδάσκονταν μαθήματα χορού, μουσικής και πραγματοποιούνταν οι «κατά Σάββατον συνεδριάσεις» όπου παρουσιάζονταν φιλολογικά κείμενα και ποιήματα των μαθητών και διάφορων λογίων. Μαθητές του Λυκείου ήταν ο Δημήτριος Βικέλας και ο Εμμανουήλ Ροΐδης. Επίσης, φημισμένα εκπαιδευτήρια της

εποχής ήταν το «Ελληνικόν Παιδαγωγείον» του Ιω. Βαλέττα, το «Εμπορικόν Εκπαιδευτήριον» του Π. Αντωνιάδη, με μαθητές από την Ερμούπολη αλλά και από άλλες ελληνικές πόλεις, το «Ελληνικόν Παιδαγωγείον Ερμουπόλεως» του Ν. Κρίσπη, όπου διδάσκονταν, επιπλέον των κανονικών μαθημάτων, εμπορικό δίκαιο, επιστολογραφία, ξένες γλώσσες, φωνητική, μουσική (Τραυλός & Κόκκου, 1980).

Στην Ερμούπολη, τον 19^ο αι., υπήρχαν πολλά και οργανωμένα σχολεία, ιδιωτικά και δημόσια, από νηπιαγωγεία ως ανώτερα εκπαιδευτήρια. Υπήρχαν και δάσκαλοι για ιδιαίτερα μαθήματα, πολλοί από τους οποίους ήταν Ιταλοί, Γάλλοι, Ελβετοί. Δίδασκαν ελληνικά, ξένες γλώσσες, κιθάρα, πιάνο, βιολί, φωνητική, μουσική, χορό και ζωγραφική. Τα πρώτα αλληλοδιδασκτικά σχολεία για τα κορίτσια ιδρύθηκαν, σύγχρονα σχεδόν με τα σχολεία για τα αγόρια. Στο Φιλελληνικόν Παιδαγωγείο του Φρ. Χίλδνερ λειτουργούσε, από το 1829, το «Ανώτερον Σχολείον των Κορασίων» και το 1848 ιδρύθηκε το Δημοτικό Παρθενγωγείο (Τραυλός & Κόκκου, 1980).

Στην Ερμούπολη αναπτύχθηκαν και σχολές ναυτικές, όπου φοιτούσαν Συριανοί αλλά και πολλοί άλλοι Έλληνες και ξένοι ναυτικοί. Η πρώτη ναυτική σχολή στη Σύρο ιδρύεται το 1828 από τον Ν. Βρυώνη, ο οποίος το 1831 τύπωσε εκεί το πρώτο του βιβλίο *Εξέτασις των μαθητών περί Ναυτιλίας*. Από το 1837 εισάγεται το μάθημα της Ναυτικής στο Γυμνάσιο της Σύρου. Το 1857 η Ερμούπολη ορίζεται έδρα της Ιερατικής Σχολής των Κυκλάδων (Τραυλός & Κόκκου, 1980).

Από τα σχολεία της Ερμούπολης αξίζει να αναφερθούν και τα λεγόμενα «σχολεία εργατών». Το πρώτο ιδρύθηκε το 1873 από το «Σύλλογον προς διάδοσιν ωφελίμων γνώσεων» και απευθυνόταν σε όσους αναλφάβητους επιθυμούσαν να μάθουν ανάγνωση, γραφή, αριθμητική. Το 1878 ο Ι. Καγκάδης, μηχανολόγος με σπουδές στη Δρέσδη και στο Μόναχο, θα αναλάβει να μορφώσει δωρεάν τους μηχανουργούς, αλευροποιούς και βυρσοδέψες. Στα 1881 αποφασίστηκε η ίδρυση «Κυριακής Σχολής» στην οποία δίδασκαν μαθήματα θρησκευτικά, εμπορικά και βιομηχανικά και στα 1894 συστήθηκε «Κυριακόν Σχολείον» για εργάτριες. Ο σύνδεσμος «Αλληλοβοήθεια» ιδρύθηκε το 1894 και ανέλαβε τη διδασκαλία χρήσιμων μαθημάτων για την καλλιέργεια των εργατών. Το 1874 εγκαινιάζεται η «Σχολή των Απόρων Παίδων» με μαθητές ηλικίας από 5 έως 15 ετών, με καταγωγή από τη Σύρο, τις Κυκλάδες αλλά και από άλλες περιοχές της Ελλάδας και το 1889/90 συστήνεται «Το

Εργαστήριο Απόρων Γυναικών» (Τραυλός & Κόκκου, 1980).

5.2 Τυπογραφία - Έντυπο

Για πολλές δεκαετίες του 19^{ου} αι., ο σημαντικός ρόλος που παίζει η Ερμούπολη στις οικονομικές δραστηριότητες στο ελληνικό κράτος αλλά και στην ευρύτερη περιοχή του Αιγαίου και της Ανατολικής Μεσογείου, αποτυπώνεται, σε μεγάλο βαθμό, και στο παραγόμενο έντυπο στην πόλη (Λούκος, 2021).

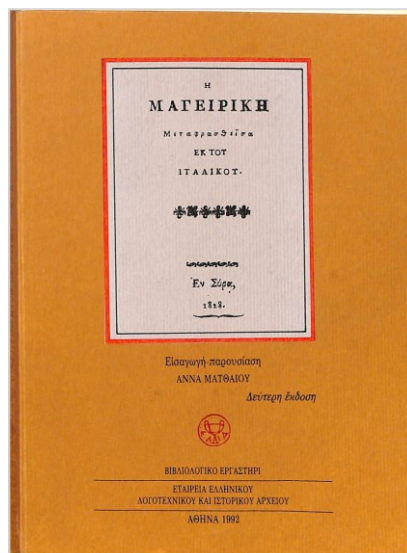
Στην Ερμούπολη εκτυπώθηκαν τον 19ο αιώνα περισσότερα από 1.544 έντυπα ποικίλης μορφής, όπως προκύπτει από τον ηλεκτρονικό κατάλογο της *Ελληνικής Βιβλιογραφίας του 19^{ου} αιώνα* που το Βιβλιολογικό Εργαστήρι «Φίλιππος Ηλιού» διαθέτει στο διαδίκτυο. Ο αριθμός αυτός κατατάσσει την Ερμούπολη, ως προς τη δραστηριότητα αυτή, μόνο πίσω από την Αθήνα, στο ελληνικό βασίλειο, και την Κωνσταντινούπολη και τη Σμύρνη αν αναφερθούμε στον ελληνισμό γενικότερα. Η αξιοσημείωτη αυτή εκδοτική δραστηριότητα οφείλεται κατ' αρχήν στις ανάγκες μιας μεγάλης πόλης που ο πραγματικός της πληθυσμός της ξεπερνά κατά πολύ τις 20.000 – 25.000 κατοίκους. Μιας πόλης που χρησιμοποιεί το έντυπο στις ποικίλες εκφάνσεις των οικονομικών δραστηριοτήτων της, στις εκπαιδευτικές και διοικητικές της ανάγκες ως περιφερειακής πρωτεύουσας (Λούκος, 2021 · Λούκος, 2022).

Σύμφωνα με τον ιστοριοδίφη Ανδρ. Χούμη, (1901, όπ. αναφ. στον Δρακάκη, 1983) ήδη από το 1824 υπήρχε στον παράλιο οικισμό ένα μικρό βιβλιοπωλείο του Δημητρίου Χαϊδούση. Επιπλέον, ο Χούμης αναφέρει ότι στην αρχή του συνοικισμού της Ερμούπολης δεν υπήρχαν συστηματικά βιβλιοπωλεία και τα βιβλία πωλούνταν στα μεγάλα καταστήματα πώλησης εμπορευμάτων.

Ο λόγιος Σάμιος Ιωάννης Σφοίνης φέρεται, κατά τον Χούμη, να είναι ο πρώτος που στις αρχές του 1828 μεταφέρει από το νησί του ανενεργό τυπογραφείο στην Ερμούπολη. Τον 1828 ίδρυσε το τυπογραφείο του ο Νικόλαος Βαρότσης, από την Άμφισσα, ο οποίος είχε δουλέψει ως τυπογράφος στη Βενετία και στα επαναστατικά τυπογραφεία της Αθήνας και της Ύδρας. Το 1831 ακολουθούν οι Ι. Γαρουφάλης, Ν. Γραβινός και Σ. Πελοποννήσιος. Η τυπογραφία, ωστόσο, στην Ερμούπολη θα αποκτήσει γερές βάσεις με την εγκατάσταση στη Σύρο του Γεωργίου Μελισταγή από τη Μακεδονία, ο οποίος συνέστησε το 1833 τυπογραφείο

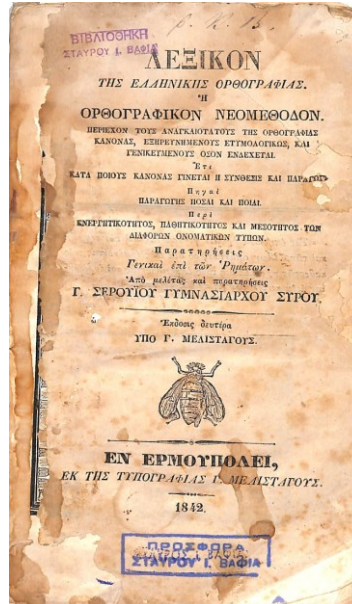
μαζί με τον Κωνσταντίνο Δημίδα. Το 1833 βρίσκεται και το «εξ Αμερικής Φιλελληνικόν Τυπογραφείον», το μόνο τυπογραφείο που έστησαν ιεραπόστολοι στην Ελλάδα. Το 1836 ο Ν. Πολυμέρης, ο οποίος είχε σπουδάσει τυπογραφία στη Βοστώνη, άνοιξε δικό του τυπογραφείο, όταν αποδεσμεύτηκε από το «εξ Αμερικής Φιλελληνικόν Τυπογραφείον». Γνωστά τυπογραφεία είναι και τα ακόλουθα: Παντελή Κ. Παντελή, Ιωσήφ Ησαΐα, Νικολάου Βαρβαρέσου, Μ.Π. Περίδου – Π.Γ. Μαίμου, Ρ. Πρίντεζι κα Απ. Κουκουλά (Λούκος, 2021).

Το πρώτο βιβλίο που τυπώθηκε στη Ερμούπολη στα 1828, κατά τον Ιστοριοδίφη Ανδρέα Χούμη, ήταν *Η Μαγειρική* με εκατόν εβδομήντα τέσσερις σελίδες (Εικ. 3). Την ίδια χρονιά τυπώθηκε σε ελληνική μετάφραση η *Φαίδρα* του Ρακήνα.

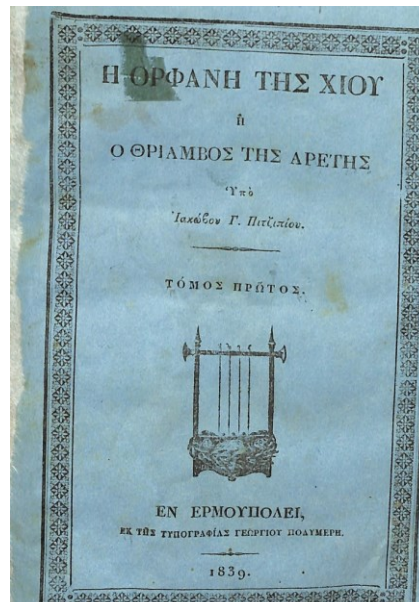

Εικόνα 3: Εξώφυλλο βιβλίου «Η ΜΑΓΕΙΡΙΚΗ», Β΄ έκδοση 1992. - Το πρώτο βιβλίο που τυπώθηκε στην Ερμούπολη -Α΄ έκδοση 1828 – Πηγή: Γ.Α.Κ.

Από το 1829 οι εκδόσεις αυξάνονται σημαντικά και αρχίζουν μάλιστα να αναγράφουν στα βιβλία και το όνομα του τυπογράφου. Τα περιεχόμενα των βιβλίων που εκδίδονται στην Ερμούπολη είναι ποικίλο. Εκδόθηκαν βιβλία σχολικά, ιστορικά, θρησκευτικά, λεξικά, ιατρικά, ναυτικά και εμπορικά βιβλία, ποιήματα, θεατρικά έργα και μεταφράσεις ξένων έργων, λόγοι σχολικοί, κανονισμοί και εκθέσεις για την κίνηση των σχολείων και άλλων ιδρυμάτων, εορταστικοί λόγοι και επικήδευοι (Εικ. 4, 5).

Εικόνα 4: Εξώφυλλο βιβλίου «ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑΣ Ἡ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΝΕΟΜΕΘΟΔΟΝ», έτος έκδοσης 1842 – Πηγή: Γ.Α.Κ.

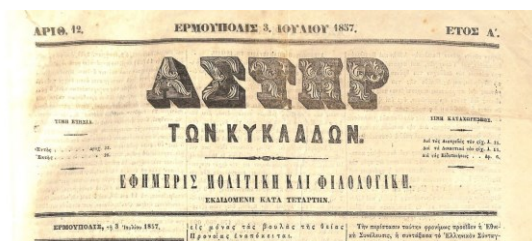

Εικόνα 5: Εξώφυλλο μυθιστορήματος «Η ΟΡΦΑΝΗ ΤΗΣ ΧΙΟΥ Ἡ Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΗΣ ΑΡΕΤΗΣ» του Ιάκωβου Πιτζιπίου, έτος έκδοσης 1839 – Πηγή: Γ.Α.Κ.

Μοναδικό ενδιαφέρον παρουσιάζει και η έκδοση των συριανών εφημερίδων, για το μεγάλο αριθμό τους, αλλά και για την ποικιλία της ύλης. Η πρώτη εφημερίδα κυκλοφόρησε στα χρόνια του Καποδίστρια, η *Ελληνική Μέλισσα*, ήταν δίγλωσση και εκδιδόταν στην ελληνική και τη γαλλική γλώσσα. Η συστηματική έκδοση εφημερίδων στην Ερμούπολη αρχίζει από το 1837 όταν εκδόθηκε ο *Ερμής της Σύρου*. Από το 1850 και έπειτα η κίνηση των εφημερίδων ήταν μεγαλύτερη. Στο χρονικό διάστημα από το 1831, όταν κυκλοφόρησε η πρώτη συριανή εφημερίδα, η *Ελληνική Μέλισσα*, ως το 1900, είχαν εκδοθεί κατά καιρούς πάνω από εκατόν εξήντα εφημερίδες (Τραυλός & Κόκκου, 1980).

Οι συριανές εφημερίδες (*Ερμής, Αίολος, Ένωσις, Τηλέγραφος, Πατρίς, Ερμούπολις, Νέα, Επόπτης, Ερατώ, Αστήρ, Ήλιος, Πανόπη κ.α.*) (Εικ. 6, 7, 8, 9) εκδίδονταν μία ή δύο φορές την εβδομάδα και η ύλη τους ήταν γενικά φιλολογική, πολιτική, εμπορική. Παράλληλα κυκλοφορούσαν και εφημερίδες ειδικού ενδιαφέροντος, όπως εκκλησιαστικές (*Εκκλησιαστής*), εμπορικές (*Χρηματιστήριο*), δικαστικές (*Δικαστική Εφημερίς*), σατυρικές (*Διαβολάκι, Κινώπειον, Σφίγξ, Μαυρή κ.α.*). Συνήθιζαν επίσης να εκδίδουν ειδικές εφημερίδες σε εποχή εκλογών. Οι Ερμουπολίτες εφάρμοσαν και στη δημοσιογραφία τις αρχές του «συνεταιρισμού» ιδρύοντας μετοχικές εταιρείες για την έκδοση εφημερίδων.

Εικόνα 6: Εφημερίδα «ΑΣΤΗΡ ΤΩΝ ΚΥΚΛΑΔΩΝ», Αρ. φυλ. 12, 3 Ιουλίου 1857 – Πηγή: Δημοτική Βιβλιοθήκη Σύρου – Ερμούπολης

Εικόνα 7: Εφημερίδα «HΛΙΟΣ», Αρ. φυλ. 11, 23 Αυγούστου 1875 – Πηγή: Δημοτική Βιβλιοθήκη Σύρου – Ερμούπολης

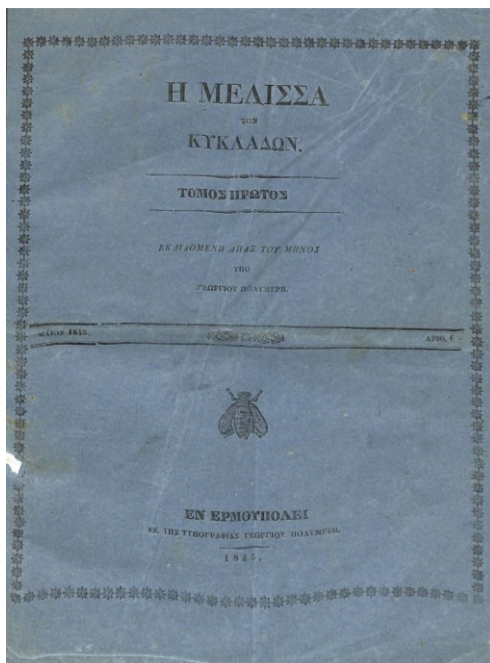

Εικόνα 8: Εφημερίδα «HΛΑΝΟΠΗ», Αρ. φυλ. 187, 26 Σεπτεμβρίου 1874 – Πηγή: Δημοτική Βιβλιοθήκη Σύρου – Ερμούπολης

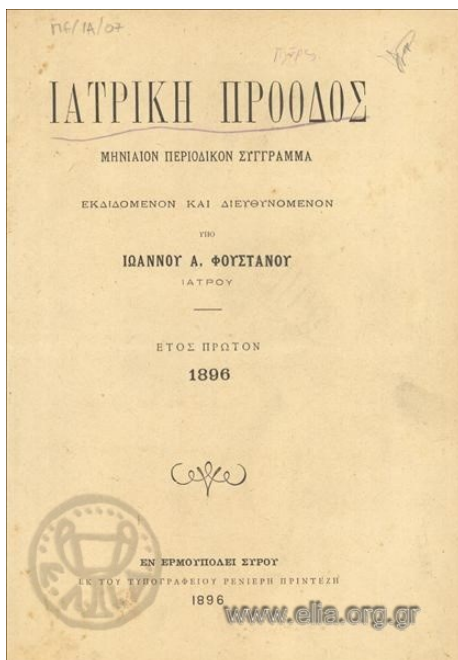

Εικόνα 9: Εφημερίδα «O EPMHΣ», Αρ. φυλ. 203, 6 Φεβρουαρίου 1843 – Πηγή: Δημοτική Βιβλιοθήκη Σύρου – Ερμούπολης

Τα σπουδαιότερα και πιο γνωστά περιοδικά που κυκλοφόρησαν στην Ερμούπολη είναι: η *Μέλισσα των Κυκλάδων* (Εικ. 10), η *Αποθήκη των ωφελίμων και τερπνών γνώσεων*, η *Ελευθερία του Εμπορίου*, η *Καλλιόπη*, ο *Βιομήχανος Έλλην*, *Ιατρική Πρόοδος* (Εικ. 11). Ιδιαίτερη σημασία στον τύπο της Ερμούπολης δίνει το γεγονός ότι η πλούσια ειδησεογραφία του δεν περιορίζεται σε θέματα του νησιού ή των Κυκλάδων γενικότερα, αλλά καλύπτει με πληρότητα τον ελληνικό και τον διεθνή χώρο, με άρθρα για την πολιτική κατάσταση της χώρας, την ανάπτυξη της οικονομίας, την εμπορική κίνηση, τη βιομηχανία και τη ναυτιλία, για πολιτιστικές δραστηριότητες κτλ. (Τραυλός & Κόκκου, 1980).

Εικόνα 10: Περιοδικό «Η ΜΕΛΙΣΣΑ ΤΩΝ ΚΥΚΛΑΔΩΝ», Αρ. 6, Μαΐος 1845 – Πηγή: Δημοτική Βιβλιοθήκη Σύρου – Ερμούπολης

Εικόνα 11: Περιοδικό «ΙΑΤΡΙΚΗ ΠΡΟΟΔΟΣ», έτος έκδοσης 1896 – Πηγή: ΕΛΙΑ

Οι τυπογράφοι της Ερμούπολης κάλυψαν τις ανάγκες, της κοινωνίας στην οποία είχαν ενταχθεί, αλλά συμμετείχαν, ως ένα βαθμό, και στο κύκλωμα παραγωγής εντύπου που απευθυνόταν στους κατοίκους του ελληνικού κράτους και τους ελληνόφωνους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η κρίση, όμως, που πλήττει την Ερμούπολη τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα και η σταδιακή παρακμή έχει ως αποτέλεσμα πολλά μικρά τυπογραφεία να κλείσουν και μόνο 3-4 μπόρεσαν να επιζήσουν ως τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, λόγω και του μεγάλου ανταγωνισμού της ραγδαίας αναπτυσσόμενης πρωτεύουσας (Λούκος, 2021).

Τα περισσότερα τυπογραφεία, βιβλιοδετεία και βιβλιοπωλεία βρίσκονται στο κέντρο της Ερμούπολης ή γύρω από αυτό, με όχι σπάνιες αλλαγές χώρου. Πολλά τυπογραφεία εξοπλίζονται σταδιακά με τα πλέον εξελιγμένα τυπογραφικά μηχανήματα, κυρίως γερμανικής, γαλλικής και αγγλικής προέλευσης και μερικά, προς το τέλος του 19^{ου}, αποκτούν λιθογραφικό τμήμα (Εικ. 12). Μερικές εφημερίδες δημιούργησαν από την αρχή δικά τους τυπογραφεία (ή οικειοποιήθηκαν υπάρχοντα αλλάζοντας την επωνυμία τους), όπως η *Πανόπη*, που σε όλη την περίοδο της έκδοσής της, 1877-1886, είχε τυπογραφείο που έφερε το όνομά της. Άλλες εφημερίδες αλλάζουν τυπογραφεία στη διάρκεια της έκδοσής τους. Από την άλλη, γνωστά τυπογραφεία, όπως του Ρ. Πρίντεζη, του Ν. Βαρβαρέσου και της «Πατρίδος», τυπώνουν περισσότερες από μία εφημερίδες (Λούκος, 2021).

Εικόνα 12: Εξοπλισμός τυπογραφείου του Φρέρη Νικόλαου – Πηγή: Δημοτική Βιβλιοθήκη Σύρου – Ερμούπολης

5.3 Κοινωνική και πολιτιστική ζωή

Η ψυχαγωγία των κατοίκων στην Ερμούπολη, λόγω και των ειδικών συνθηκών, ήταν περιορισμένη. Οι λαϊκές τάξεις παρακολουθούσαν τα συνηθισμένα θεάματα των μεσογειακών λιμανιών, όπως Ιταλούς ταχυδακτυλουργούς και θαυματοποιούς οι οποίοι έδιναν στο ύπαιθρο παραστάσεις, και συμμετείχαν στις ετήσιες θρησκευτικές εορτές. Οι εύπορες τάξεις αρχικά δεν είχαν και αυτές ευκαιρίες ψυχαγωγίας. Το 1826 συστήθηκε ένας ερασιτεχνικός θίασος, ο «Θίασος των εθελοντών», με πρωτοβουλία της Ευανθίας Καϊρη, ο οποίος έδωσε μερικές παραστάσεις στην αίθουσα ενός από τα υπάρχοντα καζίνα της πόλης. Ο Δρακάκης (1983, 131) σημειώνει πως σύμφωνα με την απογραφή του 1828, υπήρχαν στην Ερμούπολη τα ακόλουθα Δημόσια κέντρα: *«14 καφεενία πρώτης τάξεως, 19 σφαιριστήρια, 33 καφεενία Β΄ τάξεως, 36 καπηλεία πρώτης τάξεως και 17 καπηλεία πρώτης Β΄ τάξεως. Περί των υπαρχόντων «καζίνων» ουδέν αναφέρεται, διότι φαίνεται ότι τα καζίνα τα περιέλαβον εις τα καφεενία Α΄ τάξεως»* (Δρακάκης, 1983).

Τα καταστήματα πώλησης εμπορευμάτων αποτελούσαν και τόπο συγκέντρωσης των μορφωμένων κατοίκων της πόλης, μιας και εκεί πωλούνταν και βιβλία, αλλά, και γιατί εκεί έφταναν οι εφημερίδες του εξωτερικού και ξένα βιβλία. Επιπλέον, οι πολίτες αυτοί συγκεντρώνονταν στα φαρμακεία και στις λέσχες ή καζίνα. Τα καφεενία εκείνη την εποχή διέθεταν «Σφαιροτραπέζας», δηλαδή μπιλιάρδα, πολυτελείς ναργιλέδες, σκάκια και τάβλια. Το 1826 ιδρύθηκαν οι δύο πρώτες Λέσχες, από ιδιώτες, στις οποίες η προσέλευση δεν ήταν ελεύθερη για τον καθένα, παρά μόνο για τους πλούσιους. Με την οικοδόμηση νέων κατοικιών, οι Συριανοί μεγαλέμποροι άρχισαν να δέχονται και στα σπίτια τους και δημιουργήθηκαν τα «σαλόνια» της εποχής (Δρακάκης, 1983).

Η ναυτική, εμπορική και βιομηχανική ανάπτυξη, με τον πλούτο και την ευημερία που επέφερε στην πόλη, επέτρεψε την ταυτόχρονη πολιτιστική ανάπτυξη. Οι Ερμούπολίτες συμμετέχουν στα κοινά, ενδιαφέρονται για τα προβλήματα του Δήμου, τα φιλανθρωπικά ιδρύματα, τις πολιτιστικές εκδηλώσεις. Δημιουργείται, έτσι, μία ανώτερη, πολιτισμένη κοινωνία, που απαρτίζονταν από ανθρώπους των γραμμάτων και των τεχνών, δασκάλους και καθηγητές, γιατρούς, δικηγόρους, ζωγράφους κ.α. (Τραυλός & Κόκκου, 1980).

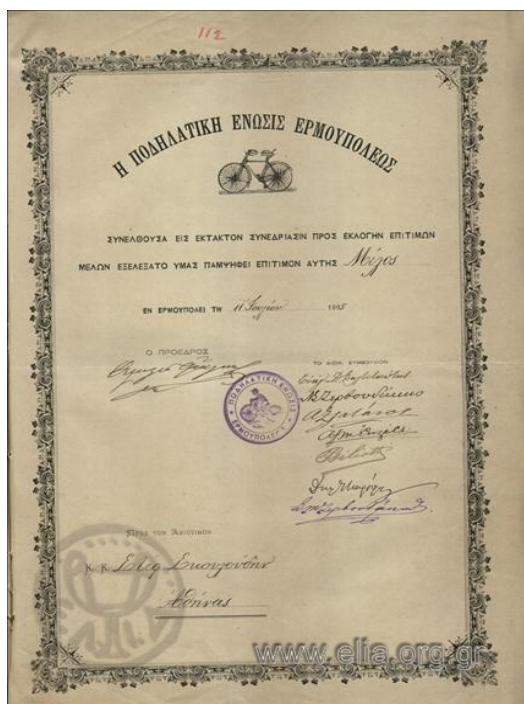
5.4 Λέσχες και επαγγελματικοί σύλλογοι

Σημαντικός είναι ο θεσμός της Λέσχης που καθιερώθηκε στη Σύρο τον 19ο αι.. Η πρώτη Λέσχη ιδρύθηκε τον Ιανουάριο του 1836 με την επωνυμία «Ερμής» και το 1839 ιδρύθηκε η «Φιλολογική Λέσχη Σύρου». Αρχικά υπήρχαν στην Ερμούπολη δύο λέσχες των «Χίων» και των «μη Χίων», γεγονός που δείχνει πόση σημασία είχε η διαφορά της καταγωγής για τους πρώτους κατοίκους. Από τα μέσα του 19ου αι. οι δύο αυτές λέσχες ήταν γνωστές ως «Λέσχη των Ερμουπολιτών» και «Λέσχη Ελλάς» αντίστοιχα, και οι οποίες συγχωνεύτηκαν το 1864 σε μία με την επωνυμία «Λέσχη Ελλάς», όταν ολοκληρώθηκε η κατασκευή από τον Δήμο του κτιρίου, στο οποίο στεγάστηκαν, στην κεντρική πλατεία της πόλης (Εικ. 13). Στις αίθουσες της «Λέσχη Ελλάς» συγκεντρώνονταν καθημερινά οι Ερμουπολίτες για να συζητήσουν τα θέματά τους και συχνά δίνονταν διαλέξεις φιλολογικές και καλλιτεχνικές εσπερίδες, καθώς και μεγάλοι χοροί (Τραυλός & Κόκκου, 1980). Στην αίθουσα χορού της «Λέσχης Ελλάς», από το 1864 και μετά, δόθηκαν λαμπρές χορευτικές βραδιές, μερικές φορές με την παρουσία εστεμμένων, υψηλών κυβερνητικών εκπροσώπων, εκλεκτών μελών ξένων χωρών όπως, για παράδειγμα, οι πλοίαρχοι και λοιποί αξιωματικοί των ναυλοχούντων κατά καιρούς αγγλικών, γαλλικών, ρωσικών, ιταλικών και άλλων πολεμικών πλοίων (Λούκος, 2022).

Εικόνα 13: Κτίριο της «ΛΕΣΧΗ ΕΛΛΑΣ». Σήμερα στεγάζεται η Δημοτική βιβλιοθήκη του Δήμου Σύρου -Ερμούπολης και το Πνευματικό Κέντρο– Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Οι Ερμουπολίτες είχαν συστήσει και επαγγελματικούς συλλόγους, όπως ο «Εμπορικός» ή ο «Δικηγορικός Σύλλογος», αλλά και συλλόγους με γενικότερους και ευρύτερους σκοπούς, όπως ο «Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος των Κρητών» (1860), η «Φιλόπτωχος Εταιρεία Ερμουπόλεως» (1871), ο «Γυμναστικός Σύλλογος» (1886), οι σύλλογοι των «Ποδηλατιστών» (Εικ. 14) και των «Κυνηγών» (1894) κ.α. (Τραυλός & Κόκκου, 1980).

Εικόνα 14: Δίπλωμα του συλλόγου «Η ΠΟΛΗΛΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΩΣ», έτος 1895 – Πηγή: ΕΛΙΑ

Οι γυναίκες αποκλείονται ως ενεργά μέλη από τις λέσχες και τους συλλόγους. Η παρουσία τους επιτρέπεται κυρίως στις χορευτικές εσπερίδες καθώς και στις ποικίλες κοινωνικές εκδηλώσεις, όπως τις φιλολογικές. Οι επώνυμες κυρίες συμμετέχουν ενεργά σε φιλανθρωπικά έργα, δηλώνοντας, έτσι, τη δημόσια παρουσία τους (Λούκος, 2022).

5.5 Διασκέδαση

Πολυτελείς χοροί δίνονταν στις εθνικές γιορτές, όταν οι βασιλείς επισκέπτονταν τη Σύρο, ακόμα και τις απόκριες. Μεταξύ 1833 και 1851 έχουν καταγραφεί επτά επισκέψεις του

Όθωνα στη Σύρο. Οι εσπερίδες μετά χορού επιτρέπουν στις ηγετικές ομάδες να δείξουν την υπεροχή και τη διαφορετικότητά τους μέσω των επιβλητικών χώρων που διεξάγονται, στις αίθουσες της Λέσχης Ελλάς ή στα μεγαλοπρεπή μέγαρα των πλουσίων Ερμούπολιτών, του πλούτου των αμφιέσεων, της αφθονίας των προσφερόμενων φαγητών και ποτών, αλλά και του είδους του χορού. Οι επαγγελματίες μουσικοί παίζουν δυτικό – ευρωπαϊκή μουσική, κυρίως χορευτική, για τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, στις λέσχες, στο θέατρο, στα καφενεία και ακόμη σε ιδιωτικούς χώρους. Είναι και σε αυτήν την περίπτωση εμφανής η παρουσία μιας τάξης με αστικά χαρακτηριστικά και συναφείς μουσικές προτιμήσεις. Τους ευρωπαϊκούς χορούς είναι πιθανόν να χορεύουν και άτομα των μεσαίων και κατώτερων βαθμίδων της αστικής τάξης, κυρίως δημόσιοι και ιδιωτικοί υπάλληλοι, που επιχειρούν να διαφοροποιηθούν από την εργατική τάξη, μιμούμενοι τον τρόπο ζωής των ηγετικών ομάδων. Η εργατική τάξη διασκεδάσει στις διάφορες γιορτές με παραδοσιακούς χορούς και τα τραγούδια στα καφενεία και καπηλειά της πόλης (Εικ. 15) (Τραυλός & Κόκκου, 1980 · Λούκος, 2022).

Εικόνα 15: Συριανοί οργανοπαίκτες στα μέσα του 19ου αιώνα. – Πηγή: Γ.Α.Κ

Με τη ίδρυση, το 1894, του συλλόγου «Φιλόμουσοι Σύρου» διδάσκεται στην Ερμούπολη ωδική και οργανική μουσική και η πόλη αποκτά τη Φιλαρμονική της. Στο θέατρο «Απόλλων» δίνονται ρεσιτάλ πιάνου και οι «Φιλόμουσοι Σύρου» οργανώνουν συναυλίες και μουσικές εσπερίδες. Ακόμη, μερικά καφενεία διαθέτουν μικρές ορχήστρες (Λούκος, 2022). Το θέατρο, ο περίπατος στην κεντρική πλατεία, όπου έπαιζε η φιλαρμονική του Δήμου, με τις κυρίες να ακολουθούν την ευρωπαϊκή μόδα στο ντύσιμό τους, ήταν συνήθειες της εποχής. Παράλληλα, δημιουργούνται και κέντρα με μουσική και τραγουδίστριες, όχι εύκολα αποδεκτά από την αυστηρή κοινωνία της Ερμούπολης (Τραυλός & Κόκκου, 1980).

5.6 Θέατρο

Το πρώτο οργανωμένο θέατρο δημιουργήθηκε στην Ερμούπολη το 1830 από τους Γ. Μαντζουράνη και Γ. Καλόγνωμο, το οποίο αποτελεί και την πρώτη συστηματική θεατρική σκηνή της νεότερης Ελλάδας. Το 1836 ιδρύθηκε το «Θέατρο των Εθελοντών ή Ερασιτεχνών», από τον Χρ. Μιχαλόπουλο, που λειτούργησε ως το 1840. Από τις περιγραφές ταξιδιωτών της εποχής γνωρίζουμε ότι το πρώτο θέατρο ήταν ξύλινο, είχε πλατεία και δύο σειρές θεωρείων. Η ανάγκη ύπαρξης ενός μόνιμου θεάτρου οδήγησε στην κατασκευή «διά συνεταιρισμού» και με τη βοήθεια του Δήμου, του θεάτρου «Απόλλων» (Εικ. 16), το οποίο εγκαινιάστηκε τον Οκτώβρη του 1864. Στο θέατρο «Απόλλων» θα παρουσιαστούν μελοδράματα από ελληνικούς και ιταλικούς θιάσους. Συχνά δίνονταν και παραστάσεις παντομίμας, ταχυδακτυλουργών και σχοινοβατών. Ανάλογες παραστάσεις δίνονταν στο ύπαιθρο, κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, στα θέατρα «Ερμής» και «Ορφεύς» στη συνοικία Βαπόρια, στην κεντρική πλατεία, στην πλατεία Μωραϊτίνη, σημερινή Αλάνα, και στο Νησάκι (Τραυλός & Κόκκου, 1980).

Κατά τον Λούκο (2022) βασικό μέλημα της δημοτικής αρχής ήταν η διατήρηση μιας διασκέδασης υψηλού τύπου, με στόχο να προβάλλει την πόλη και να παρέχει, συγχρόνως, στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα την αίσθηση ότι δεν στερούνται πολιτισμικών αγαθών που χαρακτήριζαν, τόσο την ελληνική πρωτεύουσα, όσο και τις μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις.

Εικόνα 16: ΘΕΑΤΡΟ ΑΠΟΛΛΩΝ - Πηγή: Προσωπικό αρχείο

6. Κεφάλαιο έκτο - Πολεοδομία – Αρχιτεκτονική – Κτίρια

6.1 Πολεοδομία

Οι πρώτοι πρόσφυγες που φτάνουν στη Σύρο οικοδομούν πάνω στη θάλασσα διότι οι ντόπιοι δεν ήθελαν να παραχωρήσουν τη γη τους. Οι πρόσφυγες αναγκάστηκαν να «μολώσουν» τη θάλασσα και να αναγείρουν πάνω στα μολώματα τις οικοδομές τους στην παραλία της μετέπειτα Ερμούπολης. Ο αριθμός των κτισμάτων ξεπερνούσε τα 160, βάσει της απογραφής του 1834, τα περισσότερα ήταν ξύλινα και διώροφα και χρησίμευαν ως καφενεία, εργαστήρια, μαγαζιά και σπανιότερα για κατοικία ιδιοκτήτη. Τη γενική εικόνα της περιοχής του προχώματος συμπληρώνει η ύπαρξη ξύλινων εργαστηρίων ελαφρών κατασκευών, όπως τσαγκάρικων, αποκλείοντας την εγκατάσταση βαρέων κατασκευών, σιδηρουργείων, χαλκουργείων. Όσο πυκνώνουν τα κτίσματα, τόσο γίνεται πιο αισθητή η έλλειψη ενός ρυμοτομικού σχεδίου και η ανάγκη να ληφθούν μέτρα για την οργάνωση της πόλης. Τον Αύγουστο του 1837 εγκρίθηκε το πολεοδομικό σχέδιο της Ερμούπολης, με την πόλη να έχει, ήδη, αναπτυχθεί ακανόνιστα σε αρκετή έκταση στο παραλιακό μέτωπο της πόλης. Οι ενέργειες για τη σύνταξη του σχεδίου χρονολογούνται από το 1835 όταν ο υπολοχαγός L. Weber κάνει την πρώτη τοπογράφιση της Ερμούπολης, η οποία όμως παρουσίαζε πολλά προβλήματα. Το 1836 ο Όθωνας προτείνει στον Erlacher τη σύνταξη του πολεοδομικού σχεδίου της Ερμούπολης, ο οποίος δεν δέχτηκε μιας και απασχολούνταν, ήδη, στην κατασκευή της προκυμαίας στο λιμάνι της Σύρου. Την εφαρμογή του σχεδίου ανέλαβε ο W. von Weiler που είχε ασχοληθεί και με την εφαρμογή του σχεδίου πόλεως των Αθηνών (Τραυλός & Κόκκου, 1980 · Φενερλή, 2008).

Εικόνα 17: Η πλατεία Όθωνος, σήμερα Πλατεία Μιαούλη, πριν χριστεί το Δημαρχείο. – Πηγή: Γ.Α.Κ.

Η πρώτη ανάπτυξη του οικισμού, όπως και οι δυσκολίες για την εφαρμογή του σχεδίου γίνονται φανερές στο πρώτο διάταγμα της 18/30 Αυγούστου 1837. Η Αιμασιά, δηλαδή η προκυμαία, η κεντρική πλατεία Όθωνος (πλατεία Μιαούλη) (Εικ. 17) και η μεγάλη οδός που συνέδεε την πλατεία με την προκυμαία (οδός Ερμού ή Ελ. Βενιζέλου) αποτελούν τα τρία κύρια μέρη του σχεδίου. Μέσα σε δύο χρόνια έπρεπε να ανοιχτούν όλες οι εκτάσεις και να αντικατασταθούν όλες οι ξύλινες οικίες σε λίθινες. Για την υπόλοιπη πόλη οι προθεσμίες διαμόρφωσης των χώρων και των κτισμάτων ήταν ακόμα μεγαλύτερες. Με νέα διατάγματα, από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα και μετά, θα οριστεί η επέκταση του σχεδίου στα τμήματα που είχε αναπτυχθεί στο μεταξύ η πόλη, όπως στην περιοχή του Ναυπηγείου και Πακτωτηρίου, στη συνοικία Βαπόρια, στο πρώην νησάκι του Αγ. Νικολάου, όπου σήμερα βρίσκεται το Τελωνείο, στην οδό Ποσειδωνίας, στη θέση Πανσίλυπο. Ακολουθούν πολλά μεταγενέστερα διατάγματα που σκοπό είχαν να τροποποιήσουν ή να προσδιορίσουν ακριβέστερα το σχέδιο σε ορισμένα σημεία. Τα τρία βασικά έργα που συμπληρώνουν την πολεοδομική συγκρότηση της Ερμούπολης ήταν η διάνοιξη και η λιθόστρωση των δρόμων και των πλατειών, η κατασκευή της προκυμαίας για την ασφάλεια του λιμανιού και τα υδραυλικά έργα για τη διοχέτευση του νερού από τις εξοχές (Στεφάνου, 2003 · Τραυλός & Κόκκου, 1980).

6.2 Αρχιτεκτονική

Η δημιουργία της Ερμούπολης στις αρχές του 19ου αιώνα ταυτίζεται χρονικά με την αρχή της νεότερης ελληνικής αρχιτεκτονικής. Ο *νεοκλασικός* και ο *ρομαντικός* ρυθμός που χαρακτηρίζουν την ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική από τα μέσα του 18ου αιώνα και για έναν αιώνα περίπου, επικρατούν και στην Ελλάδα. Η Ερμούπολη ξεχωρίζει από τα άλλα επαρχιακά κέντρα (Πάτρα, Πειραιάς, Χαλκίδα, Τρίπολη, Ναύπλιο, Καλαμάτα) τα οποία ακολουθούν την νεοκλασική αρχιτεκτονική της Αθήνας. Η πρόωμη οικονομική της ανάπτυξη, οι συχνές επαφές με τα ευρωπαϊκά κέντρα και το γεγονός ότι εργάστηκαν εκεί στα πρώτα χρόνια πολλοί Ευρωπαίοι αρχιτέκτονες, Ιταλοί και Γερμανοί, κυρίως, συντέλεσαν στο να δημιουργηθεί στην Ερμούπολη ένας αρχιτεκτονικός ρυθμός, σύμφωνος με τις αρχές του «Ρομαντικού Κλασικισμού», αλλά επηρεασμένος περισσότερο από δυτικά πρότυπα. Είναι εντυπωσιακή η ποικιλία των κτιρίων της Ερμούπολης του 19^{ου} αιώνα, τα περισσότερα από τα οποία διατηρούνται μέχρι σήμερα: σπίτια, δημόσια κτίρια, εκκλησίες, εργοστάσια, αποθήκες, ολομάρμαρα μνημεία, επιτύμβια. Τα ιδιωτικά και δημόσια κτίρια, διακρίνονται για τις ολομάρμαρες προσόψεις, για την προσεγμένη λαξευτή τοιχοδομία, τη στέρεη κατασκευή και τον αρχιτεκτονικό διάκοσμο (Στεφάνου, 2003 · Τραυλός & Κόκκου, 1980).

Στη διαμόρφωση της αρχιτεκτονικής στην Ερμούπολη συνέβαλλαν οι τρεις αρχιτέκτονες του Δήμου, Ιωάννης Βλυσίδης, Ανδρέας Ζηνόπουλος και Δημήτριος Ελευθεριάδης. Ο Βλυσίδης το 1868 ορίζεται υπεύθυνος για τη λιθόστρωση της πλατείας Μιαούλη, το 1869 επιβλέπει στην κατασκευή της γέφυρας στο χείμαρρο της Λαλακιάς και το 1873 αναλαμβάνει να σχεδιάσει το Μητροπολιτικό μέγαρο και τις Δημοτικές αποθήκες στην παραλία της Ερμούπολης. Με σχέδια του χτίστηκαν και πολλά σπίτια. Ο Ζηνόπουλος τροποποίησε την είσοδο του ναού του Αγ. Νικολάου. Ο Ελευθεριάδης αποτύπωσε τον ναό της Μεταμόρφωσης και με σχέδια του κτίστηκε η εκκλησία της Ανάστασης (1873). Οι κατά καιρούς αξιωματικοί του Μηχανικού Σώματος Κυκλάδων ήταν υπεύθυνοι για την εφαρμογή του πολεοδομικού σχεδίου, για τη χάραξη και την κατασκευή δρόμων και πλατειών και για όλα τα δημόσια έργα. Ο Ιταλός αρχιτέκτονας P. Sampo συνέβαλλε σημαντικά στην αρχιτεκτονική της Ερμούπολης καθώς υπηρέτησε στον Δήμο το διάστημα 1860 – 1864. Με σχέδια του χτίστηκε η λέσχη «Ελλάς», το θέατρο «Απόλλων» και ο ίδιος επέβλεψε στα 1861 την κατασκευή της οικοδομής του εργοστασίου της «Ελληνικής Ατμοπλοΐας». Με σχέδια του Γερμανού

αρχιτέκτονα Ερνέστου Τσίλλερ (Ernst Ziller), χτίστηκε κατά τα έτη 1876-1898 το Δημαρχείο της πόλης (Στεφάνου, 2003 · Τραυλός & Κόκκου, 1980).

6.3 Κτίρια

6.3.1 Κατοικίες

Λίγο μετά την επανάσταση του 1821, τα σπίτια που χτίστηκαν στη Σύρο ήταν απλά κτίσματα. Σύμφωνα με την απογραφή του 1828, η Ερμούπολη είχε 13.805 κατοίκους και 4.167 οικοδομές, (Αμπελάς, 1874). Τα σπίτια της Ερμούπολης, σύμφωνα με τους Τραυλό & Κόκκου (1980), εντάσσονται σε τρεις κατηγορίες ως προς την αρχιτεκτονική τους. Στην πρώτη ανήκουν όσα ακολουθούν το *λαϊκό* ή *νησιώτικο* τύπο, όπως τον γνωρίζουμε από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Στη δεύτερη κατηγορία, την πιο μεγάλη, περιλαμβάνονται όσα σπίτια χτίστηκαν σε νεοκλασικό ρυθμό, όπως αυτός δημιουργήθηκε στην Ερμούπολη τον 19ο αι., τα οποία έχουν στοιχεία από ελληνικά αλλά και αναγεννησιακά, κυρίως, πρότυπα, ο λεγόμενος «Ρομαντικός Κλασικισμός». Στην τρίτη κατηγορία κατατάσσονται νεοκλασικά κτίρια επηρεασμένα, όμως, περισσότερο από την αθηναϊκή αρχιτεκτονική.

Εικόνα 18: Μέγαρο Τσιροπινά στην ομώνυμη πλατεία. Σήμερα στεγάζεται η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

– Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 19: Νεοκλασικό κτίριο στην οδό Απόλλωνος – Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Τα σπίτια είναι διώροφα ή τριώροφα και πολλές φορές βλέπουν σε δύο ή τρεις δρόμους (Εικ. 18, 19). Καθώς είναι κτισμένα στη πλαγιά του λόφου, λόγω της υψομετρικής διαφοράς, φαίνονται μονώροφα στον ένα δρόμο και διώροφα ή τριώροφα στον άλλον. Καθώς τα οικοπέδα είναι μεγάλα και τα σπίτια πολύ ψηλά, οι οικοδομές είναι ογκώδεις. Η πλειονότητα των κτιρίων δεν έχει αυλές, και όταν αυτές υπάρχουν, είναι μικρές, συνήθως πλακόστρωτες και σπανιότερες με άσπρα και μαύρα βότσαλα. Οι απαραίτητες σε κάθε σπίτι δεξαμενές, μια και το νερό στην Ερμούπολη είναι σπάνιο, είναι στα υπόγεια και καλύπτονται από κυλινδρικούς θόλους. Τα σπουδαιότερα μεγαλοαστικά σπίτια της Ερμούπολης είναι διακοσμημένα με οροφολογίες ή τοιχογραφίες (Στεφάνου, 2003 · Τραυλός & Κόκκου, 1980).

6.3.2 Καταστήματα, Αποθήκες, Εργοστάσια

Τα καταστήματα και οι αποθήκες που χτίστηκαν στις αρχές του 19ου αι. στη Σύρο ήταν ξύλινες κατασκευές. Από το 1835 και μετά, στη θέση τους υψώθηκαν λιθόκτιστες οικοδομές, φτιαγμένες εξ αρχής για να εξυπηρετήσουν τις εμπορικές ανάγκες. Οι Ερμούπολιτες έδιναν μεγάλη σημασία στην κατασκευή των εργοστασίων, καθώς και των εμπορικών κτιρίων. Τα ανεξάρτητα κτίρια καταστημάτων είναι μονώροφα με μεγάλο ύψος και συνήθως, στο εσωτερικό υπάρχει ξύλινος εξώστης (πατάρι). Πολλά σπίτια στην παραλία και τους κεντρικούς δρόμους έχουν ισόγειο με μεγάλο ύψος, με μεγάλα εγκάρσια τόξα που στηρίζουν τον πρώτο όροφο, και έχουν χρήση γραφείων, καταστημάτων ή αποθηκών. Στα περισσότερα

εμπορικά κτίρια οι όψεις τους είναι καλυμμένες από μάρμαρο. Στο άκρο του λιμανιού, στον παραλιακό δρόμο, αλλά και στους εσωτερικούς δρόμους, υπάρχουν πολλά κτίρια αποθηκών. Οι περισσότερες από τις αποθήκες διέθεταν ελεύθερους, υπαίθριους χώρους, κατάλληλους για την αποθήκευση και τη διακίνηση των εμπορευμάτων. Κατά το δεύτερο μισό του 19ου αι. με τη μεγάλη ανάπτυξη της βιομηχανίας, ιδρύονται μεγάλες βιομηχανίες και οικοδομούνται ειδικά κτίρια για εργοστάσια (Εικ. 20, 21). Οι Τραυλός & Κόκκου (1980) σημειώνουν ότι, από την απογραφή του 1879 που δημοσίευσε η Εφημερίδα *Πατρίς* (Πατρίς, ΙΔ', αριθ.678, 12 Μαΐου 1879), υπήρχαν στην Ερμούπολη είκοσι τρία μεγάλα εργοστάσια, από τα οποία τα δεκαέξι ήταν ατμοκίνητα. Το πρώτο μεγάλο κτίριο εργοστασίου που χτίστηκε στην Ερμούπολη στα 1860-1861, ήταν το ατμοκίνητο σιδηρουργείο της «Ελληνικής Ατμοπλοϊκής Εταιρείας» (Αγριαντώνη, 2024 · Κατσιγιάννη & Κονδύλη - Λάγαρη, 2000 · Τραυλός & Κόκκου, 1980 · Φενερλή, 2008)

Εικόνα 20: Η όψη του κτιρίου «Αλευρόμυλοι Γ. Βέλτσου», έτος κατασκευής 1865– Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 21 «Χρωματουργείο Κατσιμαντή», έτος κατασκευής 1888. Σήμερα στεγάζεται το Βιομηχανικό μουσείο – Πηγή: Προσωπικό αρχείο

6.3.3 Δημόσια κτίρια– Εκκλησίες

Η Ερμούπολη έχει να επιδείξει τόσα πολλά και τόσο πρώιμα σε χρονολόγηση δημόσια κτίρια, όσα καμία άλλη ελληνική πόλη (Εικ. 22, 25). Πολλά χτίστηκαν με δαπάνες του κράτους, τα περισσότερα, όμως, χτίστηκαν ως έργα δημοτικά «διά συνεταιρισμού», αρχή που πρώτος είχε την ιδέα να την εφαρμόσει στη Σύρο ο Ι. Περίδης, λίγο πριν τα μέσα του 19^{ου} αι. Τα δημόσια κτίρια της Ερμούπολης παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον για την αρχιτεκτονική και την εσωτερική διαρρύθμισή τους, γιατί χτίστηκαν από την αρχή για τον σκοπό που χρησιμοποιήθηκαν. Τα περισσότερα διατηρούνται ως σήμερα, αλλοιωμένα, σε διαφορετικό βαθμό το καθένα, από νεότερες επεμβάσεις και προσθήκες (Τραυλός & Κόκκου, 1980).

Εικόνα 22: Αποθήκες διαμετακόμισης και Τελωνείο – Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Οι σπουδαιότερες εκκλησίες στην Ερμούπολη (Εικ. 23, 24) χτίστηκαν στις αρχές του 19ου αι.. Οι περισσότερες είναι βασιλικού ρυθμού με ημικυκλική αψίδα, μεγάλα παράθυρα και τοξοστοιχίες στην πρόσοψη ή και στις τρεις πλευρές. Ο πλούσιος εσωτερικός διάκοσμός τους, καθιστά τους ναούς αυτούς μεγαλοπρεπείς (Τραυλός & Κόκκου, 1980). Ο χρόνος ίδρυσης κάθε εκκλησίας έχει ιδιαίτερη σημασία, αφού αυτές αποτελούν βασικά σημεία προσδιορισμού στον οικισμό, γύρω από τις οποίες οργανώνονται οι κάτοικοι σε συνοικίες (Λούκος, 2022).

Εικόνα 23: Ιερός Ναός Μεταμόρφωσης του Σωτήρος – Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 24: Ιερός Αγίου Νικολάου – Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Βασικές ημερομηνίες θεμελίωσης και κατασκευής δημόσιων κτιρίων και εκκλησιών, καθώς και διοικητικών ενεργειών που σηματοδοτούν την εξέλιξη της πόλης είναι οι ακόλουθες (Στεφάνου, 2003):

1836 – Κατασκευάζεται η προκουμαία στο λιμάνι από τον Erlacher

1837 – Έγκριση του σχεδίου πόλης του W. von Weiler, Κατασκευή του Λοιμοκαθαρητηρίου Λαζαρέτα, Έναρξη κατασκευής νεκροταφείου

1839 – Έκδοση Διατάγματος 2,14/8 1839 για την εφαρμογή του σχεδίου πόλεως Σύρου του von Weiler το οποίο περιλαμβάνει 124 δρόμους και 11 πλατείες, Κατασκευάζονται Δημοτικές Αποθήκες.

1846 – Κατασκευάζονται το Ιχθυοπωλείο και το Παντοπωλείο, 1848 – Οικοδομείται ο ναός του Αγίου Νικολάου και το γεφύρι της Άνω Σύρου

1855 - Κατασκευή δρόμου Ερμούπολης – Φοίνικα – Ντελαγράτσια, Δεντροφύτευση και λιθόστρωση με μάρμαρο της Πλατείας Μιαούλη

1858 - Ιδρύεται τηλεγραφικός σταθμός

1859-1861 – Κατασκευή Τελωνείου

1861- Επίχωση Νησακίου, Η πόλη αποκτά Δημοτικό Ρολόι

1862 – Κατασκευάζεται το θέατρο «Απόλλων» και η «Λέσχη Ελλάς»

1870 - Κατασκευάζεται δίκτυο παροχής ύδατος

1870-1871 - Κατασκευή του Γηροκομείου και του ναού του Αγίου Παντελεήμονος

1871-1877 - Κατασκευάζεται το Δημαρχιακό Μέγαρο από τον Αρχιτέκτονα Ε. Τσίλερ στη πλατεία Όθωνα (Μιαούλη) (Εικ. 25)

1873 -Δημοτικές Αποθήκες στην παραλία. Χτίζεται το Μητροπολιτικό μέγαρο

1878 - Θεμελιώνεται ο ναός της Ανάστασης

1878-1887 - Κατασκευάζονται τα έργα του λιμανιού και κυματοθραύστης

1884 - Κατασκευή Πτωχοκομείου

1888 – Κατασκευάζεται το Μνημείο του «Άταφου Αγωνιστή» για την αναγνώριση της θυσίας όσων, συγγενών ή συμπατριωτών, έπεσαν θύματα των αντιποίνων των Τούρκων και δεν τάφηκαν

1898 - Κατασκευή ναού Ταξιαρχών

Εικόνα 25: Δημαρχείο– Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Ο Λούκος (2022) σημειώνει πως τα επιβλητικά, πολυώροφα και κατασκευασμένα από μάρμαρο νεοκλασικά κτίσματα, τα πολλαπλά, το ίδιο εντυπωσιακά καταστήματα, αποθήκες, εργοστάσια, και οι ιδιωτικές οικίες, πολλές από τις οποίες είναι μεγαλοπρεπή νεοκλασικά μέγαρα, δίνουν την εικόνα μιας πόλης που, τουλάχιστον σε πρώτο επίπεδο, δεν υστερούσε σε τίποτα από αντίστοιχες ευρωπαϊκές. Επισημαίνει, ακόμη, ότι «σε επίπεδο συμβολικό, θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι η ανέγερση του τεράστιου δημαρχείου σήμαινε και την κατίσχυση στην Ερμούπολη του κοσμικού στοιχείου έναντι του πνευματικού, που δυναμικά εκπροσωπούσαν, ως τότε, ο μνημειώδης ναός του Αγίου Νικολάου και οι άλλες εκκλησίες».

7. Κεφάλαιο έβδομο - Η παρακμή της Ερμούπολης

Από τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Όθωνα εκδηλώνονται έντονοι φόβοι για την παρακμή του εμπορίου. Πολλοί Χιώτες και άλλοι Ερμουπολίτες εγκαθίστανται στον Πειραιά και σε άλλα μέρη. Η παράλληλη ανάπτυξη του Ναυπλίου και της Πάτρας δημιουργούν επίσης ζωηρές ανησυχίες για την τύχη της Ερμούπολης (Τραυλός & Κόκκου, 1980).

Οι πολιτικές εξελίξεις στο διεθνή χώρο, με την οικονομική κρίση του 1848, που κορυφώνονται με τον πόλεμο της Κριμαίας (1853-1856), έπληξαν καίρια την τοπική οικονομία. Η ανύψωση του ρόλου του ατμόπλοιου στις μεταφορές και η συμμετοχή του δυτικού εμπορίου στις πωλήσεις δημητριακών της Ανατολής, υποβάθμισαν σε μεγάλο βαθμό τη θέση της Σύρου στις εμπορικές ανταλλαγές της Ανατολικής Μεσογείου. Στο εσωτερικό, οι ελληνοαγγλικές σχέσεις επιδεινώνονται και ο αγγλικός στόλος υπό το ναύαρχο Πάρκερ απέκλεισε τα λιμάνια του Πειραιά, της Σύρου, της Πάτρας και της Κορίνθου. Ο αγγλικός αποκλεισμός προκάλεσε σημαντικό πλήγμα σε βάρος του ελληνικού εμπορίου και ιδιαίτερα του εμπορίου της Σύρου. Σταμάτησαν οι αποστολές εμπορευμάτων προς το εσωτερικό της χώρας και οι παραγγελίες προϊόντων τόσο στην Ελλάδα, όσο και στο εξωτερικό αναστάλθηκαν (Αγριαντώνη, 2024 · Καρδάσης, 1987).

Η παρακμή της Ερμούπολης είναι εμφανής στις δύο τελευταίες δεκαετίες του 19ου αι.. Η πόλη βρίσκεται στην έκτη θέση από άποψη πληθυσμού στην ιεραρχία των αστικών κέντρων του βασιλείου, ενώ στον οικονομικό τομέα δεν μπορεί να ανταγωνιστεί τον ανερχόμενο Πειραιά. Η «Ελληνική Ατμοπλοΐα» οδηγείται σε πτώχευση. Οι νέοι Ερμουπολίτες επιλέγουν τη φοίτηση στο Πανεπιστήμιο επιδιώκοντας, έτσι, την επαγγελματική αποκατάστασή τους στο δημόσιο τομέα και απομακρύνονται από την άσκηση του εμπορίου και των συναφών δραστηριοτήτων. Στα τέλη του 19ου αι., με τη στροφή λίγων κεφαλαιούχων στη κλωστοϋφαντουργία επέρχεται κάποια εξισορρόπηση που απορροφά, ως έναν βαθμό, το πλεονάζον εργατικό δυναμικό, ανακάμπτοντας, έτσι, την εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση (Λούκος, 2000).

8. Κεφάλαιο όγδοο - Ψηφιακή αφήγηση

8.1 Ορισμοί της αφήγησης

Αφήγηση είναι η ενέργεια ή το αποτέλεσμα του αφηγούμαι, η παρουσίαση, σε συνεχή προφορικό λόγο ή γραπτό και κατά χρονική ή λογική σειρά, ενός γεγονότος.³ Ο (Μπράτιτσης, 2015) στις σημειώσεις Ανοικτών Ακαδημαϊκών Μαθημάτων σημειώνει πως η αφήγηση ορίζεται και ως μια πράξη επικοινωνίας με την οποία παρουσιάζεται, προφορικά ή γραπτά, μια σειρά γεγονότων, πραγματικών ή πλασματικών.⁴ Σύμφωνα με τον R. Barthes (1975, όπ. αναφ. στο Καπανιάρης & Δημητρίου, 2021), η αφήγηση ξεκινά μαζί με την ιστορία του ανθρώπινου γένους αφού δεν υπάρχει, κι ούτε έχει υπάρξει ποτέ, ανθρώπινη παρουσία χωρίς κάποιου είδους αφήγηση.⁵ Η αφήγηση είναι η διαδραστική τέχνη της χρήσης λέξεων και ενεργειών για την αποκάλυψη των στοιχείων και των εικόνων μιας ιστορίας, ενθαρρύνοντας, έτσι, τη φαντασία του ακροατή (National Storytelling Network, όπ. αναφ. στο Νούτσος, 2019).

Αντικείμενο της αφήγησης είναι η εξιστόρηση, με μια ορισμένη σειρά, *συμβάντων* που μεταβάλλουν μια αρχική κατάσταση πραγμάτων ή *ενεργειών*, πράξεων που διαπράττονται σκόπιμα από τους «ήρωες» μιας ιστορίας. Η αφήγηση είναι «τέχνη» του χρόνου.⁶ Η αφήγηση αποτελεί ένα διαχρονικό τρόπο διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, της επικοινωνίας, αλλά και της ψυχαγωγίας για την ανθρωπότητα (Spaniol et al., 2006, όπ. αναφ. στον Μπράτιτση, 2015). Η αφήγηση είναι μια σημαντική τεχνική για τη μάθηση, αφού κανείς κατανοεί καλύτερα τους άλλους μέσω συγκεκριμένων παραδειγμάτων που σχετίζονται με τα βιώματά του, παρά μέσω αφηρημένων περιγραφών και γενικεύσεων (Frenzel et al, 2004), όπ. αναφ. στον (Μπράτιτση, 2015)⁷. Η πραγματική αξία της αφήγησης συνίσταται στο γεγονός ότι ενισχύει την ανάπτυξη και τη δημιουργικότητα, μέσω της αλληλεπίδρασης και

³https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%B1%CF%86%CE%AE%CE%B3%CE%B7%CF%83%CE%B7&dq

⁴ https://blogs.sch.gr/webinarspe1920/files/2017/12/48%CE%BF_Webinar_Bratitsis_Digital_Storytelling.pdf

⁵<https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/cetpe/article/view/3762/3557>

⁶https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/discourse/2_1_3/index.html

⁷<https://impschool.gr/deltio-site/?p=90>

της αλληλοκατανόησης, ανάμεσα στον αφηγητή και τον ακροατή (Peck, 1989, όπ. αναφ. στον Μπράτιτση, 2015).

8.2 Ορισμοί της ψηφιακής αφήγησης

Με τον όρο ψηφιακή αφήγηση εννοούμε τη διαδραστική αφήγηση, όπως αυτή πραγματώνεται σε ψηφιακά παιχνίδια και άλλες διαδραστικές εφαρμογές, αλλά και τη δημιουργία οπτικοακουστικού υλικού με την χρήση ψηφιακών εργαλείων ως μέσο προσωπικής έκφρασης και επικοινωνίας (Μελιάδου, Νάκου, Γκούσκος και Μειμάρης, 2011).⁸

Η Carolyn Handler-Mille (2004, όπ. αναφ. στο Μελιάδου κ.α.) αναφέρεται στη σύγχρονη βιβλιογραφία και σημειώνει πως με τον όρο ψηφιακή αφήγηση εννοούμε τη διαδραστική αφήγηση, της οποίας τα βασικά κριτήρια αναγνώρισης είναι η αλλαγή στην παραδοσιακή γραμμική δομή της αφήγησης, καθώς και ο βαθμός ανάμειξης του χρήστη στην διαμόρφωση της ιστορίας, είτε σε επίπεδο ανάγνωσης (πορεία που θα επιλέξει να πορευτεί κατά την αφήγηση) είτε σε επίπεδο δημιουργίας (με πρόσθεση αφηγηματικών στοιχείων στην ιστορία).

Υπάρχει και μία δεύτερη, διαφορετική έννοια ψηφιακής αφήγησης, κατά τη οποία η διάδραση δεν είναι προαπαιτούμενη. Σύμφωνα με το κέντρο ψηφιακής αφήγησης του Μπέρκλεϋ της Πολιτείας της Καλιφόρνιας των Η.Π.Α. (Center of digital StoryTelling, 2025), με τον όρο «ψηφιακή αφήγηση», εννοείται κυρίως η καταγραφή και δημοσιοποίηση προσωπικών ιστοριών με διάφορους σκοπούς. Επιπλέον, την όρισαν ως μέσο προσωπικής έκφρασης, ικανοποίησης και ως πράξη επικοινωνίας με τη χρήση ψηφιακών εργαλείων.⁹

Η ψηφιακή αφήγηση αποτελεί τον συνδυασμό της παραδοσιακής προφορικής αφήγησης με εργαλεία τηλεπικοινωνίας και πολυμέσα (Lathem, 2005, όπ. αναφ. στους Σαββοπούλου & Μπράτιτση, 2017)¹⁰. Μπορεί να θεωρηθεί και ως μια μορφή τέχνης, συνδυάζοντας πολυμεσικό υλικό προκειμένου για να δημιουργηθεί μια ιστορία (Robin & Mcneil, 2012).

⁸ <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/openedu/article/view/681/693>

⁹ <http://www.storycenter.org/>

¹⁰ <https://www.etpe.gr/custom/pdf/etpe2520.pdf>

Ο βασικός πυρήνας της ψηφιακής αφήγησης, είναι η πρακτική της χρήσης εργαλείων που βασίζονται σε υπολογιστή για την αφήγηση ιστοριών. Υπάρχει πληθώρα όρων που χρησιμοποιούνται για την περιγραφή της πρακτικής της ψηφιακής αφήγησης, όπως ψηφιακά ντοκιμαντέρ, αφηγήσεις βασισμένες σε υπολογιστή, ψηφιακά δοκίμια, ηλεκτρονικά απομνημονεύματα, διαδραστική αφήγηση κλπ. αλλά γενικά, όλα περιστρέφονται γύρω από την ιδέα του συνδυασμού της τέχνης της αφήγησης ιστοριών με μια ποικιλία πολυμέσων, συμπεριλαμβανομένων των γραφικών, του ήχου, του βίντεο και της δημοσίευσης στο διαδίκτυο.¹¹

Μια ψηφιακή ιστορία μπορεί να οριστεί ως μια «πολυτροπική» ψηφιακή παρουσίαση, η οποία συνδυάζει μια ποικιλία στοιχείων μέσα σε μια αφηγηματική δομή (μια ιστορία). Οι τρόποι αφήγησης μπορεί να περιλαμβάνουν στοιχεία: ¹²

- γλωσσικά (γραπτά ή προφορικά)
- οπτικά (σταθερές και κινούμενες εικόνες)
- ακουστικά (ήχος και μουσική)
- χειρονομίες (γλώσσα σώματος και εκφράσεις του προσώπου)
- χωρικά στοιχεία (ο χώρος που κατοικούμε)

Ο συνδυασμός ορισμένων ή και όλων αυτών των στοιχείων, μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην ψηφιακή αφήγηση χρησιμοποιώντας οποιαδήποτε μορφή ψηφιακών μέσων.

8.3 Ψηφιακή αφήγηση και Τεχνολογία

Ο Jason Ohler, (2013) αναφέρει πως η παραδοσιακή αφήγηση ιστοριών, θεωρείται από πολλούς, πως μπορεί να συμβαδίσει με την Τεχνολογία, εμπλουτίζοντας με νέους τρόπους τα μηνύματα που επικοινωνεί κάθε ιστορία. Συνδυάζει τη μακροχρόνια τέχνη της ανταλλαγής γνώσεων, σοφίας και αξιών, με τη χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών. Οι αφηγήσεις που προκύπτουν περιλαμβάνουν ιστολόγια, ιστολόγια με βίντεο, ιστορίες που βασίζονται στο

¹¹<https://digitalstorytelling.coe.uh.edu/page.cfm?id=27&cid=27>

¹²<https://www.monash.edu/student-academic-success/build-digital-capabilities/create-online/learn-digital-storytelling>

διαδίκτυο, υπερκείμενα, podcasts, διαδραστικές ταινίες και τηλεοπτικές εκπομπές, παιχνίδια υπολογιστή κ.α.¹³

Σύμφωνα με τον Robin (2008), η ψηφιακή αφήγηση επιτρέπει στους χρήστες υπολογιστών να γίνουν δημιουργικοί αφηγητές, μέσω της παραδοσιακής διαδικασίας επιλογής ενός θέματος, με η διεξαγωγή έρευνας, τη συγγραφή ενός σεναρίου και την ανάπτυξη μιας ενδιαφέρουσας ιστορίας. Στη συνέχεια, το υλικό που προκύπτει, συνδυάζεται με διάφορους τύπους πολυμέσων, συμπεριλαμβανομένων των γραφικών του Η/Υ, εγγεγραμμένου ήχο, κείμενο που παράγεται από υπολογιστή, βίντεο και μουσική, ώστε να μπορεί να αναπαραχθεί σε υπολογιστή ή να εγγραφεί σε DVD.

Η ψηφιακή αφήγηση είναι μια μορφή παραγωγής ψηφιακών μέσων που συνδυάζει ήχο, εικόνες και βίντεο κλπ για να αφηγηθεί μία ιστορία ή για να παρουσιάσει μία ιδέα σε δύο έως τέσσερα λεπτά.¹⁴ Οι ψηφιακές ιστορίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για:

- να εξηγήσουμε μια έννοια
- να αναλογιστούμε μια προσωπική εμπειρία
- να διηγηθούμε ξανά ένα ιστορικό γεγονός
- να προβάλουμε ένα επιχείρημα ή μοιραστούμε μια προοπτική

8.4 Τύποι ψηφιακών αφηγήσεων

Ο (Robin, 2006) σημειώνει πως υπάρχουν πολλοί διαφορετικοί τύποι ψηφιακών ιστοριών, αλλά μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε τρεις μεγάλες ομάδες:

1. Προσωπικές αφηγήσεις

- Η πιο δημοφιλής μορφή ψηφιακής αφήγησης είναι οι προσωπικές αφηγήσεις. Είναι ιστορίες που αφηγούνται γεγονότα στη ζωή κάποιου.

¹³ <https://www.monash.edu/student-academic-success/build-digital-capabilities/create-online/learn-digital-storytelling>

¹⁴ <https://guides.lib.uoguelph.ca/DigitalStory#s-lg-box-15927256>

- Χρησιμοποιούνται για να αναλογιστούμε πού βρεθήκαμε, τι μάθαμε στη ζωή μας, τις στιγμές αλλαγής στη ζωή μας και για να απεικονίσουμε τα ταξίδια της προσωπικής μας ανακάλυψης.
2. Ιστορικά Ντοκιμαντέρ
- Ιστορίες που εξετάζουν τα δραματικά γεγονότα και μας βοηθούν να κατανοήσουμε τα γεγονότα του παρελθόντος.
  - Απαιτείται η διεξαγωγή έρευνας και η σύνθεση μεγάλου όγκου πληροφοριών σε συνδυασμό με μια αυστηρή αφήγηση που σχηματίζει ένα επιχείρημα ή παρουσιάζει μια προοπτική.
3. Ιστορίες με περιεχόμενο σε συγκεκριμένο πεδίο
- Ιστορίες που ενημερώνουν ή καθοδηγούν τον θεατή για μια συγκεκριμένη έννοια ή για μία πρακτική.
  - Παρέχεται εκπαιδευτικό περιεχόμενο σε τομείς όπως ο πολιτισμός, η επιστήμη, οι γλωσσικές τέχνες, τα μαθηματικά, η ιατρική κλπ.

8.5 Βασικά στοιχεία για τη δημιουργία ψηφιακών αφηγήσεων

Το Κέντρο Ψηφιακής Αφήγησης του Μπέρκλεϋ, Καλιφόρνια,¹⁵ ΗΠΑ (CDS) είναι γνωστό για την ανάπτυξη και τη διάδοση των Επτά Στοιχείων Ψηφιακής Αφήγησης, τα οποία αναφέρονται συχνά ως χρήσιμο σημείο εκκίνησης καθώς κάποιος ξεκινάει να εργάζεται με ψηφιακές ιστορίες (Robin, 2008), και τα οποία είναι:

Επτά Στοιχεία της Ψηφιακής Αφήγησης

1. Άποψη. Ποιο είναι το βασικό σημείο της ιστορίας και ποια η οπτική γωνία του συγγραφέα;
2. Μια δραματική ερώτηση. Ένα βασικό ερώτημα που έλκει την προσοχή του θεατή και θα απαντηθεί μέχρι το τέλος της ιστορίας.

---

¹⁵ <https://digitalstorytelling.coe.uh.edu/page.cfm?id=27&cid=27&sublinkid=31>

3. Συναισθηματικό περιεχόμενο. Σοβαρά θέματα που ζωντανεύουν με προσωπικό και δυνατό τρόπο και συνδέουν το κοινό με την ιστορία.
4. Το δώρο της φωνής σου. Ένας τρόπος για να εξατομικεύσουμε την ιστορία και να βοηθήσουμε το κοινό να κατανοήσει το πλαίσιο.
5. Η δύναμη της ηχητικής υπόκρουσης. Μουσική ή άλλοι ήχοι που υποστηρίζουν και ωραιοποιούν την ιστορία.
6. Οικονομία. Χρησιμοποιούμε όσο περιεχόμενο χρειάζεται για να αφηγηθούμε την ιστορία χωρίς να υπερφορτώνουμε τον θεατή.
7. Βηματισμός. Ο ρυθμός της ιστορίας. Πόσο γρήγορα ή πόσο αργά προχωρά η ιστορία.

Οι απαιτήσεις μιας εκπαιδευτικής ψηφιακής ιστορίας διαφέρουν από τα ανωτέρω «Επτά Στοιχεία της Ψηφιακής Αφήγησης». Έχουν προστεθεί ακόμη μερικά νέα στοιχεία για να είναι πιο εφαρμόσιμα στους τύπους ψηφιακών ιστοριών που δημιουργούνται από μαθητές. Τα τροποποιημένα στοιχεία φαίνονται παρακάτω.¹⁶

1. Ο γενικός σκοπός της ιστορίας
2. Η άποψη του Αφηγητή
3. Μια δραματική ερώτηση ή ερωτήσεις
4. Η επιλογή του περιεχομένου
5. Διαύγεια φωνής
6. Βηματισμός της Αφήγησης
7. Χρήση ενός νοηματικού ήχου
8. Ποιότητα εικόνων, βίντεο και άλλων στοιχείων πολυμέσων
9. Οικονομία της ιστορίας
10. Καλή γραμματική και χρήση γλώσσας

---

¹⁶ <https://digitalstorytelling.coe.uh.edu/page.cfm?id=27&cid=27&sublinkid=31>

Η Samantha Morra παρέχει μια εξαιρετική επισκόπηση της διαδικασίας ψηφιακής αφήγησης, σε οκτώ βήματα:¹⁷

- Ξεκινάμε με μια ιδέα
- Ερευνούμε / Εξερευνούμε / Μαθαίνουμε
- Γράφουμε το σενάριο
- Σχεδιάζουμε τον ιστοριοπίνακα της ιστορίας
- Συλλέγουμε και δημιουργούμε εικόνες, ήχο και βίντεο
- Τα βάζουμε όλα μαζί (ανακαλύπτουμε αν το σενάριο χρειάζεται αλλαγές και αν έχουμε επαρκές υλικό)
- Μοιραζόμαστε (την ιστορία στο διαδίκτυο)
- Παράγεται προβληματισμός και ανατροφοδότηση

Κάθε ένα από τα βήματα είναι χρήσιμο τόσο για όσους μόλις ξεκινούν να εξερευνούν την ψηφιακή αφήγηση όσο και για αυτούς που διδάσκουν τη διαδικασία σε άλλους.

8.6 Πεδία εφαρμογής της ψηφιακής αφήγησης

Η ψηφιακή αφήγηση βρίσκει εφαρμογή σε πολλούς τομείς της ζωής μας. Ο Μπράτιτσης (2015) σημειώνει ότι οι ψηφιακές ιστορίες βρίσκουν εφαρμογή σε πάρα πολλά πεδία, ενώ, παράλληλα, λειτουργούν και ως εκπαιδευτικό εργαλείο, με το οποίο ακόμα και ο αφηγητής μαθαίνει. Ο αφηγητής, στην προσπάθειά του να αναπτύξει την αφήγηση και να την κάνει γνωστή μέσω τη τεχνολογίας, μαθαίνει να λαμβάνει υπόψη την προοπτική του πιθανού ακροατηρίου και να αναλύει δεδομένα, με σκοπό να παρουσιάσει την ιστορία καλύτερα. Στην εκπαίδευση, η ψηφιακή αφήγηση μπορεί να βρει εφαρμογή σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης και σε όλα τα είδη της (Μπράτιτσης, 2015). Οι ψηφιακές ιστορίες μπορούν να αξιοποιηθούν με διάφορους τρόπους σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης και σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα (Robin, 2006, όπ. αναφ. στο Μαράκη και Μπράτιτσης, 2021).

¹⁷<https://digitalstorytelling.coe.uh.edu/page.cfm?id=23&cid=23>
<https://samanthamorra.com/2013/06/05/edudemic-article-on-digital-storytelling/>

Η ψηφιακή αφήγηση, κατά τον Gersie (1992, όπ. αναφ. στο Καπανιάρης & Δημητρίου, 2021), αποτελεί σημαντικό εργαλείο στον εκπαιδευτικό τομέα καθώς δημιουργεί ένα φιλικό κι ευχάριστο εκπαιδευτικό περιβάλλον, αλλά και μεταβιβάζει ευκολότερα πληροφορίες, γνώσεις, αξίες, συμπεριφορές. Ακόμη, η δημιουργία ψηφιακών αφηγήσεων αποτελεί ένα μέσο, τόσο για την ανάπτυξη δεξιοτήτων Τεχνολογίας Πληροφοριών και Επικοινωνίας, όσο και για τη μάθηση διαφόρων γνωστικών αντικειμένων, καθώς και ένα τρόπο για την ανάπτυξη σύγχρονων ικανοτήτων, όπως η συνεργασία, η επικοινωνία, η δημιουργικότητα και η καινοτομία (Τσιλιμένη, 2007, όπ. αναφ. στο Καπανιάρης & Δημητρίου, 2021).

Η ψηφιακή αφήγηση βρίσκει εφαρμογή και στον τομέα της επικοινωνίας. Οι Καπανιάρης & Δημητρίου (2021) επισημαίνουν πως *«τα social media είναι γεμάτα από ψηφιακές προσωπικές ιστορίες ανθρώπων που θέλουν να επικοινωνήσουν μια περιπέτεια ή δυσκολία που πέρασαν, τα συναισθήματά τους για ένα σημαντικό για εκείνους πρόσωπο ή ακόμα και να μοιραστούν την επιτυχία τους»*. Συνεχίζοντας, αναφέρουν ότι η ψηφιακή αφήγηση κυριαρχεί τα τελευταία χρόνια και στον τομέα της ενημέρωσης, καθώς τα ενημερωτικά σποτάκια είναι μικρές ιστορίες που σκοπό έχουν να πληροφορήσουν, να ενημερώσουν και να ευαισθητοποιήσουν το κοινό σχετικά με κοινωνικά, ιατρικά κτλ. θέματα. Επιπλέον, στους τομείς που χρησιμοποιείται κατεξοχήν η ψηφιακή αφήγηση συμπεριλαμβάνουν και τον τομέα του marketing και την προώθηση προϊόντων.

8.7 Πλεονεκτήματα από τη χρήση της ψηφιακής αφήγησης

Η εκπαιδευτική κοινότητα, σύμφωνα με τον McLellan (2006, όπ. αναφ. στο Μελιάδου κ.α., 2011), *«θεωρεί ότι η ψηφιακή αφήγηση αποτελεί ένα ισχυρό εργαλείο για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων του 21ου αιώνα όπως τον οπτικό εγγραμματισμό, τη συνεργασία, τη γνώση της τεχνολογίας, αλλά και για τη διδασκαλία διαφόρων γνωστικών αντικειμένων»*.

Ο Joe Lambert, (2002, όπ. αναφ. στους Μελιάδου κ.α., 2011), γράφει ότι η ψηφιακή αφήγηση πρέπει να σχεδιάζεται με τρόπο που να λειτουργεί απελευθερωτικά για τα άτομα που συμμετέχουν. Τα άτομα να μπορούν να αφηγηθούν ιστορίες της δικής τους ζωής, που έχουν νόημα για τα ίδια, να ενισχύσουν την επικοινωνιακή τους δύναμη με τα μέσα της τεχνολογίας χωρίς, όμως, να αλλοιωθεί ο προσωπικός ρυθμός αφήγησης του κάθε ατόμου.

Οι ψηφιακές ιστορίες μπορούν να δημιουργούνται από εκπαιδευτικούς ή από παιδιά (Μουταφίδου & Μπράτιτσης, 2013). Οι εκπαιδευτικοί τις χρησιμοποιούν ως εργαλείο διδασκαλίας για την παρουσίαση μιας νέας ιδέας ή ενός αντικειμένου, με τρόπο ελκυστικό (Robin, 2008). Τα παιδιά, δημιουργώντας ψηφιακές ιστορίες, ενισχύουν τις δεξιότητες γραμματισμού τους (Μουταφίδου & Μπράτιτσης, 2013). Όταν οι μαθητές δημιουργούν ψηφιακές ιστορίες έχουν τη δυνατότητα να εκφράσουν απόψεις και ιδέες και να τις μοιραστούν αυτές με ένα ευρύτερο κοινό, βελτιώνοντας παράλληλα τις δεξιότητες συγγραφής τους (Gakhar & Thompson, 2007, όπ. αναφ. στους Σαββοπούλου & Μπράτιτσης, 2017). Υπάρχουν λογισμικά κατασκευής ψηφιακών ιστοριών που απευθύνονται σε όλες τις ηλικίες. *«Έτσι, ο πολύ μικρός μαθητής μπορεί να φτιάξει αποτελεσματικά τη δική του ιστορία με τη μορφή ψηφιακού κόμικ, ενώ ένας μεγαλύτερος μπορεί να φτιάξει πολύ εύκολα εντυπωσιακές βιντεο-ιστορίες»* (Μπράτιτσης, 2015b).

Οι ψηφιακές αφηγήσεις έχουν χαρακτήρα διαδραστικό, συνδυάζοντας πολυμέσα, υπερμέσα ή ακόμα και ψηφιακά παιχνίδια (Μπράτιτσης, 2015). Ο Lathem (2005, όπ. αναφ. στο Μπράτιτση, 2015) σημειώνει πως η δυνατότητα διανομής των ιστοριών μέσω διαδικτύου συνιστά σημαντικό πλεονέκτημα της ψηφιακής αφήγησης, ενισχύοντας με τον τρόπο αυτό και την εκπαιδευτική αξία και τον χρόνο ζωής τους.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Ζωή Βαφειάδου, «Περιήγηση στην Ερμούπολη της Σύρου του 19ου αιώνα: Ψηφιακές αφηγήσεις για την ενίσχυση της άτυπης μάθησης»

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Μέρος Β – Δημιουργικό πλαίσιο

9. Κεφάλαιο Ένατο - Παρουσίαση της δημιουργίας της Ερμούπολης κατά τον 19ο αιώνα - Δημιουργία ψηφιακών αφηγήσεων για ενήλικους και ανήλικους στα πλαίσια της άτυπης μάθησης

Η δημιουργία της Ερμούπολης κατά τον 19ο αι. αποτελεί μοναδικό φαινόμενο στον ελλαδικό χώρο. Πρόκειται για μία νέα πόλη, η έναρξη της οποίας έγινε κατά τα πρώτα χρόνια της ελληνικής επανάστασης. Η ταχύτητα με τη οποία αναπτύχθηκε η Ερμούπολη, λόγω του εμπορίου, της ναυτιλίας, της βιομηχανίας, είναι εντυπωσιακή. Σε λίγες δεκαετίες δημιουργήθηκε στην Ελλάδα, μία σπάνια, από άποψη αρχιτεκτονικής, πόλη. Η πολιτισμική εξέλιξή της προκαλεί ακόμα και σήμερα θαυμασμό σε όποιον κατοικεί σε αυτήν, την επισκέπτεται ή γνωρίζει την ιστορία της.

9.1 Άτυπη μάθηση

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονείται με στόχο την παρουσίαση υλικού για την ενίσχυση της άτυπης μάθησης. Η άτυπη μάθηση, μαζί με την τυπική και τη μη τυπική εκπαίδευση, αποτελούν τρεις βασικούς τρόπους απόκτησης γνώσεων. Στον Ν.3879 (Φ.Ε.Κ. 163/Α/21-09-2010) περί Ανάπτυξης της Δια Βίου Μάθησης και στο άρθρο 2 αυτού, δίνονται οι ορισμοί των μορφών των μαθησιακών δραστηριοτήτων, μέσω των οποίων μπορεί ένα άτομο, κατά τη διάρκεια της ζωής του, να αποκτήσει ή να αναπτύξει γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες:

- Η τυπική εκπαίδευση παρέχεται στο πλαίσιο του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος, η οποία και οδηγεί στην απόκτηση πιστοποιητικών αναγνωρισμένων σε εθνικό επίπεδο από τις δημόσιες αρχές. Η τυπική εκπαίδευση αποτελεί μέρος της διαβαθμισμένης εκπαιδευτικής κλίμακας και εντάσσεται σε αυτή και η γενική τυπική εκπαίδευση ενηλίκων.
- Η μη τυπική εκπαίδευση παρέχεται σε οργανωμένο εκπαιδευτικό πλαίσιο εκτός,

όμως, του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος και οδηγεί στην απόκτηση πιστοποιητικών αναγνωρισμένων σε εθνικό επίπεδο. Στην μη τυπική μάθηση περιλαμβάνονται η αρχική επαγγελματική κατάρτιση, η συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση και η γενική εκπαίδευση ενηλίκων.

- Η άτυπη μάθηση περιλαμβάνει τις μαθησιακές δραστηριότητες που πραγματοποιούνται εκτός οργανωμένου εκπαιδευτικού πλαισίου καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου, στον ελεύθερο χρόνο του ή στα πλαίσια των επαγγελματικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων του. Στην άτυπη μάθηση περιλαμβάνεται η αυτομόρφωση με έντυπο υλικό ή μέσω διαδικτύου, με χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή, όπως και οι γνώσεις, οι δεξιότητες και οι ικανότητες που αποκτά το άτομο από την επαγγελματική εμπειρία του.

Η τυπική εκπαίδευση καθορίζεται από τη πολιτεία και υλοποιείται από τα σχολεία και τα πανεπιστήμια. Η μη τυπική εκπαίδευση γίνεται μέσω προγραμματισμένων δραστηριοτήτων, όπως επισκέψεις σε μουσεία, κέντρα επιστήμης, πλανητάρια, σε ομίλους, σε κατασκηνώσεις κλπ.. Η άτυπη εκπαίδευση δεν είναι οργανωμένη ή δομημένη με όρους στόχων, δεν έχει συγκεκριμένη χρονική διάρκεια και δεν προσβλέπει σε μαθησιακή στήριξη. Πηγές άτυπης μάθησης αποτελούν τα εξωσχολικά βιβλία εκλαϊκευμένης επιστήμης, τα ντοκιμαντέρ στην τηλεόραση, τα άρθρα στον ημερήσιο και περιοδικό Τύπο, τα sites στο διαδίκτυο. Χαρακτηριστικό της άτυπης μάθησης είναι η προσωπική της φύση, δηλαδή ότι κατακτάται σύμφωνα με τη βούληση και τις γνωστικές και συναισθηματικές ανάγκες του κάθε ατόμου.¹⁸

Η άτυπη εκπαίδευση δεν έχει συγκεκριμένη χρονική διάρκεια και δεν προσβλέπει σε μαθησιακή στήριξη, αλλά αποτελεί μία δια βίου διαδικασία από την οποία το κάθε άτομο αποκτά και συσσωρεύει γνώσεις, δεξιότητες, αντιλήψεις από τις καθημερινές εμπειρίες και την έκθεσή του στο εργασιακό και οικογενειακό του περιβάλλον, από τα ταξίδια, το παιχνίδι. Η άτυπη εκπαίδευση δεν είναι οργανωμένη και συστηματική και θα μπορούσε να αποτιμηθεί βάσει του όγκου της συνολικής δια βίου μάθησης ενός ατόμου.¹⁹ Η άτυπη μάθηση ορίζεται

¹⁸<https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PRIMEDU319/1%CE%B7-%CE%86%CF%84%CF%85%CF%80%CE%B5%CF%82%20%CF%80%CE%B7%CE%B3%CE%AD%CF%82%20%CE%BC%CE%AC%CE%B8%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%82%20%28%CE%9C%CE%AD%CF%81%CE%BF%CF%82%201%CE%BF%29.pdf>

¹⁹<https://eclass.upatras.gr/modules/document/file.php/PN1453/Coombs.pdf>

ως «η μάθηση από την εμπειρία που λαμβάνει χώρα έξω από επίσημα δομημένες, θεσμικά χορηγούμενες δραστηριότητες που βασίζονται σε εκπαιδευτική τάξη» (berkeley.edu, 2025 · Council of Europe, 2025 · Macià and Garcia, 2016 · The Oxford Review, 2025) και εμφανίζεται καθώς οι ενήλικες περιηγούνται στην καθημερινή ζωή. Παραδείγματα άτυπης μάθησης ενηλίκων θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν αναζητήσεις στο διαδίκτυο για δραστηριότητες αναψυχής ή τη διεξαγωγή μίας γενεαλογικής έρευνας. Επιπλέον, η άτυπη μάθηση περιλαμβάνει την αυτοκατευθυνόμενη μάθηση. Τα άτομα αποφασίζουν τι θέλουν να μάθουν, ποια υλικά θέλουν να χρησιμοποιήσουν, πώς θέλουν να συμμετάσχουν στη μάθηση και την αυτοαξιολόγησή τους (Baumgartner, 2023 · Švigelj and Cruz, 2023).

Οι μελετητές έχουν από καιρό κατανοήσει ότι η μάθηση είναι ενσωματωμένη σε κοινωνικά και πολιτισμικά πλαίσια και ότι οι άνθρωποι περνούν τον περισσότερο χρόνο τους μαθαίνοντας εκτός σχολικού περιβάλλοντος. Ο Thrasher, (1934, σ. 471) υποστηρίζει ότι τα περισσότερα από αυτά που μαθαίνουν οι νέοι δεν αποκτώνται μέσω των τυπικών διαδικασιών εκπαίδευσης, αλλά η πλειονότητα των εκπαιδευτικών διαδικασιών που αντιμετωπίζουν οι νέοι «είναι το αποτέλεσμα της καθολικής διαδικασίας της κοινωνικής αλληλεπίδρασης». Οι ερευνητές και οι εκπαιδευτικοί έχουν από καιρό αναγνωρίσει αυτό που μετρήθηκε από το Κέντρο Μάθησης του Εθνικού Ιδρύματος Επιστημών σε Άτυπα και Επίσημα Περιβάλλοντα το 2005: το 81% των ευκαιριών μάθησης στα παιδιά παρέχονται εκτός σχολικών πλαισίων (Rogoff et al., 2016, όπως αναφέρεται στους Švigelj and Cruz, 2023). Η άτυπη μάθηση είναι σημαντικό μέρος της ολικής μάθησης στη διάρκεια ζωής ενός ανθρώπου. Το 75% της συνολικής μάθησης των ενηλίκων έρχεται από άτυπες πηγές (Hanley, 2009, όπ. αναφ. Καλαμάρας, 2021). Σε έρευνα του D. W. Livingstone (1999) στον Καναδά, διαπιστώθηκε ότι περισσότερο από το 95% των ερωτηθέντων συμμετείχαν σε κάποιες μορφές σαφείς δραστηριότητες άτυπης μάθησης που θεωρούσαν σημαντικές. Κατά μέσο όρο, οι ερωτηθέντες αφιέρωσαν περίπου 15 ώρες την εβδομάδα στην άτυπη μάθηση (έναντι του καναδικού μέσου όρου περίπου 4 ωρών την εβδομάδα σε οργανωμένα εκπαιδευτικά μαθήματα) (Livingstone, 1999).

9.2 Ψηφιακή αφήγηση και άτυπη μάθηση

Η ψηφιακή αφήγηση αποτελεί σημαντικό εργαλείο για την άτυπη μάθηση τόσο των

ανηλίκων, όσο και των ενηλίκων. Η αφήγηση όταν συνδυάζεται με τη σύγχρονη τεχνολογία, μπορεί να αξιοποιηθεί σε όλες τις καταστάσεις, συμπεριλαμβάνοντας την τυπική, μη-τυπική και άτυπη εκπαίδευση, καθώς και στα εργασιακά περιβάλλοντα (Μουταφίδου & Μπράτιτσης, 2013 · Μπράτιτσης, 2021). Η ψηφιακή αφήγηση, όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο της ψηφιακής αφήγησης, θεωρείται μία μορφή τέχνης η οποία συνδυάζει διαφορετικά είδη πολυμεσικού υλικού για τη δημιουργία μιας σύντομης ιστορίας. (Robin & Mcneil, 2012). Οι ιστορίες που με τον τρόπο αυτό δημιουργούνται, αξιοποιούνται σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης και σχεδόν σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα, με διαφορετικούς τρόπους (Μπράτιτσης, 2015 · Σαββοπούλου & Μπράτιτσης, 2017).

Στην εποχή μας, στην οποία μέσω του διαδικτύου και των social media διαχέεται τεράστιος όγκος πληροφοριών και μεταδίδονται αμέτρητα μηνύματα και ιδέες με μεγάλη ταχύτητα, η άτυπη μάθηση και η ψηφιακή αφήγηση βρίσκουν πρόσφορο έδαφος. Ο Lathem (2005) σημειώνει πως οι ψηφιακές ιστορίες μπορούν να αποθηκευτούν ή να δημοσιευτούν στο διαδίκτυο, επιτρέποντας τη συζήτηση και το σχολιασμό τους και ενισχύοντας την εκπαιδευτική τους αξία και το χρόνο ζωής τους (Σαββοπούλου & Μπράτιτσης, 2017).

9.3 Σκοπός της δημιουργίας ψηφιακών αφηγήσεων για τη δημιουργία της Ερμούπολης

Με την παρούσα διπλωματική εργασία επιδιώκεται, μέσω ψηφιακών αφηγήσεων, η παρουσίαση της δημιουργίας και ανάπτυξης της Ερμούπολης από το 1800 μέχρι και το 1899. Στόχος της εργασίας είναι η παρουσίαση υλικού αναφορικά με τα στάδια δημιουργίας της πόλης, την αρχιτεκτονική της, την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική κίνησή της, την εν λόγω εποχή, με τη χρήση πολυμέσων, την επεξεργασία εικόνων και ήχων για τη δημιουργία βίντεο, κόμικ, φωτοϊστορίας.

Όπως είναι φυσικό, δεν μπορούν να παρουσιαστούν οι παραπάνω τομείς με πλήθος πληροφοριών και λεπτομερειών. Επιλέχθηκαν τα στοιχεία εκείνα που μπορούν να δώσουν μία, κατά το δυνατόν, συνοπτική και συμπυκνωμένη εικόνα των επαγγελματικών και οικονομικών δραστηριοτήτων, της κοινωνικής διαστρωμάτωσης, της κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής των κατοίκων της Ερμούπολης.

Το μήνυμα μιας ιστορίας, μέσω της ψηφιακής αφήγησης, επικοινωνείται πιο εύκολα στους αποδέκτες της. Το βίντεο, το κόμικ και η φωτοϊστορία που δημιουργήθηκαν στα πλαίσια της παρούσας εργασίας περιλαμβάνουν φωτογραφίες και εικόνες, ήχους και μελωδίες, καθώς και ηχογραφημένη αφήγηση, τα δομικά στοιχεία, δηλαδή, της ψηφιακής αφήγησης. Η διάρκεια των ψηφιακών αφηγήσεων είναι μικρή, χαρακτηριστικό που κάνει πιο εύκολη την πρόσληψη τους από τους αναγνώστες και θεατές των ψηφιακών αφηγήσεων. Το οπτικοακουστικό υλικό που προκύπτει, με τη χρήση ψηφιακών εργαλείων, μεταφέρει γνώσεις και πληροφορίες στους αποδέκτες του, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί και μέσο προσωπικής έκφρασης και επικοινωνίας του δημιουργού του.

Μέσα από φωτογραφίες του 19ου αι. δίνεται η εικόνα της πόλης και τα στάδια ανάπτυξης της. Οι φωτογραφίες της σημερινής εποχής συνδέουν την πόλη σήμερα με το παρελθόν της. Τα αποσπάσματα από τις περιγραφές των περιηγητών που επισκέφθηκαν τη Σύρο κατά την περίοδο της δημιουργίας και ανάπτυξής της, καθώς και τα αποσπάσματα από τις αναμνήσεις σημαντικών ελληνικών προσωπικοτήτων, όπως του Δημητρίου Βικέλα και του Ανδρέα Συγγρού, μετατρέπουν τις εικόνες σε δυναμικά στοιχεία, και παρουσιάζουν «ζωντανή» και «ζωηρή» την Ερμούπολη του 19ου αι.

Οι πληροφορίες και τα τεκμήρια που έχουν συγκεντρωθεί και παρουσιάζονται στην παρούσα εργασία, για τη δημιουργία της Ερμούπολης κατά τον 19ο αι, επιλέχτηκε να παρουσιαστούν ως εξής:

- η παρουσίαση της δημιουργίας της νέας πόλης, της Ερμούπολης, κατά το α΄ μισό του 19ου αι..
- η παρουσίαση της Ερμούπολης κατά το β΄ μισό του 19ου αιώνα, μιας πόλης ήδη διαμορφωμένης πολεοδομικά, αρχιτεκτονικά και αναπτυγμένης οικονομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά.
- Η παρουσίαση της πόλης τον 19ο αι. μέσα από την περιήγηση στην πόλη σήμερα.

9.4 Βήματα δημιουργίας των ψηφιακών αφηγήσεων

Σε κάθε μία από τις ψηφιακές αφηγήσεις (βίντεο, κόμικ, φωτοϊστορία) στην παρούσα εργασία, έπειτα από την εύρεση και μελέτη του υλικού, ακολουθήθηκαν τα παρακάτω βήματα για την δημιουργία τους:

- Συγγραφή σεναρίου της κάθε ιστορίας. Για κάθε μία από τις ιστορίες, προσδιορίστηκε ο χώρος (η Ερμούπολη ή τμήμα αυτής) στον οποίο θα αναφέρεται και ο χρόνος (α' μισό του 19ου αι., β' μισό του 19ου αι., ολόκληρος ο 19ος αι.) στον οποίο θα εξελίσσεται. Επίσης, επιλέχτηκε για τον τρόπο αφήγησης: προσθήκη κειμένου στο βίντεο και ήχου, ηχογραφημένη αφήγηση στη φωτοϊστορία και προσθήκη σύντομων κειμένων σε ορισμένες φωτογραφίες, καθώς και επιλογή των χαρακτήρων (ηλικία, φύλλο, κοινωνική και επαγγελματική θέση) που παρουσιάζονται στο κόμικ.
- Για κάθε μία από τις ιστορίες φτιάχτηκε ο ιστοριοπίνακας της (storyboard). Το σενάριο της κάθε αφήγησης οπτικοποιήθηκε, κατακερματίστηκε σε καρέ, και σημειώθηκαν τα κείμενα, οι διάλογοι, οι ήχοι που συνοδεύουν κάθε καρέ.
- Επιλέχθηκαν τα πολυμέσα που χρησιμοποιήθηκαν για τη δημιουργία των ψηφιακών αφηγήσεων: εικόνες, φωτογραφίες, ήχοι και μελωδίες.
- Έγινε η επιλογή του κατάλληλου εργαλείου για τη σύνθεση της κάθε ψηφιακής αφήγησης: Windows Movie Maker, Audacity, Pixton, Photo Story3.

9.5 Δημιουργία βίντεο

Το βίντεο που δημιουργήθηκε αναφέρεται στην Ερμούπολη στο α' μισό του 19ου αιώνα. Τα περισσότερα κείμενα που περιλαμβάνονται σε αυτό είναι στην καθαρεύουσα γλώσσα, όπως ακριβώς έχουν εκδοθεί στο βιβλίο «Μια πόλη στη λογοτεχνία – Ερμούπολη», επιμελημένο από τον Μάνο Ελευθερίου (2004). Έχει διατηρηθεί η ορθογραφία τους και μόνο ο «τόνος» έχει χρησιμοποιηθεί κατά τον τονισμό των λέξεων. Η χρήση της καθαρεύουσας αποτελεί σημαντική παράμετρο για τον καθορισμό του είδους των αποδεκτών της συγκεκριμένης ψηφιακής αφήγησης. Το βίντεο έχει ως αποδέκτες ενήλικους θεατές και εφήβους, οι οποίοι μπορούν να κατανοήσουν εύκολα τα κείμενα, σε αντίθεση με άτομα μικρής ηλικίας.

9.5.1 Εύρεση φωτογραφικού υλικού, ήχων και μελωδιών

Για τη δημιουργία του βίντεο αναζητήθηκαν φωτογραφίες, καθώς και φωτογραφίες από γκραβούρες, που απεικονίζουν τη Ερμούπολη και τη Σύρο τον 19 αιώνα. Επιλέχθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν εικόνες από το Βιβλιογραφικό εργαστήρι «ΕΛΙΑ», το Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη και τα Γενικά Αρχεία του Κράτους για το Νομού Κυκλάδων. Για την ηχητική επένδυση του βίντεο αναζητήθηκαν μελωδίες και ήχοι από ελεύθερες πηγές στο διαδίκτυο.

9.5.2 Επιλογή κειμένων

Τα κείμενα που επιλέχθηκαν για τη δημιουργία του βίντεο, τα οποία συνοδεύουν τις επιλεγμένες εικόνες, και μεταδίδουν στους αποδέκτες του τις πληροφορίες σχετικές με τη δημιουργία και ανάπτυξη της Ερμούπολης κατά τον 19ο αιώνα, είναι, κυρίως, αποσπάσματα από τις περιγραφές των περιηγητών της εποχής. Η Βιγγοπούλου (2008, σ. 40) σημειώνει για τη Σύρο και τους περιηγητές που την επισκέφτηκαν:

Τα περιηγητικά κείμενα για τη Σύρο ή και ειδικότερα για την Ερμούπολη στάθηκαν ιδιαίτερα πλούσια κυρίως για τη μετα-επαναστατική περίοδο. Τα κείμενα των επισκεπτών που περπάτησαν αυτά τα μέρη και στη συνέχεια τα έκαναν διήγηση – θραύσματα ή και ψηφίδες στην ιστορία, την εικόνα, την ιδέα του τόπου – άλλοτε με την αυτοτέλεια τους και άλλοτε με τις αδυναμίες τους συνθέτουν κάτι από την αθέατη πλευρά τόσο του συγγραφέα τους αλλά και από την άπιαστη πια μορφή του χώρου. Τα «τεκμήρια» των περιηγητών αποτέλεσαν πλούσιο αποθέτη τροφοδότησης της ιστορικής αλλά και της αρχαιολογικής, λογοτεχνικής ή και γεωλογικής έρευνας για το νησί και την πόλη και χάρις σε αυτές τις μαρτυρίες ζωντάνεψε η εικόνα αλλά και η «ιδέα» που σχημάτιζαν οι Ευρωπαίοι για τον τόπο.

Οι εικόνες στο βίντεο συνοδεύονται από τα παρακάτω αποσπάσματα από τα κείμενα των περιηγητών, τις αναμνήσεις επωνύμων προσώπων και από τα σχόλια ιστορικών:

- Τιμολέων Δ. Αμπελάς – Δικαστικός, ποιητής, πεζογράφος.

Η εικόνα που παρουσίαζε η Σύρος πριν από την άφιξη και εγκατάσταση των προσφύγων, κατά τα έτη 1821-1823, και πως τελικά αυτή διαμορφώθηκε με τη δημιουργία της νέας πόλης, δίνεται από τον Τιμολέοντα Δ. Αμπελά (1874, σ. 482),

δικηγόρος στην Ερμούπολη τον 19ο αιώνα, στο βιβλίο του *Ιστορία της Νήσου Σύρου*, το οποίο τυπώθηκε το 1874 στην Ερμούπολη και στο τυπογραφείο του Ρενιέρη Πρίντζη.

Εκεί ένθα προ του 1821 βρυοσκεπής, έρημος παραλία έβλεπε σπανίως αλιείς τινας, ενθ' από των βρύων ανεπήδουν άφοβοι και ανύποπτοι οι βάτραχοι, ανεπήδησε πόλις μεγάλη, πολυάνθρωπος, πολυθόρυβος, πλουσία και μέλλουσα να καταστήση την Ελλάδαν εμπορικώς και εθνολογικώς γνωστήν και εις τα απώτατα της εμπορευομένης υφελίου μέρη.

- Αντώνιος Πρόκες – Όστεν, Αυστριακός Διπλωμάτης στην Αθήνα (1834-1849), Στρατιωτικός, Συγγραφέας οδοιπορικών έργων

Η Σύρος κατά την άφιξη και αρχική εγκατάσταση των προσφύγων δίνεται μέσα από τα μάτια των Ευρωπαίων περιηγητών της εποχής. Ο Αντώνιος Πρόκες Όστεν περιγράφει σε μία επιστολή του τον Σεπτέμβριο 1824 (Όστεν, 1824):

Η Σύρος έχει λιμένα, όστις και καλός και ευρύς είναι και ως εκ των προκειμένων σκοπέλων και ακρωτηρίων εύκολον να καταστήση τις αυτόν ασφαλή.

Μόλις απεβιβασθημεν εις την ξηράν και είδομεν σκηνάς αθλιότητος. Περί τον λιμένα εύρον πολλές χιλιάδας φυγάδων εκ Χίου, Αιβαλί (Κυδωνίων) και Ψαρών, ων τα τέσσερα πέμπτα ήσαν γυναίκες και παιδιά διασκορπισμένα που μεν υπό σκηνάς που δε υπό σανδοσκεπείς καλύβα, που δε εν σπηλαίοις· υπήρχον δε και ζώντες εν υπαίθρω, υπό ελεύθερον ουρανόν των πάντων εστερημένοι. Παρ' αυτοίς έκειντο φύρδην μίγδην τα περισωθέντα ενδύματα, τα ολίγα σκεύη. Φρίκη, πείνα και απηλπισία κατείχε τους πάντας.

Εύρομεν περί τα εκατόν πλοία εν τω λιμένι, ως επί το πολύ μικράς χωρητικότητας, μετά τριών, ή και μετά ενός ιστού και των λατινικών λεγόμενων ιστών. Η πόλις κατά μήκος του αιγιαλού ομοιάζει προς αγοράν και υπάρχει ήδη από διετίας.

Η κύρια πόλις κείται ημίσειαν ώραν εσώτερον· υψούται ως πύργος επί λόφου τινός, ον καλύπτει μέχρι της κορυφής. Αι οικίαι λίθιναι είναι λευκαί και άνευ στέγης, επικαλύπτονται δε υπό δώματος οριζοντίου ούτως, ώστε παρέχουσιν όψιν καταστροφής και ερειπίων [...] ουδεμία είσοδος, ουδεμία οδός τυχάνει ορατή. [...] Επί του υψίστου σημείου επικάθεται ο ιερός ναός του Αγίου Γεωργίου και το Επισκοπείον.

- Θεόφιλος Γκωτιέ, Γάλλος Ποιητής, Μυθιστοριογράφος, Λογοτεχνικός Κριτικός

Η έντονη οικοδομική δραστηριότητα στην Ερμούπολη, το γεωγραφικό ανάγλυφο της Σύρου, καθώς και δείγματα κοινωνικής ζωής, δίνονται μέσα από τις περιγραφές του Θ. Γκωτιέ:

Η Σύρος παρέχει όψιν πόλεως εν ερειπίοις και πόλεως εν τη γενέσει της. Εν τη κάτω πόλει, ήτις Ερμούπολις καλείται, συναντά τις πανταχού ικριώματα άσβεστος και ογκόλιθοι κατέχουσιν όλας σχεδόν τας οδούς. Έως εκεί όπου εξικνείται η οπτική ακτίς, παρατηρεί τις κτιζόμενας οικίας. Εν τη άνω πόλει το παν καταρρέει και γηράσκει

Η Σύρος ομοιάζει καταπληκτικώς προς το Αλγέριον, εις μικρόν βεβαίως. Εφαρμόσατε επί βαθυχρόου όρους τρίγωνον απαστραπτούσης λευκότητος, του οποίου η βάση να βυθίζεται εις την θάλασσαν, η δε κορυφή να κατέχεται υπό ναού τινος [...] Καθ' όλην την νήσον ουδ' ίχνος δένδρου ή πρασίνου χόρτου διακρίνεται, μόνον ανεμόμυλοι τινες ποικίλλουσι το σκιαγράφημα αυτής.

Πλήθος πολυειδών και ποικιλοχρόων οικοδομών ήτο παρατεταγμένον καθ' όλον το μήκος της παραλίας. Τα πλοιάρια ευρίσκοντο εις αέναον κίνησιν. Η Θάλασσα, η Γη, ο

Ουρανός, τα πάντα εφωτίζοντο. Λέμβοι διηυθύνοντο προς το πλοίον μας, ως εν λεμβοδρομία ης ήμεθα το τέρμα.

Η προκυμαία περιβάλλεται υπό διαφόρων ετερογενών καταστημάτων, ιχθυοπωλείων, κρεοπωλείων, ζαχαροπλαστείων, καφφενείων, μαγειρείων και παρουσιάζει ζωηροτάτην εικόνα. Συνωστίζεται διαρκώς πληθύς κόσμου, μεταξύ του οποίου πλεονάζει το ναυτικόν στοιχείον.

Εκείνο το οποίον μου προξενεί εντύπωσιν είναι το ολιγάριθμον των γυναικών τας οποίας συναντώμεν, εξαιρέσει ενίων γραϊδίων και μικρών τινων κορασίων, τιθεμένων αμφοτέρων μακράν πάσης υπονοίας, των μεν ένακα του λίαν προκεχωρημένου, των δε ένεκα του λίαν πρωίμου της ηλικίας αυτών.

Έν είδος οδού περιφράκτου λίαν ανωφερούς χωρίζει την νέαν της αρχαίας Σύρου. Μόλις διέλθη τις την γέφυραν, η άνοδοςάρχεται ανά οδούς λιθοστρώτους, ανωμάλους, όψεως ομοίας προς τας των κοιτών των χειμάρρων. [...] Η ανωφέρεια καθίσταται τοσούτον απότομος, ώστε ανερχόμεθα σχεδόν χεοροποδητί, διά μέσω σκοτεινών δαιδάλων, θολωτών διαδρόμων, και κατερειπωμένων βαθμίδων. Αι οικίαι υπέρκεινται η μία της άλλης ούτως το κατώφλιον της ανωτέρας να ευρίσκηται εις ευθείαν γραμμήν με την στέγην της κατωτέρας.

[...] κατήλθομεν τροχάδην εις την πόλιν και κατελήξαμεν εις εξέδραν ήτις προυχώρει εις την θάλασσαν, καπνίζοντες και απολαύοντες ουγγρικής ορχήστρας, εκτελούσης διάφορα τεμάχια ιταλικών μελοδραμάτων.

Γυναίκες τινες, ενδεδυμένοι κατά τον γαλλικόν συρμόν, περιεπάτουں ανά την παραλίαν, ερειδόμεναι επί των βραχιόνων, των συνοδευόντων αυτάς συζύγων ή μνηστήρων.

Την επομένην ωφείλομεν να εκπλεύσωμεν διά Σμύρνην.

- Ανδρέας Συγγρός, Τραπεζίτης, Πολιτικός, Εθνικός Ευεργέτης

Στα απομνημονεύματα του ο Ανδρέας Συγγρός μεταφέρει τις εντυπώσεις του από το λιμάνι και την αγορά της πόλης, κατά την άφιξη του στη Σύρο το 1840:

[...] Κατά τας αρχάς του μηνός Απριλίου του 1840 έτους επιβιβάσθημεν εις πλοιάριον «τζερνίκιον» και μετά ολιγόωρον πλουν εφθάσαμεν εις Σύρον [...]. Το πρώτον αντικείμενον, το οποίον προσέβαλε την όρασιν και επέσυρεν εν Σύρω τον θαυμασμόν μου, ήτο σκάφος Αυστριακόν ατμοκίνητον ηγκυροβολημένον εν τω λιμένι Σύρου.

Δευτέρα αιτία θαυμασμού εν Σύρω ήτο η οδός της Αγοράς, η δι' εμέ πρωτοφανής αυτής κίνησις, τας εις τα «εμπορικά» εκτεθειμένα πολυειδή εμπορεύματα και αι φωναί των υπαλλήλων των παντοπωλείων, προσκαλούντων τους πελάτας και απαριθμίζόντων τας πωλουμένας σαρδέλλας: «Μία και η άλλη, δύο, και η μοσχομυρωδάτη τρεις!». Όχι ολιγωτέραν εντύπωσιν μοι έκαμε και ο θόρυβος των ζυγαριών των καπνοπωλών [...] και αφ' ού εξύγιζον τον καπνόν άφινον την ζυγαριάν να πίπτη μετά πατάγου.

- Δημήτριος Βικέλας, Λόγιος, Ποιητής, Πεζογράφος

Εικόνες και συναισθήματα αποτυπώνει στα απομνημονεύματα του ο Δημήτριος Βικέλας, κατά τον ολιγοήμερο περιορισμό του στα Λαζαρέττα κατά την άφιξη του στη Σύρο:

[...] ΚΑΘΑΡΣΙΣ ΠΑΛΙΝ ΕΙΣ ΣΥΡΑΝ! Αλλ' η φυλάκισίς μας εις το Ελληνικόν λοιμοκαθαρτήριον διήρκεσεν επτά μόνον ημέρας [...].

Η θέα εκ των παραθύρων της φυλακής μας προς την θάλασσαν και προς την απέναντι

Ερμούπολιν, και οι επί των βράχων περίπατοι, υπό την επιτήρησιν των φυλάκων, αποτελούν ελάφρυνσιν της ποινής η οποία μας επεβάλλετο ένεκα της προελεύσεως εκ της υπόπτου Τουρκίας.

- Ζεράρ ντε Νερβάλ, Γάλλος Συγγραφέας, Ποιητής

Η σύγκριση των δύο πόλεων, της νέας πόλης, της Ερμούπολης, και της αρχαίας, αυτή της Άνω Σύρου, δίνεται στο κείμενο του Ζεράρ ντε Νερβάλ:

Να με λοιπόν, επιτέλους, στην ύπαιθρο, ανάμεσα στις δύο πόλεις. Η μία να επιδεικνύει στην παραλία τη χλιδή της που θα ταίριαζε σε εταίρα εμπόρων και θαλασσινών, με το παζάρι της το μισοτούρκικο, τα ναυπηγεία και τα νέα εργοστάσιά της, την κεντρική οδό πλαισιωμένη από ψιλικατζίδικα, ραφτάδικα και βιβλιοπωλεία· κι αριστερά με μία συνοικία ολόκληρη μεγαλοεμπόρων, τραπεζιτών κι εφοπλιστών που οι επιβλητικές κατοικίες τους σκαρφαλώνουν και σκεπάζουν σιγά-σιγά το βράχο που υψώνεται απόκρημνος πάνω από το βαθυγάλανο πέλαγος. Η άλλη, καθώς τη βλέπεις από το λιμάνι, να μοιάζει με την κορυφή ενός πυραμοειδούς οικοδομήματος [...].

- Χανς Κρίστιαν Άντερσεν, Δανός Λογοτέχνης, Συγγραφέας παραμυθιών (Άντερσεν, n.d.)

Η κίνηση στο λιμάνι και τους δρόμους της Ερμούπολης μέσα από τη ματιά του Χανς Κρίστιαν Άντερσεν:

[...] φανερώθηκε μπροστά μας το λιμάνι της Σύρας. Η πόλη απλωνόταν σαν πέταλο ολόγυρα στον κόλπο [...].

Ένα σωρό ελληνικές βάρκες με κουπιά έφτασαν στην απάνεμη πλευρά του πλοίου μας [...] Από τ' ατμόπλοιο ακούστηκε «στο καλό». [...] Οι βαρκάρηδες πήραν τα κουπιά κι

άρχισαν να τραβούν κατά τη στεριά [...].

Γύριζα στους δρόμους. Ήταν γεμάτοι κόσμο, μα δεν είδα καμία Ελληνίδα.

9.5.3 Επιλογή ψηφιακού εργαλείου και δημιουργία βίντεο

Για τη δημιουργία του βίντεο χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα Windows Movie Maker. Η κάθε μία από τις επιλεγμένες φωτογραφίες συνοδεύεται από το αντίστοιχο κείμενο, το περιεχόμενο του οποίου έχει άμεση σχέση με αυτό που απεικονίζει η φωτογραφία. Η επιλογή της σειράς των φωτογραφιών και των αντίστοιχων κειμένων έγινε έτσι ώστε να ακολουθείται και μία, κατά το δυνατόν, χρονολογική σειρά. Επιδιώκεται, έτσι, να δοθεί η εικόνα της σταδιακής ανάπτυξης της Ερμούπολης.

Έγινε η εισαγωγή των φωτογραφιών στο Movie Maker καθώς και των κειμένων. Στη συνέχεια έγινε η εισαγωγή του αρχείου ήχου. Η μελωδία που συνοδεύει τις εικόνες και τα κείμενα, καθώς και η μεμονωμένοι ήχοι, (ήχος ατμόπλοιου, ήχοι αγοράς), επεξεργάστηκαν και ενοποιήθηκαν, αρχικά στο πρόγραμμα Audacity, ώστε να εξαχθούν από αυτό ως ένα αρχείο ήχου.

Το βίντεο «Η Ερμούπολη το α' μισό του 19ου αι.» μπορείτε να παρακολουθήσετε πατώντας στον παρακάτω [σύνδεσμο](#):

<https://drive.google.com/file/d/1n3CTGhCuOzo02teal2tBr-sNqRFPNZDp/view>

9.6 Δημιουργία ψηφιακού κόμικ

9.6.1 Ψηφιακά κόμικς και εκπαίδευση

Οι εφαρμογές και τα προγράμματα δημιουργίας ψηφιακών κόμικς λειτουργούν στη λογική των πολυγραμματισμών και της πολυτροπικότητας, προσφέροντας αρκετά μαθησιακά και παιδαγωγικά οφέλη σε μαθητές και μαθήτριες. Οι χρήστες των εφαρμογών αυτών συνεργάζονται και αναζητούν υλικό για τη δημιουργία ενός ψηφιακού-διαδικτυακού κόμικ

και ταυτόχρονα ψυχαγωγούνται. Τα ψηφιακά κόμικς μπορούν να αξιοποιηθούν σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα (Τζιφόπουλος, 2017 · Τζιφόπουλος, 2018).

Τα ψηφιακά κόμικς αποτελούν σύγχρονα αλληλεπιδραστικά εργαλεία τα οποία, με τον παιγνιώδη χαρακτήρα που τα διακρίνει, συμβάλλουν στην κινητοποίηση των μαθητών και των μαθητριών, στην καλλιέργεια των κοινωνικών δεξιοτήτων και της κριτικής τους σκέψης. Επιπλέον, παρέχουν δυνατότητες στους μαθητές να σκεφτούν, έχοντας ένα οπτικό ερέθισμα, να κατανοήσουν δύσκολα προσεγγίσιμες και αφηρημένες έννοιες και να αναπτύξουν, παράλληλα, γλωσσικές ικανότητες αποκτώντας εξοικείωση με το λεξιλόγιο, τη γραμματική και το συντακτικό (Τζιφόπουλος, 2017 · Τζιφόπουλος, 2018).

Στο πλαίσιο της πολυμεσικής μάθησης (multimedia learning), οι μαθητές ωφελούνται, διερχόμενοι από τρία σημαντικά στάδια-σταθμοί. Κατά τους Mayer & Moreno (1998, όπ. αναφ. στον Τζιφόπουλο, 2018) στο πρώτο γνωστικό στάδιο, τα άτομα επιλέγουν τις κατάλληλες λέξεις-γλωσσικά σύμβολα για να τα αξιοποιήσουν στα κόμικς και στο επόμενο γνωστικό στάδιο, πραγματοποιείται η οργάνωση ανάμεσα στο λεκτικό σύμβολο που έχει επιλεγεί και στην κατάλληλη εικόνα. Στο τελευταίο στάδιο της ενσωμάτωσης, οι μαθητές δημιουργούν αποτελεσματικές «γέφυρες»-συνδέσεις ανάμεσα στα λόγια που σημειώνουν στα «μπαλόνια» και στις εικόνες που τοποθετούν στα κόμικς τους.

Ακολουθούν επιγραμματικά τα οφέλη από την αξιοποίηση των ψηφιακών κόμικς κατά την εκπαιδευτική διαδικασία (Τζιφόπουλος, 2018, σ. 414-415):

- Κινητοποιούν τους μαθητές/τις μαθήτριες
- Προσφέρουν νέα γνώση
- Διευκολύνουν τη μάθηση
- Εξάπτουν τη φαντασία
- Καλλιεργούν την κριτική σκέψη
- Ευνοούν τη συνεργασία
- Συμβάλλουν στην αποτελεσματική διδασκαλία
- Συνδέονται με τα ενδιαφέροντα των μαθητών/τριών.

Μπορούμε να σημειώσουμε ότι τα περισσότερα από τα παραπάνω οφέλη μπορούν να αποκομίσουν και οι ενήλικες χρήστες των εφαρμογών δημιουργίας ψηφιακών κόμικ, βελτιώνοντας, παράλληλα και τον ψηφιακό γραμματισμό τους.

9.6.2 Η Ερμούπολη του 19ου αιώνα μέσα από ένα ψηφιακό κόμικ

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας δημιουργήθηκε ένα κόμικ, η ιστορία του οποίου διαδραματίζεται στην Ερμούπολη κατά το β' μισό του 19ου αι. Στη χρονική αυτή περίοδο το εμπόριο, η ναυτιλία, η ναυπηγική, η βιομηχανία, η οικονομία έχουν ήδη ανθίσει. Η πόλη έχει σε μεγάλο βαθμό ρυμοτομηθεί, έχουν κατασκευαστεί δημοσιά κτίρια, σχολεία και εκκλησίες, έχουν οικοδομηθεί πολυτελή νεοκλασικά ιδιωτικά κτίρια. Η κοινωνική διαστρωμάτωση είναι σαφής, η κοινωνική ζωή έντονη και η πολιτιστική κίνηση αντίστοιχη των ευρωπαϊκών χωρών. Όλα τα παραπάνω αποτυπώνονται στις εφημερίδες και τα περιοδικά της εποχής. Η πόλη στο β' μισό του 19ου αι., μοιάζει σε μεγάλο βαθμό, με την πόλη του 21ου αι..

Η παρουσίαση της πόλης κατά το β' μισό του 19ου αι. με ένα κόμικ είναι ελκυστική για τον αναγνώστη. Το αστικό περιβάλλον της Ερμούπολης, σήμερα, είναι σε μεγάλο βαθμό, κυρίως στο κέντρο της, όμοιο με αυτό των τελευταίων δεκαετιών του 19ου αι.. Μέσα από τους χαρακτήρες που παρουσιάζονται στο κόμικ, την ηλικία τους, την κοινωνική θέση και την επαγγελματική δραστηριότητα τους, καθώς και μέσω των διαλόγων τους, δίνονται με έμμεσο τρόπο οι πληροφορίες για τη ζωή στην τότε Ερμούπολη. Σε μία σύντομη διαδρομή με αφετηρία την κεντρική πλατεία της πόλης, τη σημερινή πλατεία Μιαούλη, ο αναγνώστης βαδίζει μέχρι τη «Λέσχη Ελλάς» και το θέατρο «Απόλλων», τότε και τώρα. Μέσα από τα κείμενα μεταφέρεται και έρχεται σε επαφή με τη ζωή της πόλης και αποκομίζει τις σχετικές γνώσεις και πληροφορίες.

9.6.3 Εύρεση υλικού

Για τη δημιουργία του κόμικ χρησιμοποιήθηκαν φωτογραφίες οι οποίες ελήφθησαν για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας. Ενσωματώθηκαν σε αυτό αποκόμματα εφημερίδων που εκδόθηκαν στην Ερμούπολη τον 19ο αι. και αντλήθηκαν από τα ψηφιοποιημένα αρχεία της Δημοτικής Βιβλιοθήκης του Δήμου Σύρου - Ερμούπολης, που διατίθενται στον ιστότοπό της

(<https://library.syros-ermoupolis.gr/view-newspapers/>). Στο παράρτημα Α σημειώνονται τα τεύχη των εφημερίδων, αποσπάσματα των οποίων χρησιμοποιήθηκαν.

9.6.4 Συγγραφή κειμένων

Στους διαλόγους του κόμικ χρησιμοποιήθηκαν λέξεις από το παρακάτω απόσπασμα από το διήγημα του Εμμανουήλ Ροΐδη *Ψυχολογία συριανού συζύγου* (Ροΐδης, 2006): «*Το φόρεμαν εις μίαν άκραν του σοφά, τα φουσκώματα κατά γης, τον στηθόδεσμο εις γωνίαν της κλίνης, την γιρλάνδαν επί της προτομής του Κοραή, και σκορπισμένα εις όλα τα καθίσματα το ριπίδιο, την ανθοδέσμη, τα χειρόκτια και τα παράσημα του cotillion.*»

Οι διάλογοι έχουν γραφεί από την συντάκτρια της εργασίας έπειτα από τη μελέτη των στοιχείων/βιβλιογραφικών αναφορών για τη σύνταξη της παρούσας εργασίας.

9.6.5 Επιλογή ψηφιακού εργαλείου και δημιουργία του κόμικ

Για τη δημιουργία του κόμικ χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα Pixton. Αρχικά δημιουργήθηκαν οι φιγούρες για κάθε χαρακτήρα που περιλαμβάνεται στο σενάριο του κόμικ (σωματότυπος, ενδυμασία, χαρακτηριστικά προσώπου). Έπειτα, σε κάθε μία εικόνα του κόμικ, έγινε η εισαγωγή, ως φόντο, της αντίστοιχης φωτογραφίας. Προστέθηκαν οι χαρακτήρες σε κάθε εικόνα, βάσει του σεναρίου, καθώς και οι αντίστοιχοι διάλογοι. Επιπλέον, ενσωματώθηκαν στο σώμα του κόμικ αποσπάσματα εφημερίδων της εποχής που περιέχουν πληροφορίες σχετικές με το σενάριο της ιστορίας. Ακολουθεί το κόμικ:

Μία μέρα στην Ερμούπολη τον 19ο αιώνα

9.7 Δημιουργία φωτοϊστορίας

Η φωτοϊστορία αναφέρεται στην Ερμούπολη του 19ου αι., όπως μπορούμε να τη γνωρίσουμε μέσα από τα κτίρια, δημόσια και ιδιωτικά, και στοχεύει να μεταδώσει γνώση σε άτομα κάθε ηλικίας. Τα κτίρια στις φωτογραφίες που περιέχονται στη φωτοϊστορία είναι αναγνωρίσιμα από άτομα κάθε ηλικίας, ακόμα και παιδιών μικρής ηλικίας που ζουν στην Ερμούπολη.

Κάθε ένα από τα επιλεγμένα κτίρια είναι συνδεδεμένο με ένα σημαντικό γεγονός της ιστορίας της πόλης ή αποτελεί σημείο αναφοράς για τους κατοίκους της, τόσο σήμερα, όσο και στο παρελθόν. Επιλέχτηκε, δύο παιδιά να αφηγηθούν την ιστορία. Ένα κορίτσι του 21^{ου} και ένα αγόρι του 19^{ου} αι.. Τα δύο παιδιά συνυπάρχουν στη φωτοϊστορία και μέσα από τη βόλτα και το παιχνίδι τους στην πόλη, ο θεατής της φωτοϊστορίας περιηγείται ταυτόχρονα στην Ερμούπολη του 19ου και σε αυτή του 21ου αι.

Οι διάλογοι είναι απλοί και μικροί και δίνουν με σύντομο και σαφή τρόπο πληροφορίες σχετικές με τη δημιουργία της Ερμούπολης. Η επιλογή παιδιών για να αφηγηθούν την ιστορία, όπως και η χρήση απλής γλώσσας, έγινε με σκοπό να είναι κατανοητή και από παιδιά - μαθητές της πρωτοβάθμια εκπαίδευσης, ακόμα και παιδιά προσχολικής ηλικίας.

9.7.1 Εύρεση φωτογραφικού υλικού, ήχων και μελωδίων

Για τη δημιουργία της φωτοϊστορίας χρησιμοποιήθηκαν φωτογραφίες οι οποίες ελήφθησαν για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας. Αναζητήθηκαν ήχοι και μελωδίες από ελεύθερες πηγές στο διαδίκτυο.

9.7.2 Συγγραφή κειμένων

Τα κείμενα της ηχογραφημένης αφήγησης γράφτηκαν από την συντάκτρια της παρούσας εργασίας, και περιέχουν πληροφορίες και αναφορές σε γεγονότα που μελετήθηκαν κατά τη σύνταξη της εργασίας και περιλαμβάνονται στις βιβλιογραφικές αναφορές.

9.7.3 Επιλογή προγράμματος

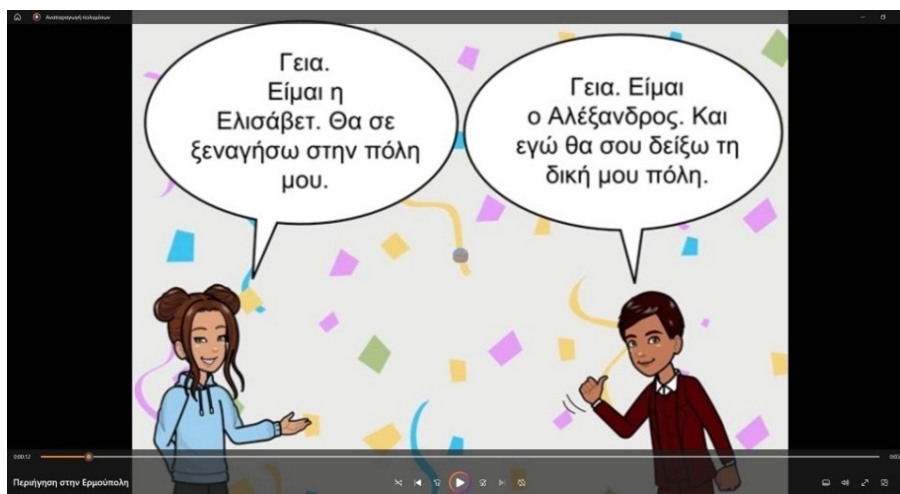
Το πρόγραμμα που χρησιμοποιήθηκε για τη δημιουργία της φωτοϊστορίας είναι το Photo Story 3. Επιπλέον, οι εικόνες των παιδιών που παρουσιάζουν την Ερμούπολη στην φωτοϊστορία δημιουργήθηκαν με το πρόγραμμα pixton. Η επεξεργασία του ήχου - συνδυασμός αφήγησης και μελωδίας – για την ηχητική επένδυση της φωτοϊστορίας

πραγματοποιήθηκε με το Audacity.

Η φωτοϊστορία αποτελείται από είκοσι οκτώ φωτογραφίες. Στη συνέχεια ακολουθούν ενδεικτικά δέκα από αυτές.

Εικόνα 26: Φωτοϊστορία - 1η εικόνα - Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 27: Φωτοϊστορία - 2η εικόνα - Προσωπικό αρχείο

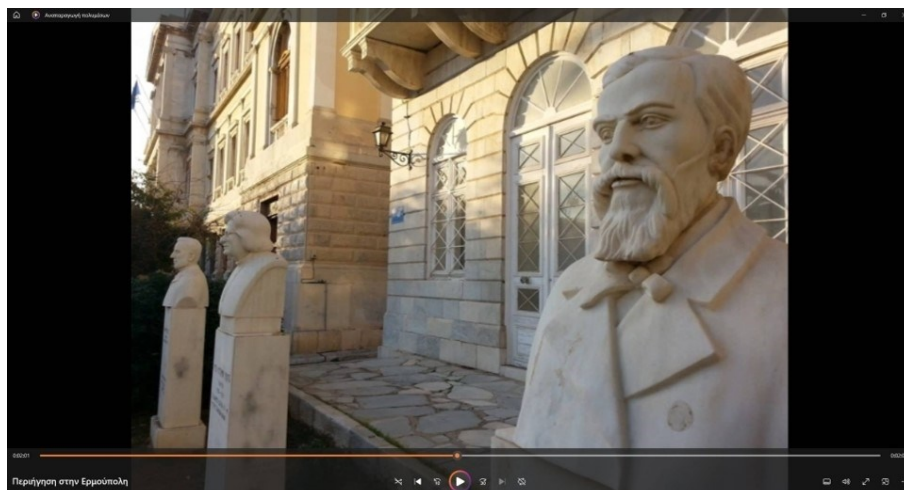
Εικόνα 28: Φωτοϊστορία - 3η εικόνα - Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 29: Φωτοϊστορία - 10η εικόνα - Προσωπικό αρχείο

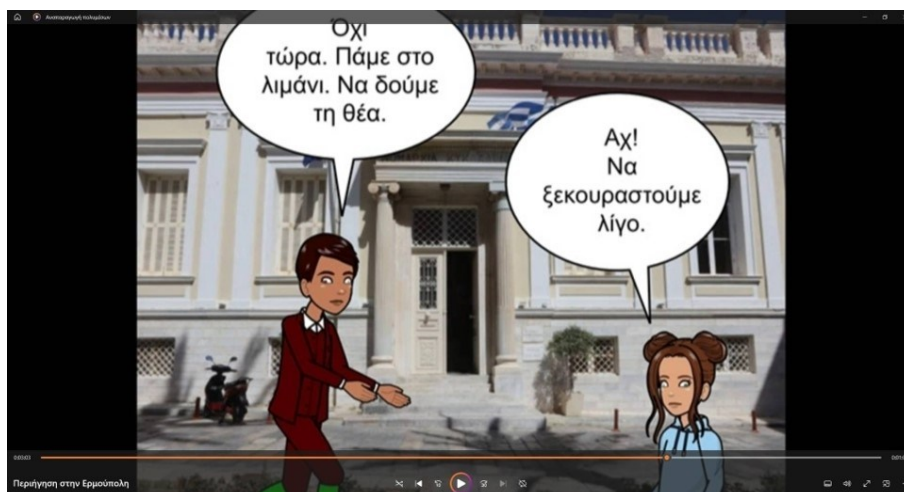
Εικόνα 30: Φωτοϊστορία - 11η εικόνα - Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 31: Φωτοϊστορία - 14η εικόνα - Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 32: Φωτοϊστορία - 21η εικόνα - Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 33: Φωτοϊστορία - 23η εικόνα - Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 34: Φωτοϊστορία - 26η εικόνα - Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 35: Φωτοϊστορία - 28η εικόνα - Προσωπικό αρχείο

Τη φωτοϊστορία «Περιήγηση στην Ερμούπολη», μπορείτε να παρακολουθήσετε πατώντας στον παρακάτω [σύνδεσμο](#):

<https://drive.google.com/file/d/1KIYPT9A3dW2srObvx67AL7g5X60gh1pB/view?usp=sharing>

9.8 Συμπεράσματα

Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει ως στόχο την περιήγηση στην Ερμούπολη της Σύρου του 19^{ου} αι., μέσα από ψηφιακές αφηγήσεις, με απώτερο σκοπό την ενίσχυση της άτυπης μάθησης.

Η δημιουργία ψηφιακών αφηγήσεων, έπειτα από την εύρεση μίας ιδέας ή ενός θέματος, αποτελείται, σε πρώτο επίπεδο, από το στάδιο της έρευνας και της μελέτης επιστημονικών πληροφοριών και απόψεων, ιστορικών αναφορών και τεκμηρίων, από το στάδιο της επιλογής του υλικού που προκύπτει από την έρευνα, μέσω της κριτικής σκέψης, της δημιουργικότητας και της φαντασίας του δημιουργού τους, κατάλληλο για να συμπεριληφθεί στις ψηφιακές αφηγήσεις. Σε δεύτερο επίπεδο, με τη χρήση των εργαλείων της ψηφιακής αφήγησης και τη χρήση πολυμέσων (εικόνα, ήχος, βίντεο κλπ.), το επιλεγμένο υλικό «δένεται» σε ένα σενάριο που επινοεί ο δημιουργός της κάθε ψηφιακής αφήγησης και τελικά υλοποιεί. Η ψηφιακή ιστορία κοινοποιείται σε ευρύ κοινό και μοιράζεται στο διαδίκτυο.

Η ψηφιακή αφήγηση, εκτός από εργαλείο μάθησης, τόσο του δημιουργού ψηφιακών αφηγήσεων, όσο και του αποδέκτη αυτών, αποτελεί και μέσο προσωπικής έκφρασης του δημιουργού, μιας και μπορεί να θεωρηθεί ως ένα είδος τέχνης. Ο δημιουργός γνωστοποιεί πληροφορίες σχετικές με το θέμα που πραγματεύεται η ψηφιακή του ιστορία, επικοινωνεί τη δική του οπτική πάνω σε αυτό, παράγεται προβληματισμός και ανατροφοδότηση. Ο συνδυασμός πολυμεσικού υλικού για τη δημιουργία μιας σύντομης ιστορίας, ενισχύει την κριτική σκέψη και τη δημιουργικότητα του ατόμου. Η δημιουργία ψηφιακών ιστοριών ενισχύει τον ψηφιακό γραμματισμό των ανηλίκων και σε μεγαλύτερο βαθμό των ενηλίκων, όπως και τη δυνατότητα έκφρασης. Η καλή χρήση της γλώσσας και η γνώση της γραμματικής, όταν πρόκειται για μαθητές - δημιουργούς, ενδυναμώνονται κατά τη δημιουργία μιας ψηφιακής αφήγησης και παράλληλα βελτιώνονται οι συγγραφικές δεξιότητές τους.

Η ψηφιακή αφήγηση βρίσκει εφαρμογή σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης και σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα, καθώς και σε τομείς όπως η διαφήμιση, η δημοσιογραφία κ.α.. Στα πλαίσια της άτυπης μάθησης, η οποία ορίζεται ως η μάθηση που αποκτάται εκτός θεσμοθετημένων εκπαιδευτικών δομών και είναι βιωματική, ακούσια και εκούσια και

καλύπτει διαφορετικές μαθησιακές ανάγκες για κάθε άτομο, η δημιουργία ψηφιακών αφηγήσεων μπορεί να αποτελέσει σημαντικό εργαλείο. Κατά τη διαδικασία της άτυπης μάθησης, το κάθε άτομο συσσωρεύει και αποκτά γνώσεις και δεξιότητες από την καθημερινή εμπειρία, από το οικογενειακό και εργασιακό περιβάλλον, από τις δραστηριότητες που ασκεί στον ελεύθερο χρόνο του, από την περιήγηση στο διαδίκτυο. Η δημιουργία μιας ψηφιακής ιστορίας μπορεί να αποτελέσει το έναυσμα για την απόκτηση γνώσεων στο θέμα που η ιστορία πραγματεύεται και, επιπλέον, να λειτουργήσει ως μέσο για την μεταφορά γνώσεων και τη μετάδοση μηνυμάτων του δημιουργού της.

Για το θέμα της παρούσας εργασίας «Περιήγηση στην Ερμούπολη της Σύρου του 19ου αιώνα: Ψηφιακές αφηγήσεις για την ενίσχυση της άτυπης μάθησης», δημιουργήθηκαν τρεις ψηφιακές ιστορίες, με τη χρήση των εργαλείων της ψηφιακής αφήγησης. Ένα βίντεο που αναφέρεται στη δημιουργία της Ερμούπολης κατά το α' μισό του 19^{ου} αι., ένα κόμικ με την ιστορία του να διαδραματίζεται στην Ερμούπολη στο β' μισό του 19^{ου} αι. και μία φωτοϊστορία που μας ξεναγεί στην Ερμούπολη του σήμερα και ταυτόχρονα μας μεταφέρει στην Ερμούπολη του 19^{ου} αι., αφού η εικόνα της πόλης διατηρείται σχεδόν αναλλοίωτη.

Για την υλοποίηση της αρχικής ιδέας, της δημιουργίας ιστοριών για την περιήγηση στην Ερμούπολη μέσω ψηφιακών αφηγήσεων, πραγματοποιήθηκε έρευνα και μελέτη των ιστορικών πηγών και μελετών για τη δημιουργία της πόλης και αναζητήθηκαν τεκμήρια για να συμπεριληφθούν στις ψηφιακές αφηγήσεις. Επιλέχθηκαν φωτογραφίες και εικόνες του 19^{ου} αι., ελήφθησαν φωτογραφίες σε διάφορα σημεία της πόλης καθώς και φωτογραφίες κτιρίων. Επιλέχθηκαν αποσπάσματα εφημερίδων της εποχής και αποσπάσματα από περιγραφές περιηγητών και από απομνημονεύματα σημαντικών προσώπων που επισκέφτηκαν τη Σύρο τον 19^ο αι.

Το οπτικό υλικό που απεικονίζει την Ερμούπολη τον 19^ο αι. και επιλέχθηκε να χρησιμοποιηθεί στο βίντεο, συνδυάστηκε με περιγραφές περιηγητών και επιφανών προσώπων της εποχής και επενδύθηκε με ήχους και μελωδίες. Τα σύντομα κείμενα που συνοδεύουν τις εικόνες, μας αποκαλύπτουν σταδιακά μια πόλη που γεννιέται και αναπτύσσεται, μέσα από τον παραστατικό, ήρεμο και γλαφυρό λόγο των συγγραφέων τους. Η καθαρεύουσα γλώσσα των κειμένων, μπορεί εκ πρώτης να θεωρηθεί ότι είναι αποτρεπτική για τους αποδέκτες της αφήγησης, κυρίως τους έφηβους, όμως, μπορεί να λειτουργήσει και

ενισχυτικά στα πλαίσια της εξοικείωσής τους με το μάθημα της γλώσσας, ακόμα και με το μάθημα των αρχαίων ελληνικών που διδάσκεται στο ωρολόγιο πρόγραμμα των σχολείων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Για τη δημιουργία του κόμικ, χρησιμοποιήθηκαν φωτογραφίες που ελήφθησαν για την παρούσα εργασία και αποσπάσματα από τον τύπο της εποχής. Οι διάλογοι των χαρακτήρων περιλαμβάνονται στο σενάριο που επινοήθηκε για την παρούσα εργασία κατά τη μελέτη του υλικού. Στις τέσσερις σελίδες του κόμικ αποτυπώνονται χαρακτηριστικά κτίρια της πόλης και φιγούρες ανθρώπων με ενδυμασίες του β' μισού του 19ου αι. Επιπλέον, σκιαγραφούνται τυπικοί χαρακτήρες της εποχής, μέσα από τους διαλόγους των οποίων αποκαλύπτεται, ως ένα βαθμό, η οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή της πόλης. Ο παιγνιώδης χαρακτήρας του κόμικ με τους χιουμοριστικούς διαλόγους που περιέχει μεταφέρει αβίαστα και ευχάριστα τις πληροφορίες στους έφηβους και ενήλικες αποδέκτες του.

Τέλος, για τη δημιουργία της φωτοϊστορίας, χρησιμοποιήθηκαν πρόσφατες φωτογραφίες της πόλης, επενδυμένες με μουσική και ηχογραφημένη αφήγηση, σε σενάριο που γράφτηκε για τη συγκεκριμένη αφήγηση. Η παρουσίαση της Ερμούπολης μέσα από το παιχνίδι δύο παιδιών που ζουν στην ίδια πόλη, αλλά σε διαφορετικές εποχές, και συναντώνται στον κόσμο της φωτοϊστορίας, γίνεται ελκυστική για τα παιδιά μικρότερης ηλικίας, τα οποία μπορούν εύκολα να ταυτιστούν με τους μικρούς ήρωες. Οι απλοί διάλογοι γίνονται εύκολα κατανοητοί από τα παιδιά, ακόμα και προσχολικής ηλικίας. Η πρόσκληση των παιδιών να ανακαλύψουν τα κρυμμένα μυστικά της πόλης, απευθύνεται σε ενήλικους και ανήλικους, όπως και οι ιστορικές πληροφορίες που η ιστορία περιέχει και επιδιώκει να μεταδώσει.

Όλα τα βήματα που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία των τριών ψηφιακών αφηγήσεων, ικανοποιούν τον ορισμό της άτυπης δια βίου μάθησης και ταυτόχρονα επαληθεύουν τα θετικά αποτελέσματα της χρήσης των εργαλείων της ψηφιακής αφήγησης για τη δημιουργό τους: απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων εκτός πλαισίου θεσμοθετημένης εκπαίδευσης, ανάπτυξη κριτικής σκέψης και δημιουργικότητας, μεταφορά γνώσης μέσω σύγχρονων Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας, ψηφιακός γραμματισμός. Επιπλέον, για τους αποδέκτες των ψηφιακών αφηγήσεων, σημειώνεται ότι το χαρακτηριστικό γνώρισμα της μικρής διάρκειας των ψηφιακών αφηγήσεων, καθιστά πιο εύκολη την πρόσληψή τους. Το περιεχόμενο των ψηφιακών αυτών αφηγήσεων με τα οπτικοακουστικά στοιχεία που

περιλαμβάνουν, τον τρόπο που έχουν συνδυαστεί και παρουσιάζονται, προβάλλουν την ιστορία της δημιουργίας της Ερμούπολης με τρόπο ελκυστικό, που είναι και ένας από τους στόχους της παρούσας εργασίας.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Αγριαντώνη, Χ. (2008). *Προσαρμογές του επιχειρηματικού κόσμου της Ερμούπολης στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αι. Στο Χ. Αγριαντώνη & Δ. Δημητρόπουλος (Επιμ.), Σύρος και Ερμούπολη: Συμβολές στην ιστορία του νησιού, 15ος-20ός αι.(σ.143-153)*. Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών
- Αγριαντώνη, Χ. (2024). *Ερμούπολη Σύρου, 1823-1940: Μια πρώιμη βιομηχανική πόλη στο Αιγαίο (τ.1)*. Αθήνα: Εθνικό ίδρυμα Ερευνών / Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών
- Αγριαντώνη & Δημητρόπουλος (Επιμ.). 2008. *Σύρος και Ερμούπολη: Συμβολές στην ιστορία του νησιού, 15ος-20ός αι..* Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών
- Αμπελάς, Τ.Δ. (1874). *ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΣΥΡΟΥ ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ*. (Επιμ. επαν. Χρήστος Αθ. Καλημέρης 1998). Σύρος
- Άντερσεν, Χ.Κ. (1999). *Οδοιπορικό στην Ελλάδα*. (Allan Lund, Μετ. – Θεοδώρου Λουκία Επιμ). Αθήνα: Εστία
- Βιγγοπούλου, Ι. (2008). *Η Σύρος στους περιηγητές. Οι περιηγητές για τη Σύρο. Εξαιρέσεις και μικροϊστορίες. Στο Χ. Αγριαντώνη & Δ. Δημητρόπουλος (Επιμ.), Σύρος και Ερμούπολη: Συμβολές στην ιστορία του νησιού, 15ος-20ός αι.(σ.39-54)*. Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών
- Δρακάκης, Α.Θ. (1979). *Ιστορία του οικισμού της Ερμουπόλεως (Σύρας): ΤΟΜΟΣ Α' (1821 – 1825)*. Αθήνα.
- Δρακάκης, Α.Θ. (1983). *Ιστορία του οικισμού της Ερμουπόλεως (Σύρας): ΤΟΜΟΣ Β' (1826 – 1827)*. Αθήνα.
- Δρίκος, Θ. (2017). *Η πορνεία στην Ερμούπολη*. Σύρος: Εν Σύρω.

- Ελευθερίου, Μ. (2004) *ΕΡΜΟΥΠΟΛΗ. Μια πόλη στη λογοτεχνία*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Καλαμάρας, Γ. (2021). *Κίνητρα, Εμπόδια και Οφέλη ενηλίκων για τη συμμετοχή τους σε προγράμματα άτυπης μάθησης πολιτιστικών συλλόγων. Η περίπτωση του Πολιτιστικού Συλλόγου Ικαρίας "Ιωάννης Μελάς"* (Μεταπτυχιακή εργασία). Ανακτήθηκε 23.1.2025. Διαθέσιμη από: <https://apothesis.eap.gr/archive/item/146729>.
- Καπανιάρης, Α. & Δημητρίου, Α. (2021). Ψηφιακές Ανθρωπιστικές Επιστήμες και Ψηφιακή Αφήγηση: Εμπλουτισμένες διδακτικές παρεμβάσεις στο μάθημα της Ιστορίας. Στο Θαρ. Μπάτισης (Επιμ.), 12^ο Πανελλήνιο και Διεθνές Συνέδριο «Οι ΤΠΕ στην Εκπαίδευση» Μάιος 14-16, 2021, Φλώρινα (σ.307–314). Ανακτήθηκε 26.1.2025 από, <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/cetpe/article/view/3762/3557>
- Καρδάσης, Β. (1987). *Σύρος: Σταυροδρόμι της ανατολικής Μεσογείου (1832 – 1857)*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας
- Κατσιγιάννη Ι. & Κονδύλη – Λάγαρη Α. (2000). *Βιομηχανικά κτίρια στην Ερμούπολη*. Αθήνα: ΕΤΒΑ Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα
- Κρίνος, Δ. Αθ. (2005). *Η Σύρα ή Σύρος και η ναυτιλία της κατά τον 19ο αιώνα: Μια ιστορική συμβολή*. Σύρος: ΑΚΤΙΝΑ
- Λούκος, Χ. (2000). *Πεθαίνοντας στη Σύρο τον 19ο αιώνα*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης.
- Λούκος, Χ. (2021). *Τυπογραφία και τυπογράφοι στην Ερμούπολη της Σύρου 19^{ος}-20^{ός} αιώνας*. Σύρος: Εν Σύρω.
- Λούκος, Χ. (2022). *Η Ερμούπολη της Σύρου (1821-1950): Από το Λίβερπουλ της Ανατολικής Μεσογείου στη βαμβακούπολη των Κυκλάδων*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης.

- Λυκούδης, Ε. (1883). *Η εν Ελλάδι βιομηχανία και αι απεργίαι: υπό την έποψιν της νομοθεσίας και της πολιτικής οικονομίας*. Σύρος: Τύποις Πατρίδος
- Μαράκη, Β. & Μπράτιτσης, Θαρ. (2021). Αξιοποίηση της Ψηφιακής Αφήγησης στη διδασκαλία των μαθηματικών. Η περίπτωση της διαίρεσης ως το αντίστροφο του πολλαπλασιασμού μέσω νοερών υπολογισμών στη Γ' Δημοτικού. Στο Θαρ. Μπράτιτσης (Επιμ.), 12^ο Πανελλήνιο και Διεθνές Συνέδριο «Οι ΤΠΕ στην Εκπαίδευση» Μάιος 14-16, 2021, Φλώρινα (σ.283–290). Ανακτήθηκε 31.1.2025 από <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/cetpe/issue/view/144>
- Μαρκουλής, Α.Ε. (2009). *Η κλωστοϋφαντουργία στη Σύρα από τον 19ο στον 21ο αιώνα* (Εκδ. 2^η). Σύρος: Δήμος Ερμούπολης
- Μελιάδου, Ε., Νάκου, Α., Γκούσκος, Δ., Μεϊμάρης, Μ. (2011). Ψηφιακή Αφήγηση, Μάθηση και Εκπαίδευση. Ψηφιακή Αφήγηση, Μάθηση και Εκπαίδευση. Στο 6^ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, 4-6 Νοεμβρίου 2011 (σ.615-627). <https://doi.org/10.12681/icodl.681>
- Μουταφίδου, Α., & Μπράτιτσης, Θ. (2013). Ψηφιακή αφήγηση και δημιουργική γραφή: δύο παράλληλοι κόσμοι με κοινό τόπο. Στο 1ο Διεθνές Συνέδριο Δημιουργική Γραφή, Οκτώβριος 4-6. Ανακτήθηκε: Ιανουάριος 30, 2025, από <https://www.academia.edu/24841932/%CE%A8%CE%B7%CF%86%CE%B9%CE>
- Μπράτιτσης, Θαρ. (2021). Ψηφιακή Αφήγηση: Προσαρμογή δραστηριοτήτων σε συνθήκες εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Στο Σ. Αλιβίζος, Α. Κώστας, Γ. Φούζας & Β. Παράσχου (Επιμ.) 1ο Διεθνές Διαδικτυακό Εκπαιδευτικό Συνέδριο Από Τον 20ο Στον 21ο Αιώνα Μέσα Σε 15: Η απότομη μετάβαση της εκπαιδευτικής μας πραγματικότητας σε ψηφιακά περιβάλλοντα. Στάσεις – Αντιλήψεις – Σενάρια – Προοπτικές – Προτάσεις, Ιούλιος 3-5, 2020 (σ.51–61) <https://doi.org/10.12681/online-edu.3210>

- Μπράτιτσης, Θαρ. 2015. Ψηφιακή αφήγηση, δημιουργική γραφή και γραμματισμός του 21ου αιώνα – Δελτίο Εκπαιδευτικού Προβληματισμού και Επικοινωνίας. Ανακτήθηκε: Ιανουάριος 26, 2025 <https://impschool.gr/deltio-site/?p=90> .
- Ράλλης, Λ. (1910). *Αναμνήσεις περί της Ελληνικής Επανάστασεως* (Εκδ. 2^η Ανατύπωση από το “Χιακό Αρχείο”, Επιμ. Ι. Βλαχογιάννης). Αθήνα: Π. Δ. Σακελλαρίου.
- Ροϊδης, Ε.. (2006). *Συριανά διηγήματα*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Σαββοπούλου, Μ. & Μπράτιτσης, Θαρ. (2017). Η ψηφιακή αφήγηση ως μέσο πολιτιστικής μάθησης. Στο 5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο «Ένταξη και Χρήση των ΤΠΕ στην Εκπαιδευτική Διαδικασία Της Ελληνικής Επιστημονικής Ένωσης Τεχνολογιών Πληροφορίας Επικοινωνιών Στην Εκπαίδευση, Αθήνα, Απρίλιος 21-23, 2017 (σ. 405–416).
- Στεφάνου, Ι. (2003). *Ο Πολεοδομικός σχεδιασμός της Ερμούπολης: Μία πρότυπη πολεοδομική αντιμετώπιση ιστορικής πόλης*. Αθήνα: Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύνθεσης.
- Τελώνης, Ε.Ε. (2009). Ιστορική χαρτογράφηση της νήσου Σύρου (από την αρχαιότητα έως την επανάσταση). Σύρος: Δήμος Ερμούπολης
- Τζιφόπουλος, Μ. (2017). Τα ψηφιακά κόμικς στην εκπαίδευση εκπαιδευτικών: Παραδείγματα και παιδαγωγικά οφέλη. Στο Λ. Κυριακίδης, Γ. Ιακωβίδης & Δ. Πάντα (Επιμ.) Πρακτικά του 1^{ου} Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου Εκπαιδευτική Ηγεσία, Αποτελεσματική Διοίκηση και Ηθικές Αξίες. Θεσσαλονίκη. Νοέμβριος, 24 – 26, 2017. (σ. 405-417).
- Τζιφόπουλος, Μ. (2018). *Τα ψηφιακά κόμικς στο σχολείο του 21ου αιώνα: προετοιμάζοντας τους σύγχρονους εκπαιδευτικούς*. Παιδαγωγική Επιθεώρηση, Τόμος 35 (τεύχος 65).

- Τραυλός Ι. & Κόκκου Α. (1980). *Ερμούπολη: η δημιουργία μιας νέας πόλης στη Σύρο στις αρχές του 19ου αιώνα*. Αθήνα: Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος.
- Φενερλή, Α. (2008). *Νέα στοιχεία για την πρώτη εγκατάσταση των προσφύγων στην Ερμούπολη. Στο Χ. Αργιαντώνη & Δ. Δημητρόπουλος (Επιμ.), Σύρος και Ερμούπολη: Συμβολές στην ιστορία του νησιού, 15ος-20ός αι.(σ.77-85)*. Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών
- Φραγκίδης, Α. (1975). *Ιστορία της νήσου Σύρου*. Αθήνα: Σύλλογος των εν Αθήναις & Πειραιεί Συριανών.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Baumgartner, L.M. (2023). Older adults' development, learning, and education, in: Tierney, R.J., Rizvi, F., Ercikan, K. (Eds.), *International Encyclopedia of Education* (Fourth Edition). Elsevier, Oxford, pp. 503–511. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-818630-5.14059-X>
- Lambert, J. (2002). *Digital Storytelling: Capturing lives: Creating Community*. <https://doi.org/10.4324/9781351266369>
- Livingstone, D.W. (1999). Exploring the Icebergs of Adult Learning: Findings of the First Canadian Survey of Informal Learning Practices. Ανακτήθηκε από: <https://cjsae.library.dal.ca/cjsae/article/view/2000/1744>
- Macià, M. & Garcia, I. (2016). Informal online communities and networks as a source of teacher professional development: A review. *Teaching and Teacher Education*. 55, 291–307. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2016.01.021>
- Ohler, J.B. (2013). *Digital Storytelling in the Classroom: New Media Pathways to Literacy, Learning, and Creativity*. Corwin Press .doi:[10.4135/9781452277479](https://doi.org/10.4135/9781452277479)
- Robin, B.R. & Mcneil, S. (2012). What Educators Should Know about Teaching Digital Storytelling
URL:https://www.researchgate.net/publication/260863211_What_Educators_Should_Know_about_Teaching_Digital_Storytelling
- Robin, B. (2008). Digital Storytelling: A Powerful Technology Tool for the 21st Century Classroom. *Theory Into Practice*. 47, 220–228. <https://doi.org/10.1080/00405840802153916>
- Robin, B.R. (2006). The Educational Uses of Digital Storytelling. In C. Crawford, R. Carlsen, K. McFerrin, J. Price, R. Weber, & D. Willis (Eds.), *Proceedings of Society for Information Technology and Teacher Education International Conference 2006* (pp. 709-716). Chesapeake, VA AACE. - References - Scientific Research Publishing [WWW Document]. URL <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=1644250>

- Švigelj, M.M. & Cruz, C. (2023). Youth as educators, in: Tierney, R.J., Rizvi, F., Ercikan, K. (Eds.), *International Encyclopedia of Education (Fourth Edition)*. Elsevier, Oxford, pp. 337–345. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-818630-5.08049-0>

Διαδικτυακές πηγές

- Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών - Άτυπες πηγές μάθησης
<https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PRIMEDU319/1%CE%B7-%CE%86%CF%84%CF%85%CF%80%CE%B5%CF%82%20%CF%80%CE%B7%CE%B3%CE%AD%CF%82%20%CE%BC%CE%AC%CE%B8%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%82%20%28%CE%9C%CE%AD%CF%81%CE%BF%CF%82%201%CE%BF%29.pdf>
- Δημοτική Βιβλιοθήκη Δ Σύρου - Ερμούπολης, 2025. URL <https://library.syros-ermoupolis.gr/view-newspapers/> (ανακτήθηκε 28.1.25).
- Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (ΕΛΙΑ)
<http://www.elia.org.gr/>
- Η Πύλη για την Ελληνική γλώσσα
https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%B1%CF%86%CE%AE%CE%B3%CE%B7%CF%83%CE%B7&dq
- https://blogs.sch.gr/webinarspe1920/files/2017/12/48%CE%BF_Webinar_Bratitsis_Digital_Storytelling.pdf
- Η Πύλη για την Ελληνική γλώσσα
https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/discourse/2_1_3/index.html
- Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη
<https://www.laskaridisfoundation.org/>
- Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
<https://eclass.uowm.gr/modules/document/file.php/NURED281/enotita8.pdf>
- Berkeley.edu, 2025. What Is Informal Learning? | People & Culture [WWW Document]. sdsds. URL <https://hr.berkeley.edu/what-informal-learning> (ανακτήθηκε 3.1.25).

- (CDS) – Get started with Digital Storytelling
<https://digitalstorytelling.coe.uh.edu//page.cfm?id=23&cid=23>
- (CDS) – The 7 Elements of Digital Storytelling
<https://digitalstorytelling.coe.uh.edu/page.cfm?id=27&cid=27&sublinkid=31>
- Council of Europe, 2025. Formal, non-formal and informal learning - Linguistic Integration of Adult Migrants (LIAM) - www.coe.int [WWW Document]. Linguist. Integr. Adult Migr. LIAM. URL <https://www.coe.int/en/web/lang-migrants/formal-non-formal-and-informal-learning> (ανακτήθηκε 23.1.25).
- Educational Uses of Digital Storytelling - University of Houston [WWW Document], 2025. URL <https://digitalstorytelling.coe.uh.edu//page.cfm?id=27&cid=27> (accessed 1.26.25).
- Informal learning: Definition and application
<https://oxford-review.com/oxford-review-encyclopaedia-terms/informal-learning-definition-application/>
- Monash University – Learn digital storytelling
<https://www.monash.edu/student-academic-success/build-digital-capabilities/create-online/learn-digital-storytelling>
- Samantha Morra – 8 Steps To Great Digital Storytelling
<https://samanthamorra.com/2013/06/05/edudemic-article-on-digital-storytelling/>
- StoryCenter [WWW Document], 2025. STORYCENTER. URL <https://www.storycenter.org> (ανακτήθηκε 26.1.25).
- University of Guelph – Create a Digital Story
<https://guides.lib.uoguelph.ca/DigitalStory#s-lg-box-15927256>
- University of Houston – Center of Digital StoryTelling (CDS)
<https://digitalstorytelling.coe.uh.edu//page.cfm?id=27&cid=27>

ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Ζωή Βαφειάδου, «Περιήγηση στην Ερμούπολη της Σύρου του 19ου αιώνα: Ψηφιακές αφηγήσεις για την ενίσχυση της άτυπης μάθησης»

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Παράρτημα Α: «Εφημερίδες του 19^{ου} αιώνα»

Χρησιμοποιήθηκαν αποσπάσματα από τα παρακάτω τεύχη εφημερίδων, οι οποίες εκδόθηκαν στην Ερμούπολη τον 19^ο αιώνα

- ΗΛΙΟΣ, τεύχος 81/21-02-1888, σελ. 4
- ΗΛΙΟΣ, τεύχος 28/11-02-1877, σελ. 4
- ΗΛΙΟΣ, τεύχος 10/15-10-1886, σελ. 2
- ΗΛΙΟΣ, τεύχος 65/15-11-1887, σελ. 2
- ΑΣΤΗΡ ΤΩΝ ΚΥΚΛΑΔΩΝ, τεύχος 103/22-04-1859, σελ. 4
- ΑΣΤΗΡ ΤΩΝ ΚΥΚΛΑΔΩΝ, τεύχος 174/14-08-1860, σελ. 3
- ΠΟΛΙΤΗΣ, τεύχος 9/-1886, σελ. 4

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.